Anatole France

Guderne tørster

Bibliotek 1800

Anatole France

Guderne tørster

eBibliotek 1800

2026

Ophavsret og brugsbetingelser

Denne ebogsudgave af Anatole France: *Guderne tørster* er baseret på originaler, som (på udgivelsestidspunktet) er public domain i lande hvor ophavsret er baseret på ophavsmandens død+70 år samt i USA.

Nærværende ortografisk opdaterede og redigerede udgave af teksten kan frit downloades og videreformidles under Creative Commons-licensen BY-NC-SA – Kreditering-IkkeKommerciel-DelPåSammeVilkår 4.0 International.

Opholder du dig i et land uden for EU, bør du dog tjekke de lokale ophavsretsbestemmelser, før du videredistribuerer værket.

Generelt forbehold: *Vær opmærksom på, at denne ebog er baseret på en tekst, som stammer fra en længst svunden tid. Normer og udtryksmåder mm. var anderledes dengang, og der kan derfor forekomme indhold, som på nogle virker stødende. Bogen skal, ligesom alle andre kunstneriske værker fra andre tider, ses i sin kulturelle og tidsmæssige kontekst, og udgiveren kan og vil ikke påtage sig noget ansvar for forfatterens verdensbillede og udtryksmåder.*

Copyright and conditions of use

This ebook edition of Anatole France: *Guderne tørster* is based upon sources in the public domain in countries where copyright is based upon Life+70 years, and in the USA (at the time of publishing).

This orthographically updated and revised edition is free to download and reuse under Creative Commons BY-NC-SA Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International.

If you are outside the EU, you are advised to check the local copyright laws before copying and/or redistributing this ebook.

Disclaimer: *Please note that this book is based on an original text dating from another era. Norms and language were different then, and some readers might find offensive content. We believe that any work of art from previous times should be viewed in its cultural and temporal context and not in the light of latter-day prejudices, and we can and will not accept any responsibility for the author's views or language.*

1

Maleren Évariste Gamelin, en af Davids elever og beboer af kvarteret Pont-Neuf, der før havde heddet Henrik den Fjerdes kvarter, havde tidligt om morgenen begivet sig afsted til den barnabiter-kirke, der i tre år, lige siden den 21. maj 1790, havde tjent til sæde for kvarterets styrelse. Denne kirke lå på et snævert og mørkt torv tæt ved domhusets gitter. På dens facade, der var sammensat af to klassiske stilarter, og som tiden havde gjort skummel og menneskene hærget, var de religiøse symboler blevet hugget bort, og ovenover indgangen var det republikanske feltråb *Frihed, Lighed, Broderskab eller Død!* Blevet prentet med sorte bogstaver. Évariste Gamelin gik ind i kirken; under de hvælvinger, hvor tidligere klerke af Sankt Paulus' kongregation havde forrettet gudstjeneste i festlig ordensdragt, dér samledes nu rødhuede patrioter for at vælge de kommunale embedsmænd og rådslå om kvarterets anliggender. Helgenerne var blevet trukket ned fra deres nicher og erstattet med buster af Brutus, Rousseau og Le Peltier. Ovenpå det plyndrede alter var anbragt tavlen med menneskerettighederne.

Her holdtes to gange om ugen offentligt møde fra klokken 5 til 11 aften. Prækestolen, der var blevet smykket med flag i nationens farver, brugtes til talerstol. Overfor, nærmere ved koret sås en plumpt sammentømret tribune, der var forbeholdt kvinder og børn, af hvilke temmelig mange overværede møderne. Ved et skrivebord nede foran prækestolen sad den morgen, iført rød hue og revolutionsbluse snedkeren henne fra Thionvilletorvet, borger Dupont den ældre, et af

opsynskomitéens tolv medlemmer. På skrivebordet fandtes en flaske og nogle glas, et skrivetøj og et dokument, der indeholdt teksten til den adresse, hvorved Konventet opfordredes til at udstøde de 22 uværdige repræsentanter af sin midte.

Évariste Gamelin tog pennen og skrev sit navn.

"Jeg vidste nok," sagde snedkeren, "at du ville komme og skrive under, borger Gamelin. Du hører til de rene. Men Pont-Neuf-kvarteret er lunkent; det mangler dyd. Jeg har foreslået opsynskomitéen, at vi ikke skulle udstede attest for borgersind til nogen som helst, der ikke skriver under på adressen."

"Jeg er rede til," sagde Gamelin, "med mit blod at underskrive de separatistiske forræderes proskribering. De har krævet Marats død; lad dem da selv gå til grunde!"

"Hvad der ødelægger os," svarede Dupont den ældre, "er ligegyldighedens sygdom, I et kvarter som dette, der rummer 900 stemmeberettigede borgere, findes der ikke halvtreds, der kommer til møderne. I går var vi otteogtyve!"

"Nå ja," sagde Gamelin, "så må borgerne ved mulkter tvinges til at give møde."

"Hm," sagde snedkeren og rynkede brynene; "hvis de mødte alle, ville patrioterne være i mindretal … Borger Gamelin, vil du drikke et glas på de gode sansculotters velgående …?"

På kirkens væg til venstre for alteret læstes nedenunder en sort hånd, hvis pegefinger viste i retning af den gang, der førte til klostergården: *Borgerkomitéen, Opsynskomitéen, Velgørenhedskomitéen*. Nogle skridt længere henne kom man til den dør, der førte ind til det tidligere sakristi, og ovenover hvilken der nu fandtes indskriften *Militærkomitéen*. Gamelin skubbede døren op: indenfor sad komitéens sekretær og skrev

ved et stort bord, der var overlæsset med bøger, papirer, små blokke stål, patroner og forskellige prøver af salpeterholdig jord.

"Hilsen, borger Trubert. Hvordan har du det?"

"Jeg? Udmærket!"

Fortuné Trubert, sekretæren i militærkomitéen, gav uvægerligt alle, der nærede uro for hans helbred, dette samme svar, ikke for dermed virkelig at give dem oplysning om sit befindende, men for hurtigt at stoppe enhver samtale om det emne. Skønt han kun var otteogtyve år gammel, var hans hudfarve vissen, hans hår tyndt, hans kinder rødsprængte, hans ryg krum. Oprindelig var han optiker på Guldsmedekajen og havde ejet et meget gammelt firma, som han i -91 havde afstået til en af sine kommis'er for helt at kunne ofre sig for sine kommunale pligter. Fra sin meget indtagende moder, der var død i en alder af tyve år, og som nogle gamle mænd i kvarteret endnu mindedes med vemod, havde han arvet sine smukke, blide og lidenskabelige øjne, sin blege teint og sin undselighed. Fra faderen, der havde været instrumentmager og leverandør til hoffet, og som før sit tredivte år var blevet revet bort af den samme sygdom, stammede hans retsindighed og hans flid.

Uden at holde op med at skrive, fortsatte han:

"Og hvordan har du det, borger?"

"Godt! Hvad nyt?"

"Ikke noget som helst. Du ser: alt er roligt her."

"Og situationen?"

"Situationen er stadig den samme."

Situationen var forfærdelig: republikkens bedste hær indesluttet i Mainz, Valenciennes belejret, Fontenay erobret af

vendéerne, Lyon i oprør, Cevennerne i fuld rejsning, grænsen mod Spanien åben, de to tredjedele af departementerne oversvømmet af fjenderne eller sædet for borgerkrig; Paris truet af de østrigske kanoner, blottet for penge og for brød.

Fortuné Trubert sad rolig og skrev. Ved en beslutning af kommunen var det blevet pålagt byens kvarterer at stille tolv tusind mand til hæren i Vendée, og han udfærdigede nu instrukser angående indrulleringen og udrustningen af det kontingent, som "Pont-Neuf", forhen "Henrik IV", skulle yde. Alle feltgeværer skulle udleveres til det udskrevne mandskab, og kvarterets nationalgarde bevæbnes med jagtbøsser og lanser.

"Jeg har listen med," sagde Gamelin, "over de kirkeklokker, der skal sendes til Luxembourg og støbes om til kanoner."

Évariste Gamelin var, skønt han ikke ejede en skilling, optaget på listen over kvarterets vælgere: ifølge loven tilkom denne rettighed ellers kun borgere, der var så rige, at de betalte en skat af tre arbejdsdages værdi, og der krævedes ti arbejdsdage, for at en vælger kunne blive valgbar. Men Pont-Neuf-kvarteret, der var grebet af lighedstanken, og som holdt på sit selvstyre, regnede alle dem for vælgere og valgbare, der for egne midler havde betalt deres nationalgardist-uniform. Det var tilfældet med Gamelin, der var vælger i kvarteret og medlem af Militærkomitéen.

Fortuné Trubert lagde pennen og sagde:

"Borger Évariste, gå hen i Konventet og forlang, at der skal sendes os instruktioner om at undersøge bunden af alle kældre, udvaske jord og murbrokker og indvinde salpeter. Det er ikke nok at have kanoner, vi må også have krudt."

En lille pukkelrygget mand med pen bag øret og papirer i hånden kom nu ind i det tidligere sakristi. Det var borger Beauvisage, medlem af Opsynskomitéen.

"Borgere," sagde han, "dårlige nyheder! Custine har rømmet Landau."

"Custine er en forræder," udbrød Gamelin.

"Han bliver guillotineret," sagde Beauvisage.

Med sin lidt stakåndede stemme udtalte Trubert rolig som altid:

"Konventet har ikke for ingenting oprettet en Velfærdskomité. Dér vil Custines adfærd blive undersøgt. Hvad enten han er en forræder eller en udygtig person, vil han blive afløst af en general, der er bestemt på at sejre; og *det skal gå! – Ça ira!*"

Mens han bladede i nogle papirer, som hans anstrengte øjne løb hen over, fortsatte han:

"For at vore soldater kan gøre deres pligt ubekymrede og uanfægtede, må de have bevidstheden om, at der er sørget for dem, de har ladt tilbage i hjemmet. Hvis du er enig med mig heri, borger Gamelin, så stiller du sammen med mig det forslag ved det næste møde, at Velgørenhedskomitéen skal søge samarbejde med Militærkomitéen med det formål at understøtte trængende familier, af hvilke et medlem befinder sig ved hæren."

Han smilede og nynnede:

"*Ça ira! Ça ira!*"

Denne beskedne komité-sekretær, der ved sit uhøvlede træbord arbejdede tolv-fjorten timer om dagen på det truede fædrelands frelse, havde ikke følelsen af noget misforhold

mellem opgavens uhyre vanskelighed og sine midlers ringhed; i den grad havde han fornemmelsen af at være forenet med alle patrioter i én fælles anstrengelse, i den grad følte han sig som ét med folket, i den grad flød hans liv sammen med et stort folks liv. Han hørte til de tålmodige entusiaster, der efter hvert nederlag atter gav sig til at forberede sejren, den umulige sejr, den usvigeligt sikre sejr. De måtte og skulle vinde. Disse folk fra neden, der havde omstyrtet kongedømmet og væltet det gamle samfund over ende, folk som den lille instrumentmager Trubert eller den ukendte maler Évariste Gamelin, ventede ingen pardon af deres fjender. De havde kun valget mellem at sejre og at dø. Deraf deres begejstring og deres ro.

2

Fra kirken begav Évariste Gamelin sig hen til Kronprinsens Torv, der nu var døbt om til Thionville-torvet til ære for en by, der ikke havde ladet sig indtage.

Torvet, der lå i den stærkest befolkede del af Paris, havde i det sidste hundredår mistet sit smukke harmoniske præg; palæerne, som pragtelskende embedsmænd på Henrik IV.s tid havde opført alle ens af røde mursten med hvide stenstriber, men som efterhånden havde ombyttet deres fornemme skifertag med to-tre grimme og slet byggede etager, eller også var blevet helt revet ned og erstattede med dårligt kalkede huse, fremviste nu kun uregelmæssige, fattige og snavsede facader, der var gennembrudt af utallige uensartede og snævre vinduer, hvis prydelser var urtepotter, fuglebure og linned, der hang til tørring. Dér boede en vrimmel af håndværkere, guldsmede, ciselører, juvelerer, ur- og instrumentmagere, bogtrykkere, linnedsyersker, modehandlerinder, vaskeriejerinder og nogle gamle retsembedsmænd, som orkanen ikke havde fejet bort sammen med hele den kongelige retspleje.

Det var morgen, og det var forår. Friske solstråler, der beruste som sød vin, spillede på murene og sneg sig muntert ind i kvistværelserne. Alle skydevinduerne var løftet i vejret, og under dem øjnedes husmødrenes ufriserede hoveder. Skriveren ved Revolutionsdomstolen kom gående ud for at begive sig til sil arbejde og gav i forbigående de små børn, der legede under træerne, et lille klap på kinden. Henne fra Pont-Neuf hørtes råb om den skændige Dumouriez' forræderi.

Évariste Gamelin boede på Tårnurkajen i et hus, der stammede fra Henrik IV.s tid og endnu ville have været meget pænt uden den lille teglhængte kvist, som under den forrige tyran var blevet anbragt ovenpå. For at indrette ejendommen, der i sin tid havde tjent til bolig for en eller anden fornem dommer, i overensstemmelse med de småborgerlige håndværker-familiers krav, der nu boede der, havde man anbragt en bunke skillevægge og mellemrum. Således boede portneren og skrædderen borger Remacle i en stueetage, der var stærkt knappet af såvel i højde som i bredde, og hvor man gennem glasdøren kunne se ham sidde med benene over kors på sit bord og med nakken helt oppe i loftet, optaget af en nationalgardist-uniform, mens borgerinde Remacle, hvis ovn ikke havde anden skorsten end selve trappen, forgiftede lejerne med røgen fra sine ragouter og frikasséer, og deres datter Josefine med ansigtet tilsølet af sirup og smuk som selve den lyse dag, legede med snedkerens hund Mouton. Borgerinde Remacle, hvis hjerte var lige så overstrømmende som hendes barm og hendes hofter, ansås for at skænke sin gunst til sin nabo, borger Dupont den ældre, et af de tolv medlemmer af Opsynskomitéen. I alt fald havde hendes mand hende i så henseende stærkt mistænkt, og ægteparret Remacle fyldte huset med spektaklet af deres skiftende skænderier og forsoninger. I etagerne ovenover boede guldsmeden borger Chaperon, som havde sin butik på Tårnurkajen, en militærlæge, en jurist, en guldtrækker og flere funktionærer fra domhuset.

Évariste Gamelin gik op af den gammeldags trappe lige til fjerde og sidste sal, hvor han havde lejet atelier foruden et værelse til sin moder. Dér endte de flisebelagte trætrin, der var

fulgt efter de første etagers fire stentrapper. En stige, der var stillet op mod muren, førte videre op til et loft, hvorfra der netop nu nedsteg en aldrende og svær mand, der med møje holdt en uhyre pakke i sin favn og som dog nynnede: *Jeg har mistet min tjener*.

Han holdt inde med at synge for høfligt at sige goddag til Gamelin, der hilste ham broderligt og hjalp ham med at få pakken ned, hvad den gamle herre takkede ham for.

"Det, I ser her," sagde han, idet han atter tog fat på sin byrde, "er sprællemænd, som jeg nu med det samme skal hen med til en legetøjshandler i Lovensgade. Der er en hel bunke, og det er mine skabninger. Af mig har de modtaget et forgængeligt legeme, der ikke føler glæde eller lidelse. Jeg har ikke skænket dem bevidsthed, for jeg er en god gud."

Det var den tidligere adelige skatteforpagter borger Maurice Brotteaux. Hans fader, der havde erhvervet sig en formue ved leverancer til det offentlige, havde købt sig et adelspatent. Han selv hed i den gode tid ikke Maurice Brotteaux, men hr. des Ilettes og gav i sit palæ i Rue de la Chaise udsøgte aftenselskaber, som en prokurør-frue, fru de Rochemaure, forskønnede med sine strålende øjne, en udmærket kvinde, hvis redelige troskab holdt stand, så længe revolutionen lod Maurice Brotteaux beholde sin stilling, sine indtægter, sit palæ og sit navn. Men revolutionen tog det hele fra ham. Han tjente så til livet ved at tage stade i en port og male portrætter, ved at bage pandekager og æbleskiver på Quai de la Megisserie, ved at skrive taler for folkets repræsentanter og ved at give unge borgerinder timer i dans. For tiden ejede Maurice Brotteaux oppe på sit loftskammer, hvortil man entrede op ad en stige, og

hvor man ikke kunne holde sig oprejst, en krukke klister, en rulle sejlgarn, en farvelade og noget papiraffald og fabrikerede sprællemænd, som han solgte til store legetøjshandlere, der igen solgte dem til kolportører, der i Champs-Élysées gik rundt med dem på enden af en stang som strålende objekter for små børns attrå. Under alle forstyrrelserne i staten og den store modgang, der havde overvældet ham selv, bevarede han sit sinds ligevægt og adspredte sig med at læse i sin Lukrets, som han stadig havde hos sig i sin kaffebrune frakkes brede lomme.

Évariste Gamelin gav blot døren til sit værelse et skub, og den gik straks op. Hans fattigdom sparede ham for alle bekymringer med hensyn til låse, og når hans moder af gammel vane ville skyde slåen for, sagde han: "Hvorfor? Der er ingen, der stjæler spindelvæv! Og vist heller ingen, der stjæler mine malerier." Inde i atelieret lå hulter til bulter under et tæt lag støv eller stod, vendt ind mod væggen, hans allerførste billeder fra den tid, da han efter tidens mode gav sig af med galante scener, og med en glat og frygtsom pensel malede tømte pilekoggere og fugle, der fløj deres vej, farlige lege og drømme om lykke, opskørtede gåsepiger og hyrdinder, hvis barm smykkedes af roser.

Men maneren passede ikke for hans temperament. Disse køligt behandlede scener vidnede om kunstnerens uhelbredelige kyskhed. Det havde kenderne også meget vel set, og Gamelin var aldrig slået igennem som erotisk maler. Nu forekom det ham selv, skønt han endnu ikke var fyldt de tredive, at disse emner stammede fra en fjern fortid. De var ham vidnesbyrd om den fordærvelse, der udstrålede fra monarkiet, og om de forsmædelige virkninger af et

korrumperet hof. Han bebrejdede sig selv, at han havde indladt sig på denne foragtelige genre og havde ladet sit talent nedværdige af slaveriet. Nu da han følte sig som borger i et frit folk, fuldførte han med kraftige strøg allegoriske tegninger af friheden, menneskerettighederne, den franske konstitution, de republikanske dyder, folkets Herkules, der slår tyranniets hydra til jorden, og i alle disse kompositioner nedlagde han hele sin brændende patriotisme. Desværre kunne han ikke tjene føden ved det. Tiderne var slette for kunstnerne. Fejlen lå åbenbart ikke hos Konventet, der fra alle kanter af landet sendte armeer ud mod kongerne; der stolt og uanfægtet, modig overfor det forenede Europa, troløs og grusom mod sig selv, søndersled sig med egne hænder, der satte rædslen på dagsordenen og for at straffe konspiratorerne indstiftede den ubarmhjertige domstol, den inden ret længe skulle bringe sine egne medlemmer som offer, og på samme tid, rolig og eftertænksom, venligsindet mod videnskab og skønhed, reformerede kalenderen, oprettede undervisningsanstalter, udskrev konkurrencer for malere og billedhuggere, indstiftede legater til opmuntring af kunsten, iværksatte årlige maleriudstillinger, åbnede museet og efter Athens og Roms eksempel søgte at give afholdelsen af offentlige glædes- og sørgefester et ophøjet præg. Men den franske kunst, der fordum havde været så udbredt i England, Tyskland, Rusland og Polen, fandt ikke mere noget marked i udlandet. Mæcenerne og de kunstinteresserede, som alle havde været fornemme herrer og finansmænd, var nu ruinerede og var enten emigreret eller gemte sig. De folk, revolutionen havde beriget, var bønder, der havde købt nationalgodser, børsspekulanter, leverandører til hæren, eller spilleværter fra

Palais-Royal – folk, der endnu ikke vovede at stille deres rigdom til skue, og som forresten ikke brød sig om malerkunst. Man måtte være berømt som Regnault eller behændig som den unge Gérard for at sælge et maleri. Greuze, Fragonard og Houin led nød. Prud'hon ernærede kummerligt kone og børn med tegninger, som Copia stak i kobber. De patriotiske malere Hennequin, Wicar, Topino-Lebrun, sultede. Gamelin, der hverken havde råd til at betale model eller købe farver, måtte lade sit store billede af tyrannen, der i helvede forfølges af furierne, stå som det var, næppe skitseret. Det dækkede halvdelen af atelieret med sine ufuldførte og frygtelige skikkelser i overnaturlig størrelse og med en mængde grønne slanger, der hver spillede med to spidse og opadbøjede tunger. I forgrunden til venstre skelnede man en mager og uhyggelig Charon i sin båd, en smukt tegnet skikkelse, der gjorde en vis virkning, men var alt for skolemæssig. Der var langt mere talent og naturlighed i et mindre omfattende og ligeledes ufuldført billede, der bang på den bedst belyste plads i atelieret. Det var en Orestes, som hans søster Elektra støtter på hans smertens leje. Man så den unge pige med en rørende bevægelse fjerne det sammenfiltrede hår, der slørede broderens blik. Orestes' hoved var tragisk og skønt og frembød en vis lighed med kunstnerens eget ansigt.

Gamelin så ofte med et melankolsk udtryk på dette ufuldførte billede; undertiden strakte hans arme sig, dirrende af attrå efter at male, ud mod Elektras stort anlagte åsyn og faldt afmægtige tilbage. Hans kunstnersind svulmede af begejstring, og hans sjæl følte sig draget mod storheden. Men han sled sig op på bestillinger, som han udførte middelmådigt,

fordi han måtte tilfredsstille mængdens smag, og tillige fordi han ikke formåede at påtrykke de små ting geniets stempel. Han tegnede små allegoriske kompositioner, som hans kammerat Desmahis ret behændigt graverede i sort eller i farve, og som en kunsthandler i Rue Honoré, borger Blaise købte meget billigt. Men kunsthandlen gik dårligere og dårligere, sagde Blaise, som i den sidste tid slet ikke ville købe noget mere.

Men nu havde Gamelin, som nøden gjorde opfindsom, fået en idé, der både var god og ny – det troede han i alt fald – og som skulle gøre både kunsthandleren, kobberstikkeren og ham selv til velhavende folk, nemlig patriotiske spillekort, hvor det forsvundne samfunds konger, damer og knægte var ombyttet med genier og repræsentanter for friheden og ligheden. Han havde allerede skitseret alle sine figurer og havde fuldført flere af dem og længtes nu efter at give Desmahis dem af dem, der var færdige til at stikkes i kobber. Den skikkelse, han selv syntes var den mest vellykkede, forestillede en frivillig med trekantet hat på hovedet og iført blå kjole med røde opslag, gule benklæder og sorte gamacher, siddende på en stabel kanonkugler med sit gevær mellem benene. I over et halvt år havde Gamelin tegnet frivillige og stadig med samme kærlighed. Han havde solgt nogle af dem i begejstringens store dage. Adskillige hang på væggene i hans atelier. En fem-seks stykker, der var udført i akvarel eller gouache, lå rundt på bordene og stolene. I juli måned -92, da der på alle Paris' torve opførtes tribuner, hvor de frivillige kunne melde sig, og da alle værtshuse var smykket med frisk løv og genlød af råbet: *Leve folket! Frihed eller død!*, kunne Gamelin ikke komme over Pont-

Neuf eller forbi rådhuset, uden at hans hjerte higede mod det flagsmykkede telt, i hvilket øvrighedspersoner med skærf om livet indskrev de frivillige til Marseillaisens toner. Men var han draget til armeen, havde hans moder ikke haft det daglige brød.

Lyden af et besværet og forpustet åndedræt bebudede enken borgerinde Gamelin, der kom ind i atelieret, svedende, glorød og opløst; nationalkokarden dinglede løst i hendes kappe og var lige ved at falde af. Hun satte sin kurv på en stol, og idet hun selv blev stående for bedre at få vejret, gav hun sig til at jamre over de dyre priser.

I sin tid indehaverske af en knivforretning i Rue de Grenelle-Saint-Germain, så længe hendes mand levede, og nu fattig og uden beskæftigelse, boede borgerinde Gamelin hos sin søn maleren. Han var den ældste af hendes to børn. Hvad angik datteren Julie, der indtil for nylig havde været ansat i et modemagasin i Rue Honoré, var det bedst ikke at vide, hvad der var blevet af hende, for det var ikke heldigt at fortælle, at hun var emigreret sammen med en aristokrat.

"Du godeste Gud," sukkede borgerinden og viste sin søn et brød bagt af en klæg gråsort dej, "brødet er ikke til at betale; og så er det endda ikke på langt nær ren hvede. Der er hverken æg eller grøntsager eller ost at få på torvet. Bare det er sundt med alle de kastanjer!"

Efter en lang tavshed fortsatte hun:

"Jeg så på gaden kvinder, der ikke havde mad til deres små børn. Der er megen elendighed mellem fattigfolk. Og det vil der blive ved med at være, så længe alt bliver ved med at gå, som det går."

"Mor," sagde Gamelin og trak brynene sammen, "den dyrtid, vi lider under, skyldes opkøbere og børsjobbere, som sulter folket ud efter aftale med fjenden for at gøre republikken forhadt for borgerne og ødelægge friheden. Så langt har brissotinernes komplotter og Pétions og Rolands forræderi bragt os! Det er endda en lykke, hvis separatisternes skarer ikke marcherer til Paris og hugger de patrioter ned, som hungersnøden ikke tilstrækkelig hurtigt har fået bugt med. Der er ingen tid at spilde! Der må fastsættes en bestemt pris for melet og dødsstraf for enhver, der spekulerer i fødemidlerne, støtter oprørerne eller forhandler med udlandet. Konventet har lige indstiftet en overordentlig domstol til at dømme konspiratorerne. Den er sammensat af patrioter; men vil dens medlemmer have energi nok til at forsvare fædrelandet mod alle dets fjender? Lad os håbe på Robespierre; han er dydig. Lad os fremfor alt håbe på Marat. Han elsker folket, han ser og fremmer dets virkelige interesser. Han har altid været den første til at rive masken af alle forrædere og hindre alle komplotter. Han er ubestikkelig og uden frygt. Han alene kan redde det faretruede fædreland."

Borgerinde Gamelin rystede på hovedet, så at den løse kokarde faldt af kappen.

"Tro bare ikke det, Évariste. Din Marat er et menneske som alle vi andre og ikke bedre. Du er ung og har illusioner. Det, du nu siger om Marat, har du før sagt om Mirabeau, La Fayette, Pétion og Brissot."

"Aldrig," udbrød Gamelin oprigtig og glemsom.

Borgerinden ryddede et hjørne af det tarvelige træbord, der var overlæsset med bøger, papirer, pensler og blyanter, og

dækkede med en fajanceterrin, to tintallerkner, to jerngafler, det grå brød og en krukke af den tarveligste vin.

Moder og søn spiste suppen i tavshed og afsluttede måltidet med et lille stykke flæsk. Moderen lagde sin portion på brødet, førte alvorlig hver mundfuld op til sin tandløse mund på spidsen af sin lommekniv og tyggede maden med ærbødighed, fordi den havde været dyr.

Hun havde ladet det bedste blive liggende på fadet til sin søn, der vedblev at være adspredt og tankefuld.

"Spis, Évariste," sagde hun til ham med regelmæssige mellemrum, "spis!"

Og dette ord klang i hendes mund alvorligt som et religiøst bud.

Hun begyndte igen sine klager over de høje priser, og Gamelin krævede på ny tvangspris som det eneste middel imod dem.

Men hun sagde:

"Der er ingen penge mere! Emigranterne har taget dem alle sammen med sig. Der er ingen tillid mere. Det er til at fortvivle over!"

"Hvor kan du dog sige det," udbrød Gamelin. "Hvad betyder vore savn og vore kortvarige lidelser! Revolutionen vil skabe menneskeslægtens lykke for alle tider!"

Den gode dame dyppede sit brød i vin; hendes sind blev lysere, og hun tænkte med et smil på sin ungdom, når hun på kongens fødselsdag dansede i det grønne. Hun huskede også den dag, da den unge knivsmed Joseph Gamelin havde friet til hende. Og hun fortalte omstændeligt, hvordan det var gået til. Hendes moder havde sagt til hende: "Tag tøjet på! Vi går hen i

guldsmed Bienassis' butik på Place de Grève og ser Damiens blive radbrækket." De havde stort mas med at bane sig vej gennem trængslen. I hr. Bienassis' butik havde den unge pige truffet Joseph Gamelin, der havde sin smukke lyserøde kjole på, og hun havde straks forstået, hvad det trak op til. Hele tiden mens hun stod henne ved vinduet for at se kongemorderen blive knebet med glødende tænger, overhældt med flydende bly, slidt i stykker af fire heste og kastet på bålet, havde hr. Joseph Gamelin, der stod bagved hende, ikke hørt op med at sige hende komplimenter om hendes teint, hendes hår og hendes figur.

Hun tømte sit glas og fortalte videre om sit liv.

"Du kom førend jeg ventede det, Évariste, på grund af en skræk jeg fik, da jeg gik med dig og jeg henne på Pont-Neuf var lige ved at blive væltet af nogle nysgerrige mennesker, der fo'r afsted for at se hr. de Lally blive henrettet. Du var så lille, da du kom til verden, at kirurgen ikke troede, du ville leve. Men jeg vidste godt, at Gud ville være nådig og lade mig beholde dig. Jeg har opdraget dig, så godt jeg kunne, og har hverken sparet ulejlighed eller udgift. Men jeg må jo også sige, Évariste, at du har vist dig taknemmelig og lige fra barn har søgt at gengælde mig efter evne. Du var af naturen blid og kærlig. Din søster havde ikke noget slet sind, men hun var egenkærlig og opfarende. Du havde mere medlidenhed med de ulykkelige end hun. Når de uartige drenge i kvarteret plyndrede fuglereder, prøvede du på at tage de små unger fra dem for at give dem tilbage til deres moder, og ofte opgav du det ikke, før du lå på jorden og blev sparket og pryglet slemt. Da du var syv år gammel, indlod du dig aldrig i klammeri med nogen, men gik

roligt for dig selv på gaden og repeterede din katekismus; og alle de fattige, du traf, tog du med dig hjem for at hjælpe dem, og til sidst blev jeg nødt til at give dig prygl for at vænne dig af med det. Du kunne ikke se et levende væsen lide uden at græde. Da du var udvokset, blev du meget smuk. Til min store overraskelse lod det ikke til, at du vidste det, i modsætning til de fleste kønne unge mennesker, som er indbildske og forfængelige af deres udseende."

Den gamle moder talte sandt. Da Évariste var tyve år, havde han et alvorligt og indtagende ansigt, en på samme tid streng og kvindelig skønhed, træk som en Minerva. Nu vidnede hans mørke blik og blege kinder om et melankolsk og voldsomt sind. Men når hans øjne faldt på moderen, fik de en stund den første ungdoms blide udtryk igen.

Hun fortsatte:

"Du kunne let have gjort lykke hos pigebørnene, men du holdt af at blive hjemme hos mig i butikken, og det passerede nu og da, at jeg måtte sige til dig, at du ikke altid skulle hænge i mine skørter, men skulle gå lidt ud og muntre dig med dine kammerater. Lige til min sidste stund, Évariste, skal jeg give dig det vidnesbyrd, at du er en god søn. Efter din faders død har du forsørget mig, og skønt din stilling ikke indbringer meget, har du aldrig ladet mig mangle noget, og selv om vi også nu begge to har det kummerligt og elendigt, kan jeg ikke bebrejde dig noget; det er revolutionens skyld."

Han gjorde en protesterende bevægelse, men hun trak på skulderen og fortsatte:

"Jeg er ingen aristokrat. Jeg har kendt de store i al deres vælde, og jeg kan forsikre, at de misbrugte deres privilegier. Jeg

har set din fader blive banket af hertugen af Canaleilles' lakajer, fordi han ikke hurtigt nok kom af vejen for deres herre. Jeg holdt ikke af Østrigerinden; hun var alt for stolt og ødsel. Hvad kongen angår, troede jeg, at han var god, lige til hans proces og hans domfældelse fik mig til at skifte mening. Alt i alt savner jeg ikke det gamle kongedømme, omendskønt jeg har haft gode timer under det. Men fortæl mig ikke, at revolutionen vil indstifte lighed, for menneskene bliver aldrig lige; det er ikke muligt, og om man så vender op og ned på hele landet, vil der stadig findes store og små, fede og magre."

Og alt mens hun talte, stillede hun servicet hen. Maleren hørte ikke mere på hende. Han arbejdede med udkastet til en sansculot i rød hue og revolutionsbluse, der i hans kortspil skulle erstatte den dødsdømte spader knægt.

Det bankede på døren, og en bondepige trådte ind, rødhåret, halt, lige så bred som høj, med det venstre øje skjult af en svulst og med pupillen i det højre øje så blegt farvet, at den næsten syntes hvid, med uhyre læber og tænder, der stak frem bag læberne.

Hun spurgte Gamelin, om det var ham, der var maler, og om han kunne lave hende et portræt af hendes kæreste Jules Ferrand, der var frivillig ved Ardennerhæren.

Gamelin svarede, at han gerne skulle lave et portræt, når den tapre kriger var kommet hjem.

Pigebarnet krævede blidt og indtrængende, at det skulle være nu med det samme.

Maleren, der uvilkårlig måtte smile, indvendte, at han ikke kunne lave noget portræt uden model.

Den stakkels bondepige svarede ingenting; denne vanskelighed havde hun ikke forudset. Med hovedet hængende på venstre skulder og hænderne foldede på maven blev hun stående ubevægelig og stum og syntes overvældet af sorg. Kunstneren, som denne enfoldighed både morede og rørte, stak en af de frivillige, han havde malet i akvarel, i hånden på den forelskede og ulykkelige bondepige for at adsprede hende lidt og spurgte, om hendes kæreste ved Ardennerhæren så sådan ud.

Hun så på papiret med sit glansløse øje, der langsomt fik liv og blev helt strålende; hendes brede ansigt udfoldede sig i et henrykt smil.

"Det ligner ham godt," sagde hun endelig, "det er Jules Ferrand, som han står og går. Det er ham til punkt og prikke."

Før maleren kunne tænke på at tage akvarellen fra hende, havde hun med sine tykke røde fingre lagt den omhyggeligt sammen og lavet den til en lille bitte firkant, som hun stak ind ved sit hjerte mellem livstykket og chemisen, hun rakte kunstneren en assignat på fem francs, sagde godaften og haltede hurtigt ud af døren.

3

Samme dags eftermiddag gik Évariste hen til borger Jean Blaise, kunsthandleren i *Den malende Amor* i Rue Honoré, hvor der også solgtes æsker, paparbejder og alle slags spil. Butikken lå i stueetagen af et hus, der var tresindstyve år gammelt, og man kom ind i den ad en hvælvet døråbning, ovenover hvilken der var anbragt et hornet stenansigt. Rundingen foroven var udfyldt med et oliemaleri, der forestillede *Sicilianeren eller den malende Amor* efter et billede af Boucher, og som Jean Blaises fader havde anbragt i 1770. Nu var det stærkt bleget af sol og regn. På hver sin side af døren fandtes en lignende hvælvet åbning i muren, smykket helt foroven med et nymfehoved og forsynet med så store ruder, som det havde været muligt at skaffe. Her lå de moderne kobberstik og de sidste nyheder på farve-gravurernes område udstillede. Den dag sås nogle galante scener, som Boilly havde behandlet med en noget tør elegance, billeder, som for eksempel *Undervisning i ægteskabelig Kærlighed* og *Blid Modstand*, der forargede jakobinerne, og som de allerreneste påtalte overfor Selskabet for Kunst, endvidere Debucourts *Offentlig Promenadesti* med en laps, der i kanariegule benklæder slængte sig henad tre stole, heste af den unge Carle Vernet, luftballoner, *Virginies Bad* og antikke billeder.

I den sværm af borgere, der strømmede forbi butikken, var det de mest pjaltede, der standsede længst foran de to smukke udstillingsvinduer, villige til at more sig, begærlige efter at se billeder og ivrige for at få deres del af verdens goder, om det så kun var gennem øjet; de beundrede med åben mund, mens

aristokraterne kastede et blik derhen, rynkede brynene og gik videre.

I længst mulig afstand løftede Évariste sine øjne mod et af vinduerne ovenover butikken, nemlig det til venstre, hvor der bag den buede jernbalkon stod en urtepotte med røde nelliker. Det var vinduet ind til Élodie Blaises kammer. Kunsthandleren boede sammen med sit eneste barn på første sal i huset.

Évariste stansede et øjeblik som for at trække vejret og drejede håndtaget om. Han traf i butikken borgerinde Élodie, der lige havde solgt et par kobberstik, ét af Fragonard den Yngre og ét af Naigeon, begge omhyggeligt udvalgte mellem mange, og som nu, forinden hun lukkede de assignater, hun havde fået som betaling, ned i kassen, lod dem en for en passere forbi mellem sine smukke øjne og lyset for at undersøge striberne i papiret og mærkerne og bogstaverne med den største omhu, for der var lige så mange falske sedler i omløb som ægte, hvilket i høj grad skadede handelen. Ligesom tidligere de, der efterlignede kongens underskrift, blev nu de, der gjorde nationens penge efter, straffet med døden; men man fandt alligevel assignatklichéer i alle kældre; schweizerne indførte millioner af falske assignater; der blev kastet pakker af dem ind i alle herberger; englænderne udskibede hver dag på vore kyster hele dynger for at bringe republikken i miskredit og ødelægge patrioterne. Élodie var bange for at få falske penge og endnu mere bange for at komme til at give dem ud og blive behandlet som Pitts medskyldige, idet hun dog stolede på sin gode stjerne og var sikker på, at hun under alle omstændigheder nok skulle vide at klare sig.

Évariste så på hende med den mørke alvor, der bedre end alle smil udtrykker kærlighed. Og hun så på ham med et lidt drilagtigt surmuleri, idet hun gjorde sine sorte øjne større, og dette udtryk antog hendes ansigt, fordi hun vidste, at hun var elsket, og ikke var ked af at være det, og fordi den mine irriterer en forelsket ung mand, ægger ham til at beklage sig og bevæger ham til at erklære sig, hvis han endnu ikke har gjort det, hvad Évariste ikke havde.

Efter at have lagt assignaterne ned i kassen tog hun op af sin sykurv et hvidt skærf, som hun var begyndt at brodere på, og gav sig til at arbejde. Hun var flittig og koket, og da hun ganske instinktivt håndterede nålen for at behage lige så vel som for at sy noget kønt til sig selv, broderede hun forskelligt efter de forskellige, der så på hende; hun broderede drømmende, når hun ville opvække blide og smægtende følelser hos en eller anden; hun broderede lunefuldt, når der var nogen til stede, som det morede hende at pine lidt. Denne gang gav hun sig til at brodere omhyggeligt, for hun ønskede at holde en alvorlig følelse ved lige hos Évariste.

Élodie var hverken helt ung eller helt køn. Man kunne ved første øjekast finde hende grim. Hun var meget mørk med olivenfarvet teint, og under det store hvide tørklæde, der var knyttet skødesløst om hendes hoved, og fra hvilket blåsorte lokker smuttede frem, funklede hendes øjne som to stykker kul. Hendes runde, leende, sunde og sanselige ansigt med de lidt for fremspringende kindben og den lidt for korte og flade næse, mindede maleren om hovedet på den borghesiske faun, hvis guddommelige skælmeri han ofte havde beundret på afstøbninger. Et lille overskæg fremhævede hendes glødende

læber. En barm, der syntes at svulme af elskovstrang, hævede sig under tørklædet, der var lagt over kors efter årets mode. Hendes smidige skikkelse og rappe ben, hele hendes kraftige legeme bevægede sig med en frisk og betagende yndefuldhed. Hendes blik, hendes åndedrag, hendes legems uro, alt hos hende krævede kærlighed og forjættede elskov. Som hun sad dér bag sin disk, vakte hun forestillingen om en dansens nymfe, en opera-bakkantinde, der havde mistet sit losskind, sin thyrsos og sine vedbend-guirlander, og som ved et pludseligt trylleri var forvandlet til en af Chardins tækkelige husmødre.

"Far er ikke hjemme," sagde hun til maleren, "vent et øjeblik; han må komme straks."

Hendes små brune hænder lod nålen løbe frem og tilbage gennem det fine lin.

"Synes De om mønstret, hr. Gamelin?"

Gamelin var ikke i stand til at lyve. Og kærligheden, som opflammede hans mod, forhøjede hans oprigtighed.

"De er dygtig til at brodere, borgerinde, men hvis De tillader mig at sige det, er det mønster, De dér har fået, ikke simpelt og naturligt nok; det minder om den affekterede smag, der alt for længe har hersket i Frankrig i dekoreringen af tøjer, møbler og paneler; de sløjfer og guirlander dér genkalder den gnidrede og bagatelagtige stil, der var yndet under tyrannen. Men smagen er ved at fødes på ny. Desværre, vi har været langt nede. På den skændige Ludvig XV's tid var stilen næsten kinesisk. Man lavede kommoder, der så ganske latterlige ud med deres tykke maver og deres forvredne håndtag, og som ikke duer til andet end til at kastes i ilden, for at patrioterne kan have noget at varme sig ved; alene simpelheden er smuk. Vi må tilbage til

antikken. Nu tegner David senge og stole efter etruskiske vaser og malerierne i Herculanum."

"Jeg har set de senge og de stole," sagde Élodie, "de er smukke. Om kort tid vil folk ikke have andet. Jeg beundrer ligesom De antikken."

Évariste vedblev:

"Hvis De havde prydet dette skærf med en græsk bort, eller med vedbendblade, slanger eller korslagte pile, ville det have været værdigt at bæres af en spartanerinde … og af Dem. – De kan dog nok beholde mønstret, når De gør det simplere og fører det tilbage til lige og rene linjer."

Hun spurgte ham, hvad der så skulle bort.

Han bøjede sig over skærfet, og hans kind strejfede Élodies lokker. Deres hænder mødtes på broderiet, deres åndedrag blandedes. Évariste følte i det øjeblik en usigelig glæde, men da han mærkede Élodies læber nær ved sine, blev han bange for at have krænket den unge pige og trak sig brat tilbage.

Borgerinde Blaise elskede Évariste Gamelin. Hun fandt ham smuk med hans store glødende øjne, hans ansigts fine oval, hans bleghed, hans rige sorte hår, der var skilt midt i panden og bølgede ned over hans skuldre, hans alvorlige holdning, hans kølige mine, hans strenge væsen, hans mandige sprog, der aldrig smigrede. Og da hun elskede ham, tillagde hun ham en stor kunstnerbegavelse, som en dag måtte bryde frem i et kunstværk og gøre hans navn berømt, og af den grund elskede hun ham højere. Borgerinde Blaise havde ikke nogen særlig forkærlighed for mandlig kyskhed, og hendes moral følte sig ikke stødt over, at en mand gav efter for sin lidenskab, sin tilbøjelighed, sin attrå; hun elskede Évariste, som var kysk; hun

elskede ham ikke, *fordi* han var det; men hun fandt det fordelagtigt, fordi det sparede hende for skinsyge, mistanke og frygt for rivalinder.

Alligevel fandt hun ham i denne stund lidt for tilbageholdende. Når Racines Aricie, der elskede Hippolyte, beundrede den unge helts vilde dyd, var det i det håb at få bugt med den, og hun ville hurtigt have jamret over hans moralske strenghed, hvis den ikke var blevet blødgjort overfor hende. Så snart hun fandt lejlighed til det, erklærede hun sig mere end halvvejs for at tvinge ham til en erklæring. Som den elskovsfulde Aricie var borgerinde Élodie ikke langt fra at tro, at det er kvinden, der i kærligheden må gøre det første skridt. "De mest forelskede," sagde hun til sig selv, "er de mest frygtsomme; de behøver hjælp og opmuntring. Og deres naivitet er forresten så stor, at en kvinde, uden at de opdager det, kan tilbagelægge halvdelen af vejen og mere til, og endda stadig forbeholde dem det tilsyneladende dristige angreb og den ærefulde sejr." Hvad der beroligede hende med hensyn til udgangen, var at hun med sikkerhed vidste (og der var heller ikke nogen tvivl om dette punkt), at Évariste, forinden revolutionen havde gjort ham til en heros, havde elsket på meget menneskelig vis en kvinde, en ubetydelig person, nemlig portnersken ved Kunstakademiet.

Élodie, der ingenlunde var nogen ingenue, begreb forskellige former af kærlighed. Den følelse, Évariste indgød hende, var dyb nok til, at hun kunne tænke sig at sætte sit liv ind på den. Hun var fuldkommen rede til at ægte ham, men var forberedt på, at hendes fader ikke ville billige sin eneste datters forbindelse med en fattig og ukendt kunstner. Gamelin ejede ingenting, og kunsthandleren sad i en betydelig forretning. *Den*

malende Amor gav ham store indtægter, hans børsspekulationer endnu større, og han var gået i kompagni med en leverandør, der forsynede republikkens kavaleri med siv i stedet for hø og med fugtig havre. I det hele taget var sønnen af en knivsmed i Rue Saint-Dominique en meget ringe personage i sammenligning med den store kunstforlægger, der var kendt i hele Europa, der var beslægtet med mænd som Blaizot, Basan og Didot og kom hos borgerne Saint-Pierre og Florian. Ikke således at forstå, at hun som lydig datter anså sin faders samtykke for nødvendigt. Faderen, der tidligt var blevet enkemand, og som var en grådig og letsindig natur, stor pigejæger og stor forretningsmand, havde aldrig taget sig af hende, havde ladet hende vokse op i frihed uden råd, uden venskab og havde aldrig brudt sig om at passe på hende, men blot om slet ingenting at vide om sin egen datter, hvis kraftige temperament og mandstække – der i og for sig var langt farligere end et kønt ansigt! – han som kender kunne vurdere. Alt for ærlig til at holde sig tilbage, alt for klog til at ødelægge sig selv, forstandig, når hun gjorde dumheder, havde hun aldrig af sin kærlighedstrang ladet sig bevæge til at glemme de sociale hensyn. Hendes fader var hende overordentlig taknemmelig for dette mådehold, og da hun fra ham havde arvet sans for handel og lyst til forretninger, bekymrede han sig ikke om de hemmelige grunde, der afholdt en så giftefærdig datter fra ægteskabet og fik hende til at blive boende hjemme, hvor hun sparede ham en husbestyrerinde og fire kommiser. Nu i syvogtyveårs-alderen følte hun sig gammel og erfaren nok til at skabe sig sit liv selv og følte ingen trang til at bede en fader, der var ung og letsindig, om råd eller følge hans ønske. Men for at

hun skulle kunne ægte Gamelin, måtte Blaise skabe denne fattige svigersøn en position, interessere ham i sin forretning, sikre ham arbejde, således som han gjorde det overfor flere kunstnere, med andre ord, på den ene eller anden måde skaffe ham indtægter; og det anså hun for udelukket, at den ene ville tilbyde og den anden ville modtage; så ringe sympati herskede der mellem de to mænd.

Denne vanskelighed satte den forelskede og fornuftige Élodie i forlegenhed. Hun overvejede uden rædsel tanken om at forenes med sin ven i al hemmelighed og kun tage naturens skaber til vidne på deres gensidige troskabsløfte. Hendes filosofi fandt intet fordømmeligt i en sådan forbindelse, som den uafhængighed, hun levede i, gjorde mulig, og som Évaristes hæderlige og dydige karakter ville give en beroligende holdbarhed. Men Gamelin havde stor møje med at subsistere og at underholde sin gamle moder; i en så indsnævret tilværelse syntes der ikke at være plads for kærligheden, selv om den reduceredes til en uindviklet naturlighed. Forresten havde Évariste ikke endnu åbenbaret sine følelser eller meddelt sine hensigter. Borgerinde Blaise håbede nok, at hun inden ret længe skulle få ham til det.

Hun standsede på samme tid sine overvejelser og sin nål:

"Borger Évariste," sagde hun. "Hvis De ikke synes om dette skærf, gør jeg det heller ikke. Tegn mig et mønster. Så vil jeg imens, ligesom Penelope, pille alt det op, jeg har syet i Deres fraværelse."

Han svarede med bister begejstring:

"Det skal jeg, borgerinde. Jeg skal tegne for jer Harmodios' glavind: et sværd i en guirlande!"

Og idet han tog sin blyant frem, gav han sig til at skitsere sværd og blomster i den ædruelige og strenge stil, han elskede. Og på samme tid udviklede han sine anskuelser.

"Det genfødte Frankrig," sagde han, "bør forkaste alt det, trældommen har givet os i arv: den dårlige smag, den dårlige stil, de dårlige mønstre. Watteau, Boucher og Fragonard arbejdede for tyranner og for slaver; i deres værker findes ingen følelse af den gode stil eller den rene linje, ingen natur, ingen sandhed. Det er masker, dukker, fruentimmerstads og narrestreger. Eftertiden vil foragte deres overfladiskhed. Om hundrede år vil alle Watteaus malerier være gået til grunde rundt om på pulterkamre; i 1893 vil akademieleverne male Bouchers lærreder over med deres egne studier og udkast. David har åbnet vejen; han nærmer sig antikken, men heller ikke han er endnu simpel nok, stor nok, streng nok. Vore kunstnere har endnu meget at lære af friserne i Herculanum, af de romerske basrelieffer og de etruskiske vaser."

Han talte længe om den antikke skønhed og kom derpå atter tilbage til Fragonard, som han forfulgte med et uudslukkeligt had.

"Kender De ham, borgerinde?"

Élodie nikkede.

"De kender også den skikkelige Greuze, som sandelig er latterlig nok med sin kårde og sin højrøde kjole. Men han ligner en græsk vismand i sammenligning med Fragonard. Jeg traf for nogen tid siden denne ynkelige olding i buegangen i Lighedspalæet, hvor han trippede afsted pudret, galant, geskæftig, frivol, gyselig. Ved synet af ham ønskede jeg, at en eller anden kraftig ven af de skønne kunster efter Apollons

eksempel ville hænge ham op i et træ og flå ham som Marsyas til evig skræk og advarsel for alle slette malere."

Élodie vendte sine muntre og sanselige øjne mod ham:

"De forstår at hade, hr. Gamelin, monstro De også forstår at el..."

"Er det Dem, Gamelin," lød en tenorstemme. Det var borger Blaise, som kom hjem med knirkende støvler og raslende ursigneter, med skøderne flagrende efter sig og med en uhyre sort hat, hvis ender gik helt ned på skuldrene af ham.

Élodie tog sin kurv og gik op på sit værelse.

"Nå, Gamelin," spurgte borger Blaise, "har De noget nyt til mig i dag?"

"Måske," sagde maleren.

Og han udviklede sin idé.

"Vore spillekort frembyder en stødende modsætning til samfundsforholdene. Benævnelserne knægt og konge må skurre i ørene på enhver patriot. Jeg har derfor udtænkt og udført et nyt revolutionært spil kort, i hvilket kongerne, damerne og knægtene er erstattet med repræsentanter for frihed, lighed og broderskab; esserne, der er omgivet med symboler på retsplejen, skal hedde *lovene*. De melder for eksempel: *Klør Frihed, Spar Lighed, Ruder Broderskab, Hjerter Lov* ... Jeg tror, tegningerne er ganske rask gjort; det er nu min mening at lade dem skære i sten af Desmahis og udtage patent på dem."

Maleren tog nogle af de færdige akvareller frem af sin mappe og rakte dem til kunsthandleren.

Borger Blaise afslog at lage dem og vendte hovedet bort.

"Lille ven," sagde han, "gå De hen med det til Konventet, der sikkert vil vedtage en anerkendende udtalelse til jer i den

anledning. Men tro blot ikke, at De kan tjene en skilling på opfindelsen, der ikke er ny. De er stået for sent op! Deres revolutionære kortspil er det tredje, der er blevet mig foreslået. Deres kollega Dugoure tilbød mig forrige uge et piquetspil med fire genier, fire friheds- og fire lighedsgudinder. Jeg har også haft forslag om et andet spil, der bestod af vismænd, helte, Cato, Rousseau, Hannibal, og Gud må vide hvem! … Og de kort, kære ven, havde den fordel fremfor Deres, at de var plumpt tegnet og skåret i træ med kniv. Hvor kender De ikke menneskene dårligt, når De tror, at kortspillere nogensinde vil benytte kort, der er tegnet i Davids stil og graveret i Bartolozzis manér! Og det er også en mærkelig illusion at tro, at der behøves så mange omstændigheder for at bringe de gamle spillekort i overensstemmelse med de moderne ideer. De gode sansculotter råder af sig selv bod på kortenes u-borgerlighed ved at melde: *Tyrannen* eller simpelthen: *Det tykke svin*! De benytter deres snavsede kort og køber aldrig nye. Det største forbrug af kort finder sted i spillebulerne i Lighedspalæet. De kan jo gå derhen og tilbyde croupiererne og spillerne Deres friheds- og lighedssymboler og Deres – hvad er det, De kalder dem? – Deres Hjerter Love … og kom så tilbage og fortæl mig, hvilken modtagelse De har fået!"

Borger Blaise satte sig på disken, knipsede på sine nankins benklæder for at fjerne et par tobakskorn, og fortsatte, idet han så på Gamelin med venlig medlidenhed:

"Tillad mig at give Dem et råd, borger maler: Hvis De vil tjene til føden, så lad Deres patriotiske kort ligge og Deres revolutionære symboler, Deres Herkules'er, hydraer, furier, der forfølger forbrydelsen, og Deres frihedens genier og mal mig i

stedet nogle kønne pigebørn. Borgernes iver efter at blive genrejst vil tabe sig efterhånden, og mændene vil altid elske kvinderne. Lav mig nogle lyserøde pigebørn med små hænder og fødder. Og søg at gøre Dem selv begribeligt, at ingen mere interesserer sig for revolutionen eller vil høre tale om den."

Men nu fo'r Évariste Gamelin op:

"Hvad! Ikke høre tale om revolutionen! … Er da ikke frihedens grundlæggelse, vore hæres sejre og tyrannernes afstraffelse begivenheder, der vil forbavse efterverdenen indtil de seneste tider? Hvordan skulle da vi kunne undgå at betages af dem? … Hvor kan De mene det! Sansculotten Jesus' sekt har varet i næsten atten hundrede år, og dyrkelsen af friheden skulle være forbi efter knap fire års bestående!"

Men Jean Blaise svarede med overlegenhed:

"De lever i drømmen, jeg i virkeligheden. Tro mig, kære ven, revolutionen keder; den varer for længe. Fem års begejstring, fem år fulde af omfavnelser, af blodbad, taler, Marseillaise, klemten med stormklokke, aristokrater på lygtepæle, afhuggede hoveder på spydstager, kvinder overskrævs på kanoner, frihedstræer med røde huer i toppen, unge piger og gamle mænd, kørende i hvide kjortler på blomstersmykkede vogne … fem år, fulde af fængslinger, guillotineringer, plakater, kokarder, fjerbuske, sabler og revolutionsbluser … det er længe. Og nu begynder folk oven i købet at synes, at de ikke mere forstår et ord af det hele. Vi har set for mange store borgere, som I har ført til Kapitolium for bagefter at nedstyrte dem fra den tarpejiske klippe, Necker, Mirabeau, La Fayette, Bailly, Pétion, Manuel og mange andre. Hvem siger os, at I ikke

forbeholder jeres ny helte den samme lod … man ved ingenting mere."

"Nævn dem da, borger Blaise, nævn mig de ny helte, De mener vi er parat til at ofre," sagde Gamelin i en tone, der manede kunsthandleren til forsigtighed.

"Jeg er republikaner og patriot," svarede han med hånden på hjertet. "Jeg er lige så republikansk sindet som De, og jeg er lige så patriotisk som De, borger Évariste Gamelin. Jeg mistænker ikke Deres borgersind og beskylder Dem på ingen måde for omskiftelighed. Men De må tillade mig at sige, at mit borgersind og min hengivenhed for det almene vel bevidnes af talrige kendsgerninger. Mine principper er disse: Jeg møder med tillid enhver, der er i stand til at tjene nationens interesser. Jeg bøjer mig for de mænd, som folkets røst udpeger til den lovgivende myndigheds farefulde ærespost, som for eksempel Marat og Robespierre; jeg er parat til at stå dem bi efter min ringe evne og yde dem en god borgers beskedne støtte. Sammen med sande patrioter har jeg leveret havre og foder til vort tapre kavaleri, sko til vore soldater. Endnu den dag i dag sender jeg fra Vernon tresindstyve okser afsted til sydhæren gennem egne, der er opfyldt af røvere og gennempløjede af Pitts og Condés agenter. Jeg taler ikke, jeg handler."

Gamelin lagde roligt sine akvareller tilbage i mappen, hvis bånd han bandt, og som han derefter stak under armen.

"Det er en besynderlig modsigelse," sagde han mellem tænderne, "at hjælpe vore soldater til at bringe friheden ud i hele verden og samtidig forråde dens sag i dens eget hjemsted ved at så forvirring og uro i dens forsvareres sind … Farvel, borger Blaise."

Førend han gik sin vej ned gennem den snævre gade, vendte Gamelin, hvis hjerte var fuldt af elskov og vrede, sig om for at kaste et blik op til de røde nelliker, der blomstrede i vindueskarmen.

Han tvivlede ingenlunde om fædrelandets frelse. Overfor Jean Blaises udtalelser, der viste hans mangel på borgersind, stillede Gamelin sin tro på revolutionen. Men han måtte alligevel erkende, at kunsthandleren ikke uden en vis tilsyneladende ret påstod, at Paris' befolkning begyndte at tabe interessen for revolutionen. Det var desværre alt for sandt, at de første tiders begejstring nu var i færd med at afløses af almindelig ligegyldighed, og at man ikke oftere ville komme til at gense de store enige skarer fra niogfirs, lige så lidt som de millioner, der i en sjælenes harmoni flokkedes omkring broderskabs-altret i året halvfems. Nu vel! Så måtte de gode borgere vise dobbelt iver og handlekraft og vække folket af dets sløvhed ved at stille det valget mellem friheden eller døden.

Således tænkte Gamelin, og tanken om Élodie forøgede hans mod.

Da han kom til kajen, så han solen gå ned i horisonten bag tunge skyer, der lignede bjerge af glødende lava; byens tage lå badet i et gyldent lys; det blinkede fra vinduesruderne. Og Gamelin så for sig titaner, der af de glødende ruiner af de gamle verdner smedede den ny bronzeby, retfærdighedens sæde.

Da han ikke ejede en stump brød hverken til sin moder eller til sig selv, hengav han sig til fantasier om en gang at tage plads ved det ubegrænsede bord, hvortil universet skulle indbydes, og om hvilket den genskabte menneskehed skulle flokkes. Foreløbig følte han sig overtydet om, at fædrelandet som den

gode moder nok ville skaffe sin trofaste søn føden. Idet kunsthandlerens foragt kun gjorde ham trodsig, hidsede han sig selv op til at tro, at ideen med de revolutionære spillekort var ny og god, og at han med sine vellykkede akvareller bar en formue under armen. "Desmahis skal gravere dem," tænkte han. "Vi udgiver selv det ny patriotiske kortspil, og vi kan være sikre på i løbet af en måned at sælge ti tusind af dem til tyve sous spillet."

Og i sin utålmodighed efter at få planen realiseret begav han sig med lange skridt hen til Quai de la Ferraille, hvor Desmahis boede ovenover glarmesteren.

Indgangen var gennem butikken. Glarmesterens kone meddelte Gamelin, at borger Desmahis ikke var hjemme, hvilket ikke synderlig kunne overraske maleren, der vidste, at hans ven var en ustadig vagabondnatur, og som forundrede sig over, at han, så lidt stadig som han var, kunne gravere så godt og så meget, som han gjorde. Gamelin besluttede at vente på ham et øjeblik. Glarmesterens kone bød ham en stol. Hun var gnaven og beklagede sig over, at forretningen gik dårligt, skønt man skulle have troet, at revolutionen, der slog så meget i stykker, måtte gøre glarmestrene til holdne folk.

Mørket faldt på, og Gamelin opgav at vente på sin kammerat og sagde farvel til konen. Da han kom over Pont-Neuf, så han i retning af Quai des Morfondus en eskorte nationalgardister, der kom ridende med fakler i hænderne og under stærk sabelraslen, idet de holdt mængden borte fra en karre, der langsomt kørte til guillotinen med en mand, hvis navn ingen vidste, en forhenværende adelig, den første, der var blevet dømt af den ny revolutionsdomstol. Man skimtede ham dunkelt

mellem gardisternes hatte, siddende baglæns med hænderne bundet på ryggen og sit utildækkede hoved rokkende frem og tilbage. Bødlen stod ved hans side, støttende sig til karrens sidetremmer. Fodgængerne, der måtte stoppe op, fortalte hinanden, at det rimeligvis var en eller anden kornpuger, og så til med ligegyldighed. Gamelin nærmede sig og opdagede mellem tilskuerne Desmahis, der forsøgte at bore sig frem gennem mængden og bane sig vej tværs gennem toget. Han kaldte på ham og lagde hånden på hans skulder; Desmahis vendte hovedet om. Det var en ung, smuk og kraftig mand. På Kunstakademiet havde man sagt om ham, at han besad et Bacchus-hoved på et Herkules-legeme. Hans venner kaldte ham Barbaroux på grund af hans lighed med folkerepræsentanten.

"Kom," sagde Gamelin, "jeg har noget vigtigt at tale med dig om."

"Lad mig være," svarede Desmahis ivrigt.

Og han henkastede nogle utydelige ord, mens han spejdede efter en gunstig lejlighed til at styrte videre.

"Jeg var netop i færd med at følge bagefter en herlig kvinde med stråhat, en syerske, med lyst hår ned ad nakken, og så kommer denne forbistrede karre imellem … Hun er gået videre; hun må allerede være ved den anden ende af broen."

Gamelin søgte at holde ham tilbage i kjolen, idet han højtideligt forsikrede, at det virkelig var en meget vigtig sag.

Men Desmahis snoede sig afsted mellem heste, gardister, sabler og fakler og satte efter syersken.

4

Klokken var ti om morgenen. Aprilsolen badede træernes spæde løv i lys. Luften, som et natligt uvejr havde renset, var nu frisk og mild. Med lange mellemrum blev stedets tavse ensomhed brudt af en rytter, der kom ned ad Enke-alléen. På en bænk i den skyggefulde allé lige ved caféen *Den smukke Pige fra Lille* sad Évariste og ventede på Élodie. Siden den dag deres hænder havde mødt hinanden på skærfets fine lin, og de havde forenet deres åndedrag, havde han ikke ladet sig se i *Den malende Amor*. I en hel uge havde hans stoiske stolthed og hans frygtsomhed, der gjorde ham mere og mere utilgængelig, holdt ham borte fra Élodie. Han havde tilskrevet hende et alvorligt, bistert og flammende brev, i hvilket han efter at have udviklet sine anker mod borger Blaise bebudede, uden et ord om sin kærlighed eller sin smerte, at det var hans agt ikke oftere at vise sig i kunsthandelen, hvilket han meddelte med større bestemthed, end en forelsket kvinde kunne billige.

Élodie, der var af en ganske modsat natur, parat til ved enhver lejlighed at kæmpe for sit, tænkte straks på at erobre sin ven tilbage. Hun overvejede først, om hun skulle tage hen til ham i hans atelier på Thionvilletorvet. Men da hun vidste, han var melankolsk, og af hans brev kunne se, at han følte sig krænket, og da hun frygtede for, at han skulle indbefatte fader og datter i samme følelse af nag og sætte sig i hovedet, at han ikke ville se hende mere, anså hun et sentimentalt og romantisk stævnemøde, som han ikke ville kunne unddrage sig, for klogere; hun ville dér have den bedste lejlighed til at overtale

ham og gøre indtryk på ham, og ensomheden ville hjælpe hende til at betage og erobre ham.

Til alle engelske haveanlæg og alle moderne promenader hørte den gang hytter, der, opført af kyndige arkitekter, appellerede til de landlige instinkter hos de store byers indbyggere. Caféen *Den smukke Pige fra Lille* var en sådan hytte, hvis fingerede armod yderligere fremhævedes af en kunstnerisk efterlignet levning af et gammelt tårn, således at de besøgende her fandt forenet en landsbys charme og en ruins melankoli. Og ret som om en hytte og et forfaldent tårn ikke var tilstrækkeligt til at gøre indtryk på følsomme hjerter, havde værten under en pil opført et gravmonument, bestående af en askeurne ovenpå en søjle, der bar denne indskrift: *Kleonike til sin tro Azor*. Hytter, ruiner og grave – disse symboler på fattigdom, ødelæggelse og død havde aristokratiet kort før det selv skulle gå til grunde opført rundt om i de fædrene parker. Og nu var det blevet mode blandt byernes patrioter at drikke, danse og elske i uægte hytter, i uægte ruiner af uægte klostre og mellem uægte grave, for patrioterne var ikke mindre end aristokraterne elskere af naturen og disciple af Rousseau, og deres sind var i lige så høj grad som hines følsomme og fulde af filosofi.

Évariste, der var kommet til stævnemødet forinden den aftalte tid, sad og ventede, og på sit hjertes slag målte han som på et urs perpendikel minutternes gang. En patrulje kom forbi med nogle fanger. Ti minutter efter gled en ung dame ind i hytten, helt klædt i lyserødt, med den brugelige buket i hånden, og ledsaget af en kavaler i trekantet hat, rød kjole og stribet vest og benklæder, og begge to lignede i den grad et galant par fra det forsvundne kongedømme, at man måtte give borger Blaise

ret i, at der mellem menneskene findes naturer, som revolutionerne ikke forandrer.

Lidt senere kom fra Rueil eller Saint Cloud en gammel kone, der bar en cylinderformet æske, malet med stærke farver, og hun satte sig på samme bænk som Gamelin. Hun stillede sin æske foran sig, tørrede sveden af sit ansigt med en snip af sit forklæde, og idet hun gav sig til at lamentere, beskyldte hun Gud for uretfærdighed, fordi han gjorde livet så byrdefuldt for sine egne skabninger. Hendes mand havde en kro nede ved floden, og hun selv gik hver dag helt op til Champs-Élysées, ringede med sin klokke og råbte: "Friskbagte kræmmerhuse!" Og alt det slid gav dem ikke nok at leve af i deres alderdom.

Da hun så, at den unge mand på bænken var tilbøjelig til at beklage hende, udviklede hun udførligt årsagen til sin kalamitet. Det var republikken, som ved at plyndre de rige tog de fattige brødet af munden. Og det var ikke at vente, at det skulle blive bedre. Hun kunne tværtimod på flere ting se, at det ville blive værre og værre. I Nanterre havde en kvinde født et barn med slangehoved; lynet var slået ned i kirken i Rueil og havde smeltet korset på tårnet; i Chaville-skoven havde der vist sig en varulv. Maskerede mænd forgiftede alle kilder og udstrøede pulvere, af hvilke der opstod sygdomme …

Évariste så Élodie springe ned af vognen. Han løb hen til hende. Den unge piges øjne strålede inde under stråhatten; hendes læber, der var lige så røde som nellikerne, hun holdt i sin hånd, smilede. Et sort silkeskærf lå over kors på brystet, bundet i en sløjfe på ryggen. Hendes gule kjole viste knæenes hastige bevægelser og fødderne, på hvilke hun bar flade sko. Hofterne var så godt som helt uhæmmede; for revolutionen

havde befriet borgerindernes figur; men nederdelen, der stod ud, skjulte formerne ved at gøre dem rigere og tilslørede ved sin overdrivelse virkeligheden.

Han ville tale og fandt ingen ord, og han bebrejdede sig sin forlegenhed, som Élodie foretrak for den kærligste modtagelse. Hun bemærkede også og optog det som et godt tegn, at han havde bundet sit halstørklæde med større kunst end ellers. Hun rakte ham hånden.

"Jeg ville gerne se Dem," sagde hun, "og tale med Dem. Jeg svarede Dem ikke på Deres brev; jeg syntes ikke om det; det lignede Dem slet ikke. Havde De skrevet mere naturligt, var det blevet mere elskværdigt. Det ville være en fornærmelse mod Deres karakter og Deres begavelse at tro, at De ikke oftere vil komme i *Den malende Amor*, fordi De dér har haft et intetsigende ordskifte om politik med en mand, der er meget ældre end Dem. De kan være rolig for, at De ikke behøver at frygte en dårlig modtagelse af far, når De viser Dem igen. De kender ham ikke. Han har glemt både hvad han selv sagde, og hvad De svarede. Jeg påstår ikke, at der hersker nogen stærk sympati mellem jer to, men han bærer ikke nag. Jeg siger Dem det ligefrem: han beskæftiger sig ikke synderligt med Dem … heller ikke med mig. Han tænker kun på sine forretninger og på sine fornøjelser."

Hun gik henimod busketterne, der lå om hytten, og han fulgte efter med noget ubehag, fordi han vidste, at det var mødestedet for døgnets elskov og for den kærlighed, der købtes. Hun valgte det mest skjulte bord.

"Jeg har så meget at sige Dem, Évariste. Venskab medfører rettigheder; De vil nok finde Dem i, at jeg benytter mig af det,

og at jeg siger en hel del om Dem … og også lidt om mig selv."

Da værten havde bragt en karaffel og to glas, skænkede hun selv i, som en fornuftig husmoder ville gøre det; derpå fortalte hun ham om sin barndom og om sin moders skønhed, som hun elskede at forherlige af datterlig pietet og som oprindelsen til hendes egen skønhed; hun roste sine bedsteforældres sunde kraft, for hun var stolt af det borgerblod, der flød i hendes årer. Hun betroede ham, hvorledes hun efter i sekstenårsalderen at have mistet sin tilbedelsesværdige moder havde levet uden kærlighed og støtte; hun skildrede sig således som hun var, livskraftig, følsom og tapper, og hun føjede til:

"Évariste, jeg har tilbragt en alt for ensom og trist ungdom til ikke at fatte værdien af et hjerte som Deres, og jeg vil ikke frivilligt eller uden kamp – det siger jeg Dem lige ud – give afkald på et venskab, som jeg troede, jeg kunne regne med, og som var mig dyrebart."

Évariste så ømt på hende:

"Er det muligt, Élodie, at jeg ikke er Dem ligegyldig? Tør jeg tro? …"

Han standsede af frygt for at sige for meget og derved at misbruge et så tillidsfuldt venskab.

Hun rakte ham en lille ærlig hånd, der halvt stak ud af de lange, snævre, kniplingsbesatte ærmer. Hendes barm hævede sig i dybe suk.

"Tillæg mig kun, Évariste, alle de følelser, De ønsker jeg skal nære for Dem, og De vil ikke tage fejl af mit hjertes tilstand."

"Élodie, Élodie, vil De også gentage det, De dér siger, når De hører …"

Han nølede.

Hun slog øjnene ned.

Han fortsatte i en sagtere tone:

"... at jeg elsker Dem?"

Hun rødmede, da hun hørte disse sidste ord. Det var af glæde. Og mens hendes øjne udtrykte en vellystfuld kærlighed, hævedes hendes mundvig uvilkårligt af et humoristisk smil. Hun tænkte:

"Og han tror at det er ham, der har erklæret sig! Og han er måske endda bange for at krænke mig!"

Og hun sagde til ham med godhed:

"De havde altså ikke set, min ven, at jeg elskede Dem."

De troede sig alene i verden. Henrevet af sin lykke hævede Évariste øjnene mod firmamentet, der funklede af blåt lys, og udbrød:

"Se! Himlen skuer ned på os! Den er ophøjet og god som De, min elskede; den er blid og blændende som De, og den har Deres smil!"

Han følte sig ét med hele naturen og gjorde den delagtig i sin glæde og jubel. For hans øjne var det, som om kastanjeblomsterne tændtes som kandelabre for at fejre hans trolovelse, og poppeltræerne lyste som gigantiske fakler.

Han glædede sig over sin kraft og sin magt. Hun, der var ømmere i sin kærlighed og også sartere, mere smidig og bøjelig, nød følelsen af at være den svageste. Straks efter at have erobret ham underkastede hun sig ham; nu da hun havde bragt ham ind under sit herredømme erkendte hun i ham sin herre, sin helt, sin Gud og brændte efter at lystre, beundre og bringe ofre. Inde under de skyggende træer gav han hende et langt glødende kys, under hvilket hendes hoved sank bagover, og i

Évaristes arme havde hun følelsen af, at hele hendes legeme smeltede som voks.

De talte endnu i lang tid sammen om sig selv, idet de glemte alt andet. Évariste udviklede især almene og ophøjede tanker, der hensatte Élodie i henrykkelse. Élodie talte kærligt til ham om praktiske og konkrete ting. Da hun til sidst ikke mente, at hun kunne blive længere, rejste hun sig med en rask beslutning, gav sin ven de tre røde nelliker, der var blomstret frem i hendes vindue, og sprang hurtig op i cabrioleten, der ventede. Det var en gulmalet hyrevogn med meget høje hjul, og den frembød sikkert intet mærkeligt, så lidt som kusken. Men Gamelin plejede ikke at tage vogne, og i hans omgang gjorde man det heller ikke. Da han så de høje hurtige hjul fjerne sig, følte han en angst om hjertet, og en mørk forudanelse greb ham; ved en slags hallucination af ren intellektuel art forekom det ham, at denne hyrevogn førte Élodie langt bort, ud over de nuværende tings og det nuværende øjebliks grænse, henimod en rig og glad by og til boliger, fulde af pragt og livsglæde, hvor han selv aldrig skulle nå hen.

Vognen var nu helt borte. Évaristes angst svandt; men der blev dog tilbage i hans sind en uklar uro, og han følte, at den kærlighedens og glemslens time, han nu havde gennemlevet, ville han aldrig opleve mere.

Han gik gennem Champs-Élysées, hvor kvinder i lyse kjoler sad på træstole og syede og broderede, mens deres børn legede under træerne. En kagekone, der kom gående med sin cylinderformede kagekasse, mindede ham om konen fra Enkealléen, og det forekom ham, at et helt afsnit af hans liv var forløbet siden da. Han gik over Revolutionspladsen. I

Tuileriernes have hørte han i afstand en brusen af de store dages vældige larm, af alle de mange forenede stemmer, som revolutionens fjender påstod var forstummede for stedse. Han fremskyndede sine skridt under stigende støj, nåede Rue Honoré og fandt den opfyldt af en vrimmel af kvinder og mænd, der råbte: "Leve republikken! Leve friheden!" Havemurene, vinduerne, altanerne og tagene var fulde af tilskuere, der viftede med deres hatte og lommetørklæder. Bagefter en sapør, der åbnede vej for toget, og omgivet af kommunale embedsmænd, nationalgardister, kanonerer, gendarmer og husarer sås en mand langsomt komme nærmere ovenover borgernes hoveder. Hans hudfarve var galdegul, hans pande omgivet af en egekrans, og hans legeme indhyllet i en gammel grøn kappe med hermelins krave. Kvinderne kastede blomster til ham. Han lod sine gule øjnes gennemborende blik glide rundt, som om han selv i denne begejstrede mængde søgte fjender af folket, der måtte angives, forrædere, der måtte straffes. Da han passerede forbi, blottede Gamelin hovedet og råbte, idet han forenede sin stemme med hundrede tusinde andre:

"Leve Marat!"

Triumfatoren forsvandt ind i Konventets sal som en skæbnens gud. Mens folkemængden langsomt opløstes, satte Gamelin sig på en afvisersten i Rue Honoré og holdt sin hånd mod det bankende hjerte. Hvad han havde set fyldte ham med højtidsfuld betagethed og med glødende begejstring.

Han ærede og elskede Marat, der, skønt han var syg og hærget af bylder, og skønt hans blod bankede i feber, sled sine sidste kræfter op i republikkens tjeneste, og som i sit fattige

hus, der stod åbent for alle, havde modtaget ham med åbne arme, talt til ham med iver om folkets vel og undertiden udspurgt ham om misdædernes planer. Gamelin undredes over, hvorledes den retfærdiges fjender, der havde sammensvoret sig om hans undergang, netop havde forberedt hans triumf; han velsignede revolutionsdomstolen, som ved at frifinde folkets ven havde tilbagegivet konventet den ivrigste og mest uangribelige af alle lovgiverne. Han så atter for sig hans feberhede hoved, omslynget af borgerkransen, og hans åsyn, præget af stolt dyd og ubarmhjertig kærlighed, dette hærgede og trods dets opløsning mægtige ansigt, denne sammenbidte mund, dette brede bryst, denne kraftfulde døende, som oppe fra sin levende triumfvogn syntes at sige til sine medborgere: "Værer, som jeg, patrioter indtil døden!"

Gaden var øde, natten dækkede den med sin skygge; lygtetænderen gik forbi med sit blus, og Gamelin mumlede:

"Indtil døden!"

5

Kl. 9 om morgenen mødtes Évariste i Luxembourghaven med Élodie, der ventede ham på en bænk.

Siden de for en måned siden havde tilstået hinanden deres følelser, sås de hver dag, enten i *Den malende Amor* eller i atelieret på Thionvilletorvet, altid meget forelskede, men samtidig ret tilbageholdne overfor hinanden, en nødvendig følge af, at den forelskede unge mand, der var alvorlig og dydig, deist og god borger, vel var rede til at forenes med sin elskede for loven eller alene for Gud, alt efter omstændighederne, men kun ville det åbent og offentligt. Élodie anerkendte fuldt ud den hæderlighed, hvoraf denne beslutning udsprang, men da hun mistvivlede om et ægteskab, som alt gjorde umuligt, og ikke havde lyst til at trodse sociale fordomme, håbede hun i sit indre på en liaison, som ville være anstændig, så længe den var hemmelig, og til sidst ville blive ærværdig, når den havde varet tilstrækkelig længe. Hun håbede på med tiden at besejre en alt for ærbødig elskers skrupler; og da hun nu ikke ønskede længere at opsætte en tilståelse, hun anså for nødvendig, havde hun bedt ham om en times samtale i den øde have nær ved karteuserklostret.

Hun så på ham med et kærligt og oprigtigt blik, tog hans hånd, lod ham sætte sig ved sin side og talte til ham med eftertænksomhed:

"Jeg agter Dem alt for højt til at skjule noget for Dem, Évariste. Jeg tror, jeg er Dem værdig; jeg ville ikke være det, hvis jeg ikke sagde Dem alt. Hør mig og vær min dommer. Jeg har

ingen handling af nedrig, lav eller blot selvisk natur at bebrejde mig. Jeg har været svag og lettroende. Men De må tage i betragtning, kære ven, de vanskelige omstændigheder, jeg har levet under. De ved det: jeg havde ingen moder mere, og min fader, der endnu var ung, tænkte kun på sine fornøjelser og brød sig ikke om mig. Jeg var følelsesfuld. Naturen havde givet mig et hjerte, der higede mod kærlighed, og et sind, der ikke kendte til beregning; og skønt den ikke havde nægtet mig en sund og pålidelig dømmekraft, vandt følelsen dog den gang i mit indre sejr over fornuften. Ak! Det samme ville finde sted endnu den dag i dag, hvis ikke min fornuft og min følelse var så ganske enige om at give mig Dem i vold uden forbehold og for evigt!"

Hun udtrykte sig med taktfuldhed og fasthed. Hendes ord var forberedte; i lang tid havde det været hendes beslutning at fremkomme med en tilståelse, fordi hun af naturen var oprigtig, og tillige fordi det tiltalte hende at gøre som Rousseau, og fordi hun med megen fornuft sagde til sig selv: "Évariste vil dog en gang erfare en hemmelighed, som jeg ikke er ene om at kende; det er bedre, at en tilståelse, hvis frivillighed kun kan være rosværdig, underretter ham om hvad han ellers en dag ville erfare til min forsmædelse." Da hun var af et erotisk gemyt og fandt det naturlige naturligt, følte hun sig ikke meget skyldig, og derved blev tilståelsen hende mindre pinlig; desuden var det i høj grad hendes agt kun at fortælle det nødvendige.

"Ak," sukkede hun, "hvorfor var det ikke Dem, der kom den gang jeg følte mig så ene og forladt!"

Gamelin havde taget Élodies anmodning om at være hendes dommer i bogstavelig forstand. Ved sin karakter og de litterære påvirkninger, han havde modtaget, var han vel egnet til at udøve et sådant privat dommerhverv, og han belavede sig på at modtage Élodies tilståelse.

Da hun tøvede, gav han ved et tegn til kende, at hun skulle tale.

Hun sagde naturligt og ligefremt:

"En ung mand, der med sine dårlige egenskaber også forenede nogle gode, og som kun stillede disse sidste til skue, følte sig tiltrukket af mig og interesserede sig for mig med en stadighed, der hos ham måtte overraske; for han var i sin mest blomstrende alder, meget indtagende og god ven med flere smukke damer, der ikke lagde skjul på deres forelskelse i ham. Det var ikke ved sin skønhed, ejheller ved ånd, at han gjorde indtryk på mig. Han forstod at røre mig ved at vise sig forelsket, og jeg troede, at han virkelig elskede mig. Han var opmærksom og kærlig. Jeg forlangte intet andet pant af ham end hans hjerte, og hans hjerte var ustadigt. Jeg anklager kun mig selv; det er på mine egne vegne, jeg skrifter, ikke på hans. Jeg beklager mig ikke over ham, for han er blevet mig en fremmed. Ja, jeg sværger Dem til, Évariste, han er for mig, som om han aldrig havde eksisteret!"

Hun tav. Gamelin svarede intet. Han havde lagt armene over kors og så frem for sig med et stift og mørkt blik. Han tænkte på samme tid på sin elskede og på sin søster Julie. Julie havde også bønhørt en elsker, men vidt forskelligt fra den ulykkelige Élodie, efter hvad han troede, havde hun ladet sig bortføre ikke under elskovsfuld forvildelse, men for fjernt fra sine egne at

finde luksus og nydelse. I sin strenghed havde han fordømt sin søster, og han følte sig tilskyndet til nu at fordømme sin elskede.

Élodie tog atter til orde med sin blideste stemme:

"Jeg havde læst så meget filosofi; jeg troede, at menneskene af naturen var gode. Min ulykke var, at jeg traf en elsker, der ikke var formet i naturens og moralens skole, og hvem sociale fordomme, ambition, forfængelighed og falsk æresfølelse havde gjort egenkærlig og troløs."

Disse velberegnede ord frembragte den tilstræbte virkning. Gamelins blik blev mildere. Han spurgte:

"Hvem var Deres forfører? Kender jeg ham?"

"De kender ham ikke."

"Sig mig hans navn!"

Hun havde forudset dette forlangende og var bestemt på ikke at opfylde det.

Hun gav sine grunde.

"Skån mig. Jeg har allerede sagt mere end tilstrækkeligt både for Dem og for mig selv!"

Og da han gentog sit forlangende, fortsatte hun:

"Det er i selve vor kærligheds hellige interesse, at jeg ikke siger Dem noget, der fæstner denne fremmede i Deres tanke. Jeg vil ikke tilkaste Deres skinsyge et spøgelse; jeg vil ikke mellem Dem og mig fremmane en forstyrrende skygge. Nu, da jeg har glemt denne mand, vil jeg ikke have, at De skal kende ham."

Gamelin trængte ind på hende, for at hun skulle udlevere ham navnet på forføreren; det var det ord, han hårdnakket brugte, for han tvivlede ikke om, at Élodie var blevet forført,

skuffet, bedraget. Han tænkte sig slet ikke muligheden af, at det kunne være anderledes, og at hun havde adlydt attråen, den uimodståelige attrå og lyttet til sit legemes og sit unge blods hemmelige tilskyndelser; han tænkte sig ikke muligheden af, at denne erotiske og elskovsfulde kvinde, dette skønne offer, kunne have tilbudt sig selv; han kunne ikke fatte andet end at hun måtte være taget med vold eller med list, betvunget, fanget i fælder, der var lagt til rette under ethvert af hendes skridt. Han stillede hende spørgsmål, hvis form var afmålt, men som var præcise, bestemte og generende. Han spurgte hende, hvorledes denne forbindelse var blevet indgået, om den havde været lang eller kort, rolig eller stærkt bevæget, og om på hvilken måde den var blevet brudt. Og han kom stadig tilbage til de midler, denne person havde brugt for at forføre hende, som om den ukendte sikkert måtte have brugt nogle særlig mærkelige eller uhørte. Alle disse spørgsmål stillede han forgæves. Blid og ydmyg tav hun hårdnakket stille med tæt lukket mund og øjnene fulde af tårer.

Kun da Évariste spurgte hende, hvor denne person nu var, svarede hun:

"Han har forladt kongeriget."

Hun rettede sig selv hurtigt:

"Landet."

"En emigrant," udbrød Gamelin.

Hun så på ham uden at sige noget, på samme tid beroliget og bedrøvet ved at se, hvorledes han dannede sig sin egen vished i overensstemmelse med sine politiske lidenskaber og uden grund gav sin skinsyge et jakobinsk anstrøg.

I virkeligheden var Élodies elsker en lille kontorist på et prokurørkontor, en ung løbedreng, smuk som en engel; hun havde tilbedt ham, og endnu tre år efter gjorde tanken om ham hende hed om hjertet. Han søgte rige og ikke helt unge kvinder og forlod Élodie for en erfaren dame, der betalte hans skønhed. Efter ophævelsen af prokurørembedet havde han fået plads på borgmesterkontoret og gjorde nu tjeneste dels som sansculottisk dragon, dels som favorit hos en tidligere adelsdame.

"En adelsmand og emigrant," gentog Gamelin, som hun vel vogtede sig for at rive ud af hans vildfarelse, for hun havde aldrig ønsket, at han skulle vide hele sandheden. "Og han forlod dig fejt?"

Hun bøjede hovedet.

Han trykkede hende mod sit hjerte.

"Dyrebare offer for kongedømmets fordærvelse! Min kærlighed skal skaffe dig hævn over denne skurk! Gid Himlen vil lade mig møde ham! Jeg skal nok kende ham!"

Hun vendte hovedet bort, på én og samme tid trist og smilende og desuden skuffet. Hun ville gerne have haft, at han havde været mere forstående overfor kærlighedssager, mere naturlig, mere brutal. Hun følte, at han kun tilgav så hurtigt, fordi han manglede fantasi, og fordi hendes skriftemål ikke hos ham fremkaldte noget af de billeder, der ville pine en mere erotisk natur, med andre ord fordi denne forførelse for ham kun var en moralsk og social kendsgerning.

De havde rejst sig og spadserede i parkens grønne alléer. Han sagde til hende, at han agtede hende endnu højere, fordi hun havde lidt så meget. Det brød Élodie sig slet ikke om, at han

skulle, men hun elskede ham nu en gang, som han var, og beundrede det strålende kunstneriske geni, han i hendes øjne besad.

Ved udgangen af Luxembourghaven traf de på troppesamlinger i Lighedsgaden og helt rundt om Folkets Teater, hvilket ikke kunne overraske dem; i de sidste dage havde der hersket stærk bevægelse i de mest patriotiske bydele; der fremsattes anklager mod Orléanspartiet og mod Brissots medskyldige, der efter hvad der sagdes, lagde råd op om Paris' ødelæggelse og om blodbad på republikanerne. Gamelin havde selv kort i forvejen skrevet under på kommunens adresse, der krævede de enogtyves udelukkelse af Konventet.

Lige før buegangen, der forbandt teatret med nabohuset, måtte de gennem en gruppe borgere i revolutionsbluser, til hvem en ung soldat, smuk som Praxiteles' *Amor* med sin panterskindshjelm, holdt en tale oppe fra taget af buegangen. Denne indtagende kriger beskyldte *Folkevennen* for sløvhed. Han sagde:

"Du sover, Marat, mens separatisterne smeder lænker til os!"

Næppe havde Élodie kastet et blik på ham, førend hun hurtigt udbrød:

"Kom, Évariste."

Hun tilføjede, at hun var bange for trængsel og frygtede for at få ondt midt inde i mængden.

De skiltes på Folkets Plads, tilsværgende hinanden evig kærlighed.

Tidlig samme morgen havde borger Brotteaux givet borgerinde Gamelin en pragtfuld foræring, som bestod af en kapun. Det ville have været meget uforsigtigt af ham at fortælle,

hvordan han havde fået den; for han havde den fra en vildthandlerske i Hallerne, der undertiden benyttede ham som sekretær, og det var bekendt, at Hallernes damer nærede royalistiske følelser og korresponderede med emigranterne. Borgerinde Gamelin havde med taknemmelighed taget imod kapunen. Den slags så man i hine tider ikke mange af; fødemidlerne blev dyrere og dyrere, folket frygtede hungersnøden, aristokraterne ønskede den, efter hvad man fortalte, og opkøberne og spekulanterne forberedte den.

Borger Brotteaux havde fået opfordring til at spise middag med på kapunen, og ved tolvtiden indfandt han sig og lykønskede værtinden til den behagelige duft af køkken, som fyldte lejligheden. Atelieret lugtede nemlig af fed kødsuppe.

"De er altid så elskværdig," sagde den skikkelige kone. "Jeg syntes, vi skulle lægge en lille grund først forinden kapunen, og jeg har derfor kogt en urtesuppe med et stykke flæskesvær og et stort okseben i. Der er ikke noget, der giver en suppe så god en lugt som et marvben."

"Det er et udmærket princip," svarede gamle Brotteaux. "Og hvis De vil bære Dem rigtig klogt ad, så putter De igen i morgen, i overmorgen og hele resten af ugen dette kostelige marvben ned i gryden, hvor det vil udbrede en livsalig duft. Det gjorde sibyllen i Panzoust; hun lavede en grønkålssuppe på et stykke gulligt flæskesvær og et gammelt marvben."

"Var det ikke lidt vel nøjeregnende," spurgte borgerinde Gamelin, "af den dame, De taler om, at bruge det samme ben så længe?"

"Hun levede meget tarveligt," svarede Brotteaux; "hun var fattig, skønt hun var profetinde."

I dette øjeblik kom Évariste Gamelin hjem, helt bevæget over den tilståelse, han havde modtaget, og med det forsæt at lære Élodies forfører at kende for på samme tid at hævne republikken og sin kærlighed på ham.

Efter de sædvanlige høflighedstalemåder genoptog borger Brotteaux sin tales tråd:

"Det er sjældent, at de, hvis levevej det er at forudsige fremtiden, bliver rige. Dertil opdages deres uvederhæftighed alt for hurtigt. Bedrageriet gør dem forhadte. Men man burde afsky dem i endnu højere grad, hvis de virkelig forudsagde fremtiden. For livet ville være utåleligt, hvis man vidste, hvad der skulle hænde én. Man ville længe i forvejen lide under de kommende ulykker og ville ikke kunne nyde øjeblikkets goder, om hvis ophør man på forhånd vidste besked. Uvidenhed er den nødvendige betingelse for menneskenes lykke, og det må erkendes, at de for det meste tilfredsstiller alle fordringer i så henseende. Vi ved næsten intet om os selv, slet intet om andre. Uvidenheden betinger vor ro, løgnen vor lykke."

Borgerinde Gamelin stillede suppen på bordet og bad bordbøn, derpå lod hun sin søn og sin gæst sætte sig og begyndte selv at spise stående, idet hun afslog den plads, borger Brotteaux bød hende ved sin side; hun vidste godt, sagde hun, hvad høflighed krævede.

6

Klokken var ti om morgenen. Ikke et vindpust mærkedes. Det var den varmeste juli måned, man havde oplevet. I den snævre Jerusalemgade stod et hundrede borgere fra kvarteret opstillet i kø foran bagerbutikken under kontrol af fire nationalgardister, der i bekvem rør-stilling røg deres piber.

Nationalkonventet havde vedtaget *maksimalprisen*; i samme nu var alt korn og mel forsvundet. Ligesom jøderne i ørkenen måtte pariserne stå op før daggry, hvis de ville have noget at spise. Alle disse mennesker, mænd, kvinder og børn, der stod presset mod hinanden under en glødende himmel, der fik rendestens-affaldet til at gære og gjorde lugten af sved og snavs værre, puffede til hinanden, talte til hinanden og så på hinanden under alle de skiftende følelser, menneskelige væsner kan nære for hinanden, uvilje, væmmelse, interesse, attrå, ligegyldighed. Af sørgelig erfaring vidste man, at der ikke var brød til alle; derfor søgte også de sidst ankomne at bore sig frem; de, der mistede terræn, blev forbitrede, beklagede sig og påberåbte sig forgæves deres gode ret, som ingen brød sig om. Kvinderne benyttede rasende deres albuer og hofter til at forsvare deres plads eller erobre en bedre. Når trængslen blev alt for stærk, hørtes der skrig: "Lad være at presse på!" Og enhver protesterede og forsikrede, at han selv blev skubbet frem af andre.

For at undgå disse daglige uordner havde de af kvarterets styrelse udsendte kommissærer fundet på ved bagerens dør at anbringe et reb, som alle skulle holde fast i efter tur og række;

men hænderne kom hinanden alt for nær på rebet, de mødtes og kom i slagsmål. Den, som gav slip én gang, fik ikke fat igen. Flere gange blev rebet skåret over af personer, der var misfornøjede eller som ville være morsomme, og til sidst havde man måttet opgive det.

Man kvaltes i denne kø og var lige ved at besvime, man spøgte og kom med tvetydigheder og udslyngede skældsord mod aristokraterne og separatisterne, der var skyld i alle ulykkerne. Når en hund kom forbi, kaldte de vittige hoveder den for Pitt. Undertiden hørtes lyden af en ordentlig lussing, som en borgerinde værgede sig med mod en påtrængende person, mens en ung tjenestepige, stærkt klemt af sin nabo, sukkede modstandsløs med halvtlukkede øjne og halvtåben mund. Ved hvert ord, hver mine eller bevægelse, der var egnet til at sættes i forbindelse med frivole forestillinger, istemmede en gruppe letsindige unge mennesker *Ça ira!* Uden at agte på protesterne fra en gammel jakobiner, der var indigneret over, at man med smudsige tvetydigheder nedværdigede et omkvæd, der udtrykte republikanernes tro på en retfærdig og lykkelig fremtid.

Med sin stige under armen kom en plakatmand og slog en meddelelse fra kommunalstyrelsen, hvorved der fastsattes bestemte rationer for kødsalget, op på muren overfor bagerbutikken. Folk, der kom gående, standsede for at læse plakaten, der endnu var våd af klister. En grøntkone, der gik forbi med sin kurv på ryggen, sagde med sin grove og slidte stemme:

"Kød er der såmænd ikke noget, der hedder mere. Lad os være glade, hvis vi kan få nogle tarme at skrabe!"

Pludselig kom der fra en kloak en sådan bølge af varm stank, at det svimlede for adskillige; en kone fik ondt og blev i besvimet tilstand overgivet til to nationalgardister, som bar hende lidt bort, hen under en post. Folk holdt sig for næsen; der hørtes en mumlen, og der udvekslede ord, der tilkendegav ængstelse og rædsel. Man diskuterede, hvorvidt det var et eller andet dyr, der lå begravet dér, eller også noget giftigt stads, anbragt af ondskab, eller måske snarere et offer fra septembermyrderierne, en adelsmand eller præst, der var blevet glemt i en kælder i nærheden.

"Skulle der også findes nogen her?"

"Der findes nogen over alt!"

"Så må det være en af dem fra Chatelet-fængslet. Den anden så jeg henne på Pont-au-Change tre hundrede i en stor dynge."

Pariserne frygtede de døde, der hævnede sig ved at forgifte dem.

Évariste Gamelin kom og stillede sig op i køen; han ville spare sin gamle moder for den lange og trættende ventetid. Hans nabo, borger Brotteaux, fulgtes med ham, rolig og smilende, med sin Lukrets i sin kaffebrune frakkes brede lomme.

Den venlige olding priste dette groteske skue som værdigt at forherliges af en moderne Teniers' pensel.

"Disse daglejere og disse madammer," sagde han, "er morsommere end de grækere og romere, som vore malere nu til dags har så megen interesse for. Hvad mig angår, har jeg altid gouteret den flanderske skole."

Han var så klog og taktfuld ikke at omtale, at han selv havde ejet et galleri af hollandske malerier, med hvilket kun hr. de

Choiseuls havde kunnet måle sig i henseende til billedernes antal og udsøgthed.

"Alene antikken er smuk," svarede maleren, "og den kunst, som antikken inspirerer, men jeg indrømmer jer, at Teniers', Steens eller Ostades lavkomiske optrin er mere værdifulde end Watteaus, Bouchers eller van Loos frivoliteter: Hollænderne gør menneskene hæslige, men nedværdiger dem ikke som en Baudouin eller Fragonard gør."

En gadesælger kom forbi og råbte:

"*Revolutions-Domstolens Tidende!* Listen over de dømte!"

"Én revolutionsdomstol er ikke nok," sagde Gamelin. "Der skulle være en i hver by … hvad siger jeg? en i hver kommune og i hver en landsby. Hver eneste familiefader, hver eneste borger bør gøre sig selv til dommer. Når folket trues af fjendernes kanoner og forrædernes dolke, er svaghed den største forbrydelse. Tænk blot! Lyon, Marseille og Bordeaux i oprør, Korsika i fuld rejsning, Vendée hærget af borgerkrigens flammer, Mainz og Valenciennes faldet i Koalitionens hænder, forræderiet over alt: på landet, i byerne og i vore lejre, forræderiet bredende sig på Nationalkonventets bænke, forræderiet siddende med fædrelandskortet i hånden midt i vore generalers krigsråd … Guillotinen må frelse landet!"

"Jeg har ikke nogen væsentlig indvending at gøre mod guillotinen," svarede gamle Brotteaux. "Naturen, min eneste lærer og vejleder, viser mig nemlig ikke på nogen måde, at et menneskeliv har værdi. Tværtimod lærer den mig på alle måder, at det ikke har nogen. Et levende væsens eneste formål synes at være det at tjene til føde for andre levende væsner, der selv er bestemt til det samme. Drabet er en naturlig ret; som følge

heraf er dødsstraffen berettiget, såfremt den ikke anvendes i dydens eller retfærdighedens navn, men af hensyn til nytte og nødvendighed. Alligevel må der være noget abnormt ved mig, for det er mig modbydeligt at se blod blive udgydt, og denne moralske mangel er det til trods for al min filosofi ikke lykkedes mig at råde bod på."

"Republikanerne," tog Évariste atter til orde, "er humane og medfølende. Kun despoterne hævder, at dødsstraffen er den offentlige myndigheds nødvendige attribut. Det suveræne folk vil en dag afskaffe den. Robespierre og med ham alle patrioter har bekæmpet den, og den lov, der afskaffer den, bør offentliggøres snarest muligt. Men loven bør ikke træde i kraft, før den sidste fjende af republikken har ladet sit liv under lovens glavind."

Gamelin og Brotteaux havde efterhånden fået nogle efternølere bag sig, og imellem dem flere kvinder fra kvarteret, blandt andet en høj smuk trikotøse med hovedtørklæde, træsko og en sabel i rem over skulderen, et kønt, lyst og sjusket pigebarn, hvis sjal var meget krøllet, og en ung moder, der bleg og mager gav sit barn die.

"Den er meget lille," sagde Gamelin og vendte sig om mod den stakkels unge, der klynkede lige i ryggen på ham midt inde i den tætte trængsel af de sidst ankomne.

"Den er et halvt år gammel! … Dens far er ved hæren; han var mellem dem, der slog østrigerne ved Condé. Han hedder Michel Dumonteil og er kommis hos en klædekræmmer. Han lod sig indrullere oppe på en scene, der var blevet bygget foran rådhuset. Min stakkels ven! Han ville forsvare sit fædreland og ud og se sig om. Nu skriver han til mig, at jeg skal være

tålmodig. Men hvordan skal jeg bære mig ad med at skaffe føden til Paul ... (Ja, han hedder Paul, den lille fyr) ... når jeg ikke kan skaffe den til mig selv?"

Den kønne lyse pige udbrød:

"Det varer mindst en time endnu, og i aften kan vi begynde forfra på den samme historie udenfor viktualiehandleren. Man risikerer livet for tre æg og et fjerdingspund smør!"

"Smør," sukkede borgerinde Dumonteil, "har jeg ikke set de sidste tre måneder!"

Og kvinderne jamrede i kor over, at alle fødemidler var blevet så sjældne og så dyre, udstødte forbandelser mod emigranterne og krævede guillotinen bragt til anvendelse overfor distriktskommissærerne, der til gengæld for skamløse gunstbevisninger uddelte kyllinger og fire punds brød til ryggesløse kvinder. Der fortaltes også foruroligende historier om okser, der blev druknet i Seinen, om sække, fulde af mel, der blev tømt ud i kloakkerne, og brød, som blev smidt i renovationskulerne ... Det var royalisterne, rolandisterne og brissotinerne, der ville fremkalde hungersnød for at udrydde hele Paris' befolkning.

Pludselig udstødte den kønne lyse pige med det krøllede sjal nogle skrig, som om der var gået ild i hendes skørter, hvilke hun gav sig til at ryste voldsomt, samtidig med at hun vendte sine lommer og erklærede, at hendes pung var stjålet.

Ved meddelelsen om dette tyveri greb en voldsom harme alle disse småborgere, der havde været med til at plyndre palæerne i Fauborg Saint-Germain og storme Tuilerierne uden selv at tage noget, alle disse håndværkere og husmødre, der med god samvittighed ville have sat ild på Versailles, men ville have anset

sig for vanærede, hvis de dér havde stjålet så meget som en knappenål. Den lille klynge letsindige unge mennesker vovede at gøre det smukke pigebarns uheld til genstand for nogle uheldige vittigheder, der straks kvaltes i den almindelige bevægelse. Man talte allerede om at hænge tyven på en lygtepæl, og der indledtes en larmende og partisk undersøgelse. Den høje trikotøse pegede på en olding, der var mistænkt for at være en bortrømt munk, og svor på, at det var kapucineren dér, som havde gjort det. Mængden følte sig straks overbevist og krævede med høje skrig hans død.

Oldingen, som således pludselig blev genstand for mængdens krav om retfærdighed, stod meget beskeden foran borger Brotteaux. Han lignede ganske rigtigt i høj grad en forhenværende munk. Hans udseende var ikke uden værdighed, omend det i øjeblikket prægedes af den uro og forvirring, som den stakkels mand følte ved mængdens voldsomhed og ved det endnu friske minde om septemberdagene. Den frygt, der afmalede sig på hans ansigt, gjorde ham yderligere mistænkelig for mængden, der er tilbøjelig til at tro, at ene de skyldige er bange for dens domme, ret som om den uoverlagte ilfærdighed, den afsiger dem med, ikke nok kunne forskrække den mest uskyldige!

Brotteaux havde gjort sig til regel aldrig at gå imod den offentlige mening, navnlig ikke, når den viste sig urimelig og blodtørstig, "thi i så tilfælde," plejede han at sige, "er folkets stemme guds stemme." Men Brotteaux var inkonsekvent; han erklærede, at manden, om han så var kapucinermunk eller ej, ikke havde kunnet bestjæle borgerinden, da han ikke et øjeblik havde været i nærheden af hende.

Mængden sluttede heraf, at den, der forsvarede tyven, måtte være hans medskyldige; man talte nu om at behandle de to misdædere med yderste strenghed, og da Gamelin garanterede for Brotteaux, foreslog de mest besindige at sende dem alle tre hen til kvarterets kontor.

Men den kønne pige udbrød pludselig fornøjet, at nu havde hun fundet sin pung, og straks lød der en hujen fra alle sider og truende ord om, at hun burde have sig en endefuld på åben gade ligesom en nonne.

"Jeg takker jer," sagde munken til Brotteaux, "fordi I tog mit forsvar. Der ligger ikke stor vægt på mit navn, men jeg bør dog sige jer det: jeg hedder Louis de Longuemare. Jeg er ganske vist munk, men ikke kapuciner, sådan som kvinderne dér sagde. Langt fra! Jeg tilhører barnabiterordnen, der har skænket kirken helgener og kirkefædre i mængde. Det er ikke nok at henføre den til Carlo Borromeo; som dens virkelige grundlægger bør apostlen Paulus betragtes, hvis monogram den bærer i sit våben. Jeg har måttet forlade mit kloster, der nu er indrettet til sæde for Pont-Neuf-kvarterets styrelse, og anlægge verdslige klæder."

"Hr. pater," sagde Brotteaux, idet han betragtede hr. de Longuemares kittel; "Deres dragt vidner tilstrækkeligt om, at De ikke har fornægtet Deres stand; man får ved at se den snarere det indtryk, at De har reformeret Deres ordensdragt, end at De har opgivet den. Og i den asketiske påklædning udsætter De Dem frivilligt for en ugudelig folkemasses forhånelser."

"Jeg kan dog ikke godt," svarede munken, "gå i blå kjole som en danser."

"Hr. pater, når jeg taler om Deres dragt, er det kun for at anerkende Deres karakter og for at advare Dem mod den fare, De løber."

"De burde tværtimod opfordre mig til at bekende min tro. For jeg er kun alt for tilbøjelig til at frygte faren. Jeg har opgivet min ordensdragt, hvilket er en slags frafald; jeg ville i det mindste gerne være blevet boende i det hus, hvor Gud i så mange år forundte mig en fredelig og ubemærket tilværelse. Jeg fik også lov til at blive der og beholdt min celle, mens kirken og klostret blev omdannet til en slags mindre rådhus, som de kaldte for kvarterets forsamlingshus. Jeg så dér symbolerne på den hellige sandhed blive hugget af med en hammer og apostlen Paulus' navn erstattet med en galejslavehue. Undertiden overværede jeg kvarterets forsamlinger og hørte forbavsende vildfarelser blive fremsat. Til sidst forlod jeg denne vanhelligede bolig, og for den pension på hundrede pistoler, som den lovgivende forsamling har bevilliget mig, lever jeg nu i en hestestald, hvor alle hestene er blevet rekvireret til hæren. Dér læser jeg messen i overværelse af nogle troende, der kommer derhen for at bevidne den hellige kirkes uforgængelighed."

"Hvad mig angår," sagde Brotteaux, "hedder jeg, hvis De ønsker at vide det, Brotteaux og var i sin tid skatteforpagter."

"Jeg vidste fra den hellige Matthæus," svarede pater Longuemare, "at der også fra en skatteforpagter kan komme et godt ord."

"Hr. pater, De er alt for god!"

"Borger Brotteaux," sagde Gamelin; "kan man lade være at beundre disse brave mennesker, der langt mere hungrer efter retfærdighed end efter brød? Enhver af dem var rede til at

opgive sin plads for at straffe tyven. Disse mænd og kvinder, der er så fattige og udsat for så mange savn, er strengt hæderlige og tåler ikke en uærlig handling."

"Jeg indrømmer," svarede Brotteaux, "at deres iver efter at hænge tyven let kunne være blevet skæbnesvanger for den brave munk dér, for hans forsvarer og hans forsvarers forsvarer. Selve deres havesyge og den egoistiske kærlighed, de omfatter deres ejendele med, drev dem frem: tyven, der forgreb sig mod én af dem, truede dem alle, og ved at straffe ham sikrede de sig selv. For resten er det sandsynligt, at størstedelen af disse håndværkere og husmødre virkelig er retskafne og opfyldt af ærbødighed for næstens ejendom. Fra barnsben af er disse begreber dem indprentet af deres forældre, der har givet dem tilstrækkelig mange ris og indpodet dyden i dem gennem bagdelen."

Gamelin skjulte ikke for gamle Brotteaux, at sådanne udtalelser forekom ham uværdige for en filosof.

"Dyden," sagde han, "er mennesket medfødt; Gud har nedlagt dens spire i de dødeliges hjerter."

Gamle Brotteaux var ateist, og hans ateisme var ham en rig kilde til nydelse.

"Jeg ser, borger Gamelin," sagde han, "at hvor revolutionær De end er, hvor det drejer sig om jordiske ting, så er De dog med hensyn til Himlen konservativ, ja tilmed reaktionær. Robespierre og Marat er det i lige så høj grad som De. Og jeg finder det mærkeligt, at franskmænd, der ikke mere vil tåle nogen jordisk konge, med stædighed opretholder en overjordisk, der er langt mere tyrannisk og grum. For hvad er Bastillen og selv torturen i sammenligning med Helvede?

Menneskeheden danner sine guder som kopier af sine tyranner, og de forkaster originalen, men beholder kopien!"

"Men borger dog," udbrød Gamelin, "skammer De Dem ikke over at føre sådan tale! Og hvorledes kan De sammenblande de skumle guddomme, som uvidenheden og rædslen har undfanget, med naturens ophav! Troen på en god Gud er nødvendig for moralen. Det højeste væsen er kilden til alle dyder, og man er ikke republikaner, når man ikke tror på Gud. Det var derfor Robespierre fra jakobinernes mødesal lod fjerne busten af filosoffen Helvétius, der har begået den brøde at lære franskmændene ateismen og derved gøre dem egnede til trældom. Jeg håber i alt fald, borger Brotteaux, at De ikke, når republikken indstifter fornuftdyrkelsen, vil nægte Dem tilslutning til en så viis religion."

"Jeg elsker fornuften," svarede Brotteaux, "men uden fanatisme. Fornuften leder og oplyser os; når De gør den til guddom, vil den forblinde Dem og få Dem til at begå forbrydelser."

Og, stående dér midt i rendestenen, vedblev Brotteaux at filosofere, akkurat som om han endnu sad i en af baron d'Holbachs berømte lænestole, som han selv havde sagt om, at de tjente til basis for naturfilosofien.

Han sagde:

"Jean-Jacques Rousseau, der har vist noget talent, især på musikkens område, var en pedant, der troede, at han uddrog sin moral af naturen, men som i virkeligheden uddrog den af Calvins principper. Naturen lærer os at æde hinanden op, og den rummer alle de forbrydelser og laster, som samfundet revser eller holder nede. Man bør elske dyden; men det er klogt

at gøre sig klart, at den er en nødhjælp, som menneskene har fundet på for at kunne leve sammen uden gene. Hvad vi kalder moral, er kun vore medmenneskers fortvivlede opposition mod verdensordningen, som er krig, blodbad og blind kamp mellem modsatte kræfter. Den strider mod sig selv, og jo mere jeg tænker over det, des mere føler jeg mig overtydet om, at universet er besat af galskab. Teologerne og filosofferne, der gør Gud til naturens ophav og universets bygmester, gør ham meningsløs og ond i vore øjne. De siger, at han er god, fordi de frygter ham, men de er nødt til at indrømme, at han bærer sig afskyeligt ad. De tillægger ham en ondskab, der endog blandt menneskene er sjælden. Og derved gør de ham tilbedelsesværdig her på jorden. For vor ynkelige race ville aldrig give sig til at dyrke gode og retfærdige guddomme, den intet havde at frygte for, og ville aldrig overfor sådanne guders velgerninger føle en overflødig taknemmelighed. Uden Skærsilden og Helvede ville det ikke være stort bevendt med den gode Gud."

Pater Longuemare sagde:

"Tal ikke om naturen; den forstår De Dem ikke på."

"Om forladelse, hr. pater, lige så godt som De!"

"Nej, De gør ikke, for De har ingen religion, og kun religionen lærer os, hvad naturen er, i hvilke henseender den er god, og i hvilke henseender den er blevet fordærvet. For øvrigt må De ikke vente, at jeg skal svare Dem; Gud har hverken givet mig den ordets fyrighed eller den åndens styrke, der kræves for at gendrive jer. Jeg ville frygte, at jeg ved min underlegenhed kun ville give Dem ny lejligheder til blasfemi og ny anledning til forhærdelse, og til trods for, at jeg føler et levende ønske om at

tjene Deres vel, er jeg bange for, at jeg ikke ville høste andet udbytte af min ubetænksomme …"

Denne sætning blev afbrudt af en uhyre larm, der opstod i den forreste del af køen, og som gav til kende for hele den lange række af sultne mennesker, at nu lukkede bageren op. Man begyndte at rykke frem, men yderst langsomt. En tjenestegørende nationalgardist lod køberne komme ind én for én. Bageren, hans kone og hans svend ekspederede, bistået af to civilkommissærer, der bar et trikolorefarvet bånd om den venstre arm. De forvissede sig om, at køberen tilhørte kvarteret, og at han ikke fik mere, end han efter det antal munde, han havde at mætte, måtte få.

Borger Brotteaux betragtede glæden som livets eneste formål; han mente, at fornuften og sanserne, der må være de eneste dommere i så henseende, ikke kan tænke sig noget andet. Og da den kloge mand nu fandt malerens ord lidt for fanatiske og munkens lidt for enfoldige til at have synderlig glæde af dem, tog han, for også under de foreliggende omstændigheder at indrette sit liv efter sin lære og udfylde en endnu lang ventetid, sin Lukrets, der stadig var hans kæreste underholdning og hans livs sande glæde, op af sin kaffebrune frakkes brede lomme. Det røde maroquinsbind var slidt af lang brug, og borger Brotteaux havde af forsigtighed kradset våbnet ud, de tre gyldne småøer, som hans fader, storleverandøren, havde købt kontant for sine gode penge. Han åbnede bogen på det sted, hvor den filosofiske digter, der ønsker at kurere menneskene for elskovens intetsigende kvaler, overrasker en kvinde mellem hendes tjenestepiger i en tilstand, der må støde alle en elskers følelser. Borger Brotteaux læste disse vers, dog

ikke uden nu og da at kaste et blik på sin kønne naboerskes gyldne nakke og med velbehag at indånde duften af den lille rendemaskes fugtige hud. Digteren Lukrets var kun vis på én måde; hans discipel Brotteaux var det på flere.

Han blev ved at læse, alt imens han med et kvarters mellemrum rykkede to skridt frem. Hans øre glædedes over den latinske muses alvorlige og rige rytmer og hørte slet ikke mere madammernes råben op om de skrækkelige priser på brød, sukker, kaffe, lys og sæbe. Således avancerede han med uforstyrret sindsro frem til bageriets dør. Évariste Gamelin, der kom bagefter ham, kunne ovenover hans hoved se det forgyldte aks i jerngitterværket over indgangen.

Endelig slap han ind i butikken. Kurvene og hylderne var tomme; bageren rakte ham det eneste brød, der var tilbage, og som ikke vejede to pund. Évariste betalte, og man lukkede gitteret lige i hælene på ham af frygt for, at den oprørte folkemængde skulle storme bageriet. Men der var intet at være bange for; de stakkels mennesker, der i lige grad var indøvet i lydighed af deres gamle undertrykkere og af deres ny befriere, gik deres vej med sænkede hoveder og tunge skridt.

Da Gamelin nåede gadehjørnet, så han borgerinde Dumonteil sidde på en afvisersten med sit lille barn i favnen. Hun sad dér ubevægelig, bleg og tåreløs, stirrende uden at se. Barnet suttede grådigt på hendes ene finger. Et øjeblik stod Gamelin foran hende, frygtsom og usikker. Hun syntes ikke at lægge mærke til ham.

Han stammede nogle ord; derpå trak han sin kniv – en lille foldekniv med hornskaft – op af lommen, skar brødet midt over

og lagde halvdelen i skødet på den unge moder, der forbavset så op; men han var allerede drejet om gadehjørnet.

Da Évariste kom hjem, traf han sin moder siddende ved vinduet i færd med at stoppe strømper. Han stak muntert resten af brødet i hånden på hende.

"Du må ikke være vred på mig, mor; men jeg var så træt af at stå op i al den tid og så udmattet af varme, at jeg på vejen hjem tog den ene bid af brødet efter den anden. Det er vist lige knap nok, at din halvdel er tilbage."

Og han lod, som om han rystede krummerne af sin vest.

7

Det var den 13. juli. Borgerinde Gamelin og hendes søn havde klokken tolv indtaget deres middag, der bestod af kastanjegrød. Just som de var færdige med dette enkle måltid, stødte en dame døren op og fyldte pludselig atelieret med sin glans og sin duft. Évariste genkendte i hende borgerinde Rochemaure. Da han troede, at hun var gået forkert og i virkeligheden søgte Brotteaux, sin fordums ven, tænkte han allerede på, om han skulle vise hende op på loftet til den forhenværende adelsmand, eller om han hellere skulle kalde på ham for at spare den elegante dame ulejligheden med at klavre op ad hønsestigen; men det viste sig snart, at det var Évariste Gamelin, hendes ærinde gjaldt, for hun udtrykte sin lykke over at træffe ham og kaldte sig hans tjenerinde.

De var ikke helt fremmede for hinanden, de havde set hinanden flere gange i Davids atelier, på Konventets tilhørerplads, i Jakobinerklubben og hos restauratøren Vénua, og hun havde lagt mærke til ham på grund af hans skønhed, ungdom og interessante ydre.

Borgerinde Rochemaure, hvis hat var besat med bånd og strittede af fjer som en konventskommissærs hoveddækning, havde endnu et ungt og friskt legeme til trods for paryk og skønhedspletter, sminke og moskusparfume; disse modens voldsomme kunstgreb røbede i hine tider, hvor man intet vidste om den kommende dag, en febrilsk trang til at leve hastigt. Hendes liv, der var forsynet med store opslag og store skøder og med enorme, skinnende stålknapper, var blodrødt, og det var

umuligt at se – så aristokratisk og revolutionær var hun på samme tid i sin fremtræden – om det var ofrenes farve, hun bar, eller bødlens. En ung militær, en dragon, ledsagede hende.

Høj, smuk, yppig og fyldig om brystet gik hun atelieret rundt med sin lange perlemoders spadserestok i hånden, holdt sin dobbelte guldlorgnet op for øjnene og undersøgte malerens billeder under venlige smil og udråb, for hun var tilbøjelig til beundring, fordi kunstneren var så smuk, og smigrede for selv at blive smigret.

"Hvad forestiller," spurgte borgerinden, "det ædle og rørende billede dér af den smukke og blide kvinde ved siden af den syge, unge mand?"

Gamelin svarede, at han havde tænkt sig, det skulle være *Elektra, der våger hos sin broder Orestes*, og at det måske ville være blevet hans mindst dårlige arbejde, hvis han havde kunnet få det færdigt.

"Emnet," tilføjede han, "er hentet fra Euripides' tragedie. I en meget gammel oversættelse af den havde jeg læst en scene, som havde fyldt mig med beundring, nemlig den, hvor den unge Elektra løfter sin broder i vejret på hans smertens leje, tørrer den fråde bort, der besudler hans mund, fjerner fra hans øjne håret, der skygger, og beder sin elskede broder om at lytte til, hvad hun har at sige ham, nu da furierne tier. Ved at læse denne oversættelse om og om igen følte jeg ligesom en tåge, der tilhyllede de græske skikkelser for mig, og som jeg ikke kunne trænge igennem. Jeg forestillede mig, at den originale tekst måtte være kraftigere og helt anderledes i tonen. Da jeg følte et levende ønske om at danne mig en klar forestilling om det, gik jeg til hr. Gail, som den gang (det var i -91) var professor i græsk

ved Collège de France og bad ham oversætte scenen for mig ord for ord. Det gjorde han, og jeg lagde mærke til, at de gamle var meget mere ligefremme og dagligdags, end man tror. Således siger Elektra til Orestes: 'Kære broder! Hvor din søvn har glædet mig! Skal jeg ikke hjælpe dig med at sidde lidt op?' Og Orestes svarer: 'Jo, hjælp mig, løft mig, og tør de rester af fråde bort, der sidder om min mund og mine øjne. Læn dit bryst mod mit, og fjern fra mit ansigt mit sammenfiltrede hår, for det slører mit blik.' Helt opfyldt af denne unge, levende digtning, disse naive og kraftfulde udtryk, udkastede jeg skitsen til det maleri, I ser dér, borgerinde."

Maleren, der almindeligvis var meget tilbageholdende i omtalen af sine arbejder, var veltalende med hensyn til dette ene. Opmuntret ved et tegn på interesse, som borgerinde Rochemaure gav ham ved at løfte sin lorgnet, fortsatte han:

"Hennequin har mesterligt behandlet Orestes' rasen. Men Orestes bevæger os endnu stærkere i sin sorg end i sit raseri. Hvilken skæbne! Af sønlig ærbødighed, af lydighed mod de hellige befalinger begår han den forbrydelse, som guderne til sidst frifinder ham for, men som menneskene aldrig tilgiver. For at hævne den krænkede retfærdighed fornægter han naturens røst, gør sig selv til et umenneske, river hjertet ud af sit bryst. Han bevarer sin stolthed under vægten af sin frygtelige og dydige forbrydelse … Det har jeg villet vise i dette billede af de to søskende."

Han gik hen til maleriet og så på det med tilfredshed.

"Noget af det," sagde han, "er næsten helt færdigt, Orestes' hoved og arm for eksempel."

"Det er et glimrende billede … og Orestes ligner Dem, borger Gamelin."

"Synes De?" spurgte maleren med et alvorligt smil.

Gamelin bød hende en stol, og hun satte sig. Den unge dragon blev stående ved siden af hende med hånden på ryggen af den stol, hun sad på. Og heraf kunne man se, at revolutionen var fuldbyrdet, for under kongedømmet ville en kavaler, når flere var til stede, aldrig have rørt blot med en fingerspids ved en stol, som der sad en dame på, idet høfligheden den gang pålagde mændene en undertiden byrdefuld tvang, og det for øvrigt mentes, at den tilbageholdenhed, der udvistes i andres nærværelse, gav den hemmelige hengivelse en særlig værdi, og at man måtte føle respekt for en dame for at kunne forglemme den.

Louise Masché de Rochemaure, der var datter af en kongelig skovrider og enke efter en prokurør, og som i tyve år havde været finansmanden Brotteaux des Ilettes' tro veninde, havde sluttet sig til de ny principper. Man havde i juli 1790 set hende ude på Marsmarken med en spade i hånden. Hendes afgjorte tilbøjelighed for magthaverne havde uden vanskelighed ført hende fra feuillanterne til girondinerne og fra girondinerne til Bjerget, og dog følte hun sig stadig ved sin lyst til at mægle og sin hang til at intrigere knyttet til aristokraterne og revolutionsmodstanderne. Man så hende over alt, i restauranterne og teatrene, på de nymodens caféer, i salonerne, på redaktionskontorerne og i komitéernes venteværelser. Revolutionen betød for hende afveksling, adspredelse, smil, glæde, forretning og indbringende foretagender. Optaget af at holde politiske og galante intriger gående, af at spille på harpe,

tegne landskaber, synge romancer og danse græske danse, af at give souper'er og modtage kønne damer som grevinde de Beaufort og skuespillerinden Descoings, af hele natten igennem at holde trente-et-un- og roulette-bord og lade rødt og sort rulle, fandt hun endnu tid til at være barmhjertig mod sine venner. Nysgerrig, virkelysten, overfladisk og uklar, fortrolig med menneskene, men uden kendskab til masserne, lige fremmed for de ideer, hun delte, og for dem, hun så sig nødt til at forkaste, absolut uden forståelse af, hvad der gik for sig i Frankrig, viste hun sig foretagsom, dristig og fuld af mod, fordi hun ikke anede faren og nærede en ubegrænset tillid til sin egen skønheds magt.

Soldaten, der var med hende, stod i sin ungdoms blomst. En kobberhjelm, forsynet med panterskind og med en højrød dusk i toppen dækkede hans englehoved, og en lang og frygtindgydende hestehale faldt fra den ned over hans ryg. Hans røde og ganske korte trøje gik ikke ned over hofterne for ikke at skjule disses elegante svejning. I bæltet bar han en uhyre sabel med et strålende håndtag, formet som et ørnenæb. De stramme lyseblå benklæder fremhævede benenes elegante muskler, og mørkeblå galoner snoede sig i rige arabesker på hans lår. Han lignede en danser, som en elev af David, ivrig for at markere legemets omrids, havde kostumeret til en eller anden martialsk og galant rolle i *Akilles på Skyros* eller *Alexanders Bryllup*.

Gamelin erindrede dunkelt at have set ham en gang før. Det var virkelig også den samme kriger, han fjorten dage i forvejen havde truffet talende til mængden oppe fra buegangen til Folkets Teater.

Borgerinde Rochemaure nævnte hans navn.

"Borger Henry, medlem af Revolutionskomiteen i Menneskerettighedernes Kvarter."

Hun havde ham altid om sig som et kærlighedens billede og som en levende attest for borgersind.

Borgerinden lykønskede Gamelin til hans talent og spurgte ham, om han ville være villig til at tegne et adressekort til en modehandlerinde, hun interesserede sig for. Det skulle forestille et eller andet passende motiv: en ung kvinde, der prøver et sjal foran et spejl, eller en sypige med en hatteæske under armen. Som egnede til at udføre et sådant lille arbejde havde hun fået opgivet den yngre Fragonard og den unge Ducis og også en vis Prudhomme, men hun ville hellere henvende sig til borger Évariste Gamelin. Alligevel holdt hun sine ord i det ubestemte, og det mærkedes, at hun udelukkende var kommet frem med denne eventuelle bestilling for at få samtalen i gang. I virkeligheden var hun kommet for noget andet. Hun bad borger Gamelin om en tjeneste: hun vidste, at han kendte borger Marat, og hun kom for at anmode ham om at introducere hende til denne folkeven, som hun ønskede en samtale med.

Gamelin svarede, at han var en alt for ringe person til at forestille hende for Marat, og at hun for øvrigt heller ikke behøvede nogen til at præsentere hende; ihvorvel Marat var overvældet af arbejde, var han ingenlunde den utilgængelige person, man havde sagt.

Og Gamelin tilføjede:

"Han vil modtage Dem, borgerinde, hvis De er ulykkelig, for hans store hjerte gør ham følsom overfor sorger og barmhjertig

overfor alle lidelser. Han vil modtage Dem, hvis De har en eller anden for almenvellet vigtig meddelelse at gøre ham, for han har viet sit liv til at rive masken af forræderne."

Borgerinde Rochemaure svarede, at hun ville betragte det som en lykke i Marats person at hilse den berømte borger, der havde gjort sit land mange tjenester og var i stand til at gøre det endnu flere, og at hun ønskede at bringe denne lovgiver i forbindelse med nogle velsindede mænd og filantroper, som lykken havde begunstiget, og som var i stand til at forsyne ham med ny midler til at tilfredsstille sin brændende kærlighed til menneskeheden. "Det er gavnligt," tilføjede hun, "at de rige medvirker til det offentliges trivsel."

Hun havde nemlig lovet bankier Morhardt at indbyde ham til middag sammen med Marat.

Morhardt, der ligesom den store folkeven var schweizer, havde sluttet aftale med flere konventsmedlemmer, Julien (fra Toulouse), Delaunay (fra Angers) og eks-kapucineren Chabot om at spekulere i det indiske kompagnis aktier. Manøvren, som var meget simpel, bestod i at slå aktierne ned i 650 ved hjælp af lovforslag, der truede med at berøve kompagniet dets rettigheder, for at købe det størst mulige antal til den pris og derpå ved beroligende lovforslag igen at få dem op i 4-5000. Men Chabot, Julien og Delaunay var afsløret, og Lacroix, Fabre d'Églantine og selv Danton var mistænkte. Børsjobberen baron Batz søgte ny medskyldige i Konventet og havde rådet bankier Morhardt til at knytte forbindelse med Marat.

Dette indfald af de revolutionsfjendtlige børsspekulanter var ikke så besynderligt, som det lige straks kunne se ud. De søgte stadig at komme i forbindelse med døgnets magthavere, og i

kraft af sin popularitet, sin pen, sin karakter var Marat en frygtindgydende magt. Girondinerne var i færd med at gå til bunds. Dantonisterne, som uvejret havde hærget, var ikke mere de regerende. Robespierre, folkets afgud, var redelig til det yderste, mistænksom og ganske utilnærmelig. Det var af vigtighed at få fat i Marat og at sikre sig hans velvilje for det tilfælde, at han skulle blive diktator, og alt varslede om, at han ville blive det: hans popularitet, hans forfængelighed, hans iver for altid at foreslå de store midler. Og måske ville Marat, når det kom til stykket, genoprette ordenen og atter bringe finanserne på fode. Gentagne gange var han optrådt imod de ultra-radikale, der søgte at overbyde ham i patriotisme, i den sidste tid havde han angivet demagoger i næsten lige så stort omfang som moderate. Efter at have ophidset folket til at hænge kornpugerne og plyndre deres butikker, opfordrede han nu borgerne til ro og besindighed; han var moden til at regere.

Til trods for forskellige rygter, der var i omløb om ham som om alle de andre revolutionsledere, troede disse finanslivets fribyttere ikke, at han var tilfals, men de vidste, at han var forfængelig og lettroende; de håbede at vinde ham ved smiger og især ved en nedladende fortrolighed, som de selv anså for den uimodståeligste smiger fra deres side. De håbede ved hans hjælp at kunne drive alle de papirer, de ville købe og sælge, først ned og bagefter op, og at få ham til at tjene deres interesser, mens han selv troede at arbejde for almenvellet.

Borgerinde Rochemaure, der var en udpræget koblernatur, skønt hun selv endnu befandt sig i kærlighedsårene, havde sat sig til opgave at bringe journalist-lovgiveren og bankieren i forbindelse med hinanden, og hendes forrykte fantasi

udmalede sig allerede, hvorledes demagogen, hvis hænder endnu var røde af septemberdagenes blod, skulle gå på parti med finansmændene, hvis agent hun var, og hvorledes han i kraft af selve sin følsomhed og sin naivitet skulle kastes midt ind i børsjobberiet og det af hende yndede selskab af spekulanter, entreprenører, agenter for udlandet, spillebuleværter og demimondedamer.

Hun gentog indtrængende sin anmodning til borger Gamelin om at gå med hende hen til folkevennen, der boede ikke langt derfra i Rue des Cordeliers tæt ved kirken, og efter at have gjort lidt modstand gav maleren efter for borgerindens ønske.

Dragonen Henry, der blev opfordret til at gå med, afslog det med den motivering, at han ønskede at bevare sin frihed, selv overfor borger Marat, der utvivlsomt havde gjort republikken tjenester, men som nu var i færd med at blive svag: havde han ikke i sit blad rådet Paris' befolkning til resignation?

Og den unge Henry udtrykte med melodiøs stemme og dybe suk sin beklagelse af, at republikken blev ladt i stikken af dem, den havde sat sin lid til: Danton, der nu bekæmpede tanken om en skat på de rige, Robespierre, der modsatte sig, at kvarter-styrelserne blev permanente, og Marat, hvis frygtsomme råd nedbrød borgernes vovemod.

Han udbrød:

"Hvor synes disse mænd ikke svage i sammenligning med Leclerc og Jaques Roux! … Leclerc og Roux, I er folkets sande venner!"

Gamelin hørte ikke disse ord, der ville have vakt hans harme: han var gået ind i værelset ved siden af for at tage sin blå kjole på.

"De kan være stolt af Deres søn," sagde borgerinde Rochemaure til borgerinde Gamelin, "han er stor ved sit talent og ved sin karakter."

Borgerinde Gamelin gav som svar sin søn et godt skudsmål uden dog at hovmode sig af ham overfor en så fornem dame; for hun havde lært i sin barndom, at ydmyghed overfor de store er den første pligt for de små. Hun var tilbøjelig til at klage, da hun havde grund nok til det og fandt en lettelse i det. Hun plejede med mange ord at åbenbare sine ulykker for dem, som hun troede i stand til at lindre dem, og til dem forekom fru de Rochemaure hende at høre. Derfor udnyttede hun også det gunstige øjeblik og fortalte hende uden at trække vejret om, hvor slemt det var fat med hende og hendes søn, der begge var lige ved at dø af sult. Der var ingen, der købte malerier mere; revolutionen havde dræbt al handel ligesom med ét eneste knivstik; fødemidler var hverken til at opdrive eller til at betale …

Og den gode kone aflirede sine klager, så hurtigt hun kunne med sine kraftesløse læber og tykke tunge, for at blive færdig med det alt sammen, forinden hendes søn, hvis stolthed ville have misbilliget en sådan jamren, kom ind igen. Hun bestræbte sig for i det kortest mulige tidsrum at røre en dame, hun mente havde penge og gode forbindelser, og at interessere hende for sin søns skæbne. Og hun følte, at Évaristes skønhed hjalp hende til at gøre indtryk på den fornemme dame.

Borgerinde Rochemaure viste sig virkelig rørt. Hun bevægedes ved tanken om Évaristes og hans moders lidelser og tænkte over midlerne til at råde bod på dem. Hun ville lade nogle af sine rige venner købe malerens arbejder.

"For," sagde hun smilende, "der er endnu penge i Frankrig; men de gemmer sig."

Ja bedre endnu: siden det stod så galt til med kunsten, ville hun skaffe Évariste en plads hos Morhardt eller brødrene Perregaux eller måske en stilling som skriver hos en militær leverandør.

Men hun kom i tanker om, at det måske ikke var det, en mand med Évaristes karakter egnede sig bedst til, og efter et øjebliks betænkning gav hun med et nik til kende, at nu havde hun fundet det rigtige.

"Der er endnu nogle pladser at besætte i Revolutionsdomstolen. Dommer, embedsmand, … det passer Deres søn til. Jeg står i forbindelse med Velfærdskomitéens medlemmer; jeg kender den ældre Robespierre; hans broder kommer meget ofte til aften hos mig. Jeg skal tale med dem. Jeg skal også sørge for, at der bliver talt om sagen til Montané, Dumas og Fouquier."

Rørt og bevæget lagde borgerinde Gamelin en finger på munden; for Évariste kom i det samme igen ind i atelieret.

Han gik sammen med borgerinde Rochemaure ned ad den skumle trappe, hvis træ- og stentrin var dækket med årgammelt snavs.

På Pont-Neuf, hvor solen, der allerede stod lavt, forlængede skyggen af det fodstykke, der havde båret bronzehesten [Note 1)], og som nu var behængt med flag i nationens farver, hørte en sværm af mænd og kvinder af folket, fordelt i smågrupper, på nogle borgere, der talte sagte til dem. Bestyrtet iagttog mængden en tavshed, der nu og da afbrødes af jammer og vrede udråb. Mange gik med raske skridt bort i retning af

Thionville-gaden, den tidligere Kronprinsensgade; Gamelin trængte sig ind i en af grupperne og hørte, at Marat var blevet myrdet.

Lidt efter lidt blev nyheden bekræftet og antog en mere præcis form: han var blevet myrdet i sit badekar af en kvinde, der var kommet fra Caen udelukkende med det forsæt at begå denne forbrydelse.

Nogle mente, at hun var flygtet, men de fleste fortalte, at hun var blevet arresteret.

Og alle stod de dér som en hjord uden hyrde.

De tænkte:

"Marat, der var medfølende, kærlig og god, er ikke mere. Marat, der aldrig tog fejl, der gættede alle anslag og vovede at afsløre dem, kan ikke længere føre os … Hvad skal vi gøre, og hvad skal der blive af os? Vi har tabt vor rådgiver, vor forsvarer, vor ven!" De vidste, hvorfra slaget kom, og hvem der havde ført denne kvindes arm. De klagede:

"Marat er blevet ramt af de forbryderiske hænder, der vil udrydde os alle. Hans død er signalet til et blodbad på alle patrioter."

Der hørtes forskellige beretninger om de nærmere omstændigheder ved dette tragiske dødsfald og om ofrets sidste ord; der spurgtes om mordersken, om hvem man ikke vidste andet, end at det var en ung kvinde, udsendt af de separatistiske forrædere. Med ophidsede miner og gestus krævede borgerinderne forbryderskens død, og idet de fandt, at guillotinen var alt for mild en straf, fordrede de, at hun skulle piskes, radbrækkes og sønderslides levende, og de udtænkte ny pinsler til dette uhyre af en kvinde.

Nogle bevæbnede nationalgardister kom slæbende med en modigt udseende mand, som de førte til kvarterkontoret. Hans klæder hang i laser; blodet løb i tynde striber ned over hans blege ansigt. Han var blevet overrasket i at sige, at Marat havde fortjent sin skæbne, fordi han selv uafladeligt havde ophidset til mord og plyndring. Det havde været med stor møje, at soldaterne havde frelst ham fra mængdens raseri. Man pegede på ham som en medskyldig i mordet, og han truedes på livet, idet han førtes forbi.

Gamelin blev stående sanseløs af sorg. En enkelt tåre sved i hans øjne, der brændte. Til hans personlige sorg føjede sig en samfølelse med folket og en patriotisk bekymring, der søndersled ham.

Han tænkte:

"Efter Le Peltier og Bourdon nu også Marat! Jeg kender patrioternes skæbne: myrdede på Marsmarken, i Nancy eller i Paris vil de alle omkomme." Og han tænkte på forræderen Wimpfen, der lige for nylig marcherede mod Paris i spidsen for en horde på 60.000 royalister, og som ville have hærget den heltemodige og dødsdømte stad med ild og sværd, hvis ikke tapre patrioter havde standset ham ved Vernon.

Og hvor mange andre farer opstod ikke, hvor mange forbryderiske planer og forræderier, som ene Marats visdom og årvågenhed kunne opspore og modarbejde? Hvem skulle vel nu efter hans død angive Custine, der forholdt sig fuldkommen ørkesløs og nægtede at befri Valenciennes, Biron, der lå uvirksom i Nedre-Vendée og fandt sig roligt i, at Saumur blev taget og Nantes belejret, Dillon, der forrådte fædrelandet i Argonne …

Rundt om ham lød de dystre råb stærkere og stærkere:

"Marat er død, aristokraterne har dræbt ham!"

Da han med hjertet svulmende af sorg, had og kærlighed ville til at gå for at bringe frihedens martyr en hyldest på hans dødsseng, nærmede en gammel bondekone, der bar limousinsk hovedtøj, sig til ham og spurgte ham, om den hr. Marat, som var blevet dræbt, ikke var hr. pastor Mara fra Saint-Pierre-de-Queyroix.

8

Aftenen før festen, en lys og rolig aften, spadserede Élodie ved Évaristes arm på Føderationsmarken. Arbejderne, der opførte søjler, statuer, templer, et bjerg og et alter, skyndte sig for at blive færdige. Gigantiske symboler, en folkets Herkules, der svang sin kølle, og Naturen, der ved sit uudtømmelige bryst stillede Universets tørst, knejsede pludselig i hovedstaden, der hærgedes af sult og af rædsel og ængstelig lyttede, om man ikke allerede kunne høre de østrigske kanoner i retning af Meaux. Vendée var ved hjælp af dristige sejre i færd med at genoprette sit nederlag foran Nantes. En kreds af jern, flammer og had trak sig sammen om den store revolutionsby. Og dog modtog den pompøst som suverænen i et vidtstrakt rige udsendingene fra de valgmandsforsamlinger, der havde godkendt forfatningen. Separatismen var besejret; én og udelelig ville republikken besejre alle sine fjender.

Évariste sagde, idet han pegede ud over den stærkt befolkede slette:

"Dér var det, at den nedrige Bailly den 17. juli -91 lod fyre på folket ved foden af fædrelandets alter. Grenaderen Passavant, der var vidne til blodbadet, gik hjem, rev sin uniform itu og udbrød: 'Jeg har svoret at dø med friheden; den eksisterer ikke mere; jeg dør.' Og han skød sig en kugle gennem hovedet."

Imidlertid fulgte de fredelige håndværkere og småborgere festforberedelserne, og man kunne på deres ansigter læse om en kærlighed til livet, der var lige så sløv som selve det liv, de levede; de største begivenheder blev, således som de opfattede

dem, små som de selv og tåbelige som de selv. Hvert par, der gik, enten bar på nogle børn eller slæbte dem afsted ved hånden eller lod dem løbe i forvejen, – børn, der ikke var smukkere end deres forældre og ikke havde udsigt til at blive lykkeligere, og som atter en gang ville avle andre børn, lige så middelmådige som de selv i skønhed og lykke. Og undertiden sås en høj og smuk ung pige, der på sin vej vakte et dristigt begær hos de unge mænd og et savn og en længsel hos de gamle.

Nær ved Militærskolen viste Évariste Élodie de ægyptiske statuer, som David havde tegnet efter romerske modeller fra Augustus' tid. De hørte da en gammel pudret pariser udbryde:

"Man skulle tro, man var ved Nilens bred."

I de tre dage, der var gået, siden Élodie sidst så sin ven, var alvorlige begivenheder foregået i *Den malende Amor*. Borger Blaise var blevet angivet for den store Sikkerhedskomité for besvigelser ved leverancer. Heldigvis var kunsthandleren kendt i sit kvarter, hvis opsynskomité gik i borgen for hans borgersind overfor Sikkerhedskomitéen og fik godtgjort hans fuldstændige uskyldighed.

Élodie fortalte denne begivenhed i stærk bevægelse og tilføjede:

"Nu er vi rolige, men det var en slem forskrækkelse. Det var lige ved, at fader var blevet sat i fængsel. Var faren ikke drevet så hurtigt over, var jeg kommet til dig, Évariste, og havde bedt dig om at lægge et ord ind for ham hos dine mægtige venner."

Herpå svarede Évariste ikke noget, og Élodie var langt fra at sondere dybden af denne tavshed.

Hånd i hånd gik de langs med Seinens skrånende bred og talte sammen om deres kærlighed med vendinger, lånt fra Julie

og Saint-Preux [Note 2)]; den brave Rousseau gav dem midlerne til at skildre og udsmykke den elskov, de følte for hinanden.

Kommunalbestyrelsen havde fuldbyrdet det vidunder at skabe overflod for én dag i en udsultet by. På Invalidepladsen ved flodens bred var der indrettet et marked med boder, hvor købmænd solgte alle slags pølser, skinker, pyntede med laurbærblade, honningbrød, pandekager, fire punds brød, limonade og vin. Der var også butikker, hvor der forhandledes patriotiske sange, kokarder, trikolorefarvede bånd, punge, messingkæder og alskens billige smykker. Évariste standsede ved en lille, tarvelig juvelerudstilling og valgte en sølvring, på hvilken Marats hoved omsnoet af et tørklæde sås i udhævet arbejde. Og han satte den på Élodies finger.

Samme aften begav Gamelin sig hen i Rue de l'Arbre-Sec til borgerinde Rochemaure, der havde sendt bud efter ham i et vigtigt anliggende. Han traf hende i hendes soveværelse, hvor hun i elegant negligé lå henstrakt på en chaiselong.

Mens borgerindens holdning udtrykte en vellystig smægten, hentydede hele værelsets udstyr til hendes indtagende egenskaber, hendes færdigheder og talenter: en harpe stod ved siden af det halvåbne spinet; en guitar lå i en lænestol; i en broderiramme var et stykke silketøj spændt ud; på bordet svømmede papirer, bøger og udkastet til et miniaturbillede; bogskabet var i uorden, som om det nylig var endevendt af en smuk hånd, hvis ejerinde var lige så begærlig efter at vide som efter at føle. Hun rakte ham sin hånd til kys og sagde:

"Vær hilset, borger dommer! Lige i dag gav den ældre Robespierre mig et anbefalingsbrev for Dem til præsident

Herman, et meget velskrevet brev, hvori der omtrent stod følgende:

'Jeg henleder Deres opmærksomhed på borger Gamelin, der fortjener en anbefaling i kraft af sil talent og sin patriotisme. Jeg anser det for min pligt at gøre Dem opmærksom på denne fædrelandsven, der har lagt principper og en fast revolutionær optræden for dagen. De vil ikke forsømme lejligheden til at støtte en republikaner.' Jeg bragte dette brev lige med det samme til præsident Herman, der modtog mig med udsøgt høflighed og straks underskrev Deres udnævnelse. Det er i orden."

Efter et øjebliks tavshed sagde Gamelin:

"Borgerinde, ihvorvel jeg ikke har en bid brød i huset til min moder, sværger jeg på min ære, at jeg kun modtager embedet som dommer for at tjene republikken og hævne den på alle dens fjender."

Det forekom borgerinden at være en lidt kølig tak, og hun fik mistanke om, at Gamelin manglede elskværdighed. Men hun holdt alt for meget af ungdommen til ikke at tilgive den en smule stejlhed. Gamelin var smuk, og hun fandt ham begavet. "Han kan opdrages," tænkte hun. Og hun indbød ham til sine aftener: hun modtog hver dag efter teatertid.

"De træffer hos mig åndrige og talentfulde mænd: Elleviou, Talma, borger Vigée, der med en beundringsværdig dygtighed digter vers på opgivne rim. Borger François læste for nylig for os sin *Paméla*, som for tiden er under indstudering på Folkets Teater. Stilen er elegant og ren, som alt hvad der kommer fra borger François' pen. Stykket er rørende; det fik os alle til at

græde. Det er den unge borgerinde Lange, der skal spille Pamélas rolle."

"Jeg stoler ganske på Deres dom, borgerinde," svarede Gamelin. "Men nationens teater er ikke nationen værdigt. Og det er kedeligt for borger François, at hans værker skal føres frem på en scene, der er nedværdiget af Layas elendige vers; skandalen med *Lovens Ven* er ikke endnu glemt ..."

"Borger Gamelin, jeg skænker Dem Laya; han hører ikke til mine venner."

Det var ikke af ren godhed, at borgerinden havde anvendt sin indflydelse for at få Gamelin udnævnt til et eftertragtet embede; efter hvad hun nu havde gjort for ham og hvad hun måske i fremtiden kunne komme til at gøre for ham, stolede hun på at knytte ham intimt til sig og at sikre sig en pålidelig støtte indenfor en domstol, som hun en skønne dag kunne få med at gøre, for det kunne jo ikke nægtes, at hun sendte mange breve afsted både til ind- og udland, og en sådan korrespondance var den gang mistænkelig.

I dette øjeblik trådte dragonen Henry, smuk som et englebarn, ind i stuen. To uhyre pistoler var stukket i hans bælte.

Han kyssede den skønne borgerinde på hånden. Hun sagde til ham:

"Dér ser De borger Évariste Gamelin, for hvis skyld jeg har tilbragt dagen i Sikkerhedskomitéen, og som slet ikke er mig taknemmelig for det. Skænd på ham."

"Ja, så, borgerinde!" udbrød soldaten, "De har været henne hos vore lovgivere i Tuilerierne! Er det ikke et mistrøstigt syn? Burde et frit folks repræsentanter holde deres møder under

despotens stuklofter? De samme lysekroner, der nylig skinnede over Capets komplotter og Antoinettes orgier, tændes nu, når vore lovgivere holder nattemøder. Strider det ikke mod naturen?"

"Kære ven," svarede hun, "ønsk borger Gamelin til lykke. Han er blevet medlem af Revolutionsdomstolen."

"Til lykke, borger," sagde Henry. "Jeg er glad over at se en mand af din karakter udnævnt til denne stilling. Men ærlig talt har jeg kun ringe tillid til denne metodiske retspleje, som de moderate i Konventet har indstiftet, denne godmodige Nemesis, der tager hensyn til konspiratorerne, skåner forræderne, næppe vover at ramme separatisterne og frygter for at stævne Østrigerinden for sin skranke. Nej, det er ikke Revolutionsdomstolen, der skal frelse republikken. De mænd har pådraget sig et stort ansvar, der under den fortvivlede situation, vi befinder os i, stoppede folkets retfærdighed i dens fremstormen."

"Henry," sagde borgerinde Rochemaure, "ræk mig den flakon dér."

Da Gamelin kom hjem, traf han sin moder og gamle Brotteaux, der sad og spillede piquet ved skæret fra et osende tællelys. Borgerinden meldte just uden undseelse en "konge tredje". Da hun hørte, at hendes søn var blevet dommer, kyssede hun ham med overstrømmende kærlighed, mens hun tænkte, at det var en stor ære for dem begge, og at de nu kunne få mad hver dag.

"Jeg er lykkelig og stolt over at være moder til en dommer," sagde hun. "Retfærdighed er en god ting og det nødvendigste af alt; uden den ville de små hvert eneste øjeblik blive pint og

plaget. Og jeg tror, du vil dømme godt, kære Évariste, for lige fra du var barn har jeg fundet, at du altid var retfærdig og god. Du kunne ikke tåle uretfærdighed, og du modsatte dig af alle kræfter vold og overgreb. Du havde medlidenhed med de ulykkelige, og det er den skønneste pryd for en dommer … Men, hør, Évariste, hvordan er I klædt i denne høje domstol?"

Gamelin svarede hende, at de juridiske dommere havde en hat med sorte fjer, men at de edsvorne kun var iført deres sædvanlige dragt og ikke nogen ensartet påklædning.

"Det ville være bedre," sagde borgerinden, "om de bar kappe og paryk; det ville gøre dem mere ærværdige. Du er smuk, og du pynter dine klæder, skønt du for det meste er temmelig skødesløs i din påklædning; men de fleste mennesker behøver en eller anden prydelse for at synes anselige; det var bedre, om de edsvorne havde kappe og paryk."

Borgerinden havde hørt fortælle, at stillingen som edsvoren var lønnet, og hun dyede sig ikke for at spørge, om man tjente så meget, at man kunne leve anstændigt, for en dommer, sagde hun, bør optræde med anstand overfor folk.

Hun erfarede med tilfredshed, at dommerne modtog i diæter atten francs for hvert møde, og at det store antal forbrydelser mod statens sikkerhed ville tvinge dem til at holde særdeles mange møder.

Gamle Brotteaux samlede kortene sammen, rejste sig og sagde til Gamelin:

"Borger, De beklæder nu en ærværdig og frygtindgydende stilling. Jeg lykønsker Dem til, at Deres indsigt og Deres samvittighedsfuldhed er blevet knyttet til en domstol, der måske er sikrere og mindre udsat for at fejle end enhver anden,

fordi den ikke søger det gode og det onde i begreberne selv og i disses væsen, men udelukkende i forhold til konkrete interesser og åbenbare lidenskaber. De vil blot have at dømme mellem had og kærlighed, hvilket kan ske ganske spontant, ikke mellem sandheden og løgnen, som det for menneskets svage dømmekraft er umuligt at skelne fra hinanden. Når De blot dømmer efter Deres eget hjertes tilskyndelser, vil De ikke udsætte Dem for at dømme forkert, såsom dommen vil være god, blot den tilfredsstiller de lidenskaber, der udgør Deres hellige lov. Men det er det samme, hvis jeg var retsformanden, ville jeg dog gøre som manden i eventyret, jeg ville kaste lod med et par terninger. Det er alligevel det sikreste, når det gælder retfærdighed."

9

Évariste Gamelin skulle tiltræde den 14. september, fra hvilken dato domstolens virksomhed var omordnet, idet den nu var delt i fire afdelinger med femten edsvorne i hver. Fængslerne var overfyldte, og den offentlige anklager arbejdede atten timer i døgnet. Overfor hærenes nederlag, oprørene i provinsen, konspirationerne, komplotterne og forræderierne anvendte Konventet rædslen. Guderne tørstede.

Det første, den ny dommer foretog sig, var at aflægge en høflighedsvisit hos præsident Herman, der indtog ham ved sit milde sprog og sit behagelige væsen. Han var bysbarn og ven af Robespierre, hvis anskuelser han delte, og man sporede hos ham et følelsesfuldt og dydigt sind. Han var præget af de humane principper, som dommernes hjerter alt for længe havde været fremmede for, og som udgør en Dupatys og en Beccarias uvisnelige hæder. Han var glad over den formildelse af sæderne, der på retsvæsenets område havde vist sig i afskaffelsen af tortur og af modbydelige og grusomme straffe. Han glædede sig over at se, at dødsstraffen, der tidligere anvendtes i flæng og endnu for nylig brugtes overfor de mindste forseelser, var blevet sjældnere og nu forbeholdtes de store forbrydelser. For sit eget vedkommende ville han ligesom Robespierre gerne have den afskaffet undtagen i forhold, der angik statens sikkerhed. Men det forekom ham forræderi mod staten ikke at anvende den overfor forbrydelser mod folkets suverænitet.

Alle hans kolleger tænkte på samme måde; den gamle monarkiske teori om statshensynet inspirerede Revolutionsdomstolen. Et ottehundredårigt enevælde havde formet denne domstols embedsmænd, og den dømte frihedens fjender efter de gamle principper om retten som stammende fra Gud.

Samme dag præsenterede Évariste Gamelin sig for den offentlige anklager, borger Fouquier, der modtog ham i sit kontor, hvor han arbejdede sammen med sin skriver. Det var en kraftig mand med hård stemme og øjne som en kat, og hans brede koparrede ansigts gustne farve vidnede om den ødelæggende virkning, som en stillesiddende og indelukket tilværelse øver på kraftige mænd, der er skabt for frisk luft og voldsomme legemsøvelser. Akterne voksede og voksede rundt om ham ligesom gravvægge, og det var øjensynligt, at han elskede alle disse skæbnesvangre dokumenter, der syntes at skulle kvæle ham. Han udtrykte sig som en flittig embedsmand, der går op i sit arbejde og ikke har nogen interesse udenfor sine embedsforretninger. Hans hede ånde lugtede af brændevin, som han nød for at stramme sig op, og som ikke syntes at gå ham til hovedet, for hans udtalelser var altid meget klare, omend ikke i nogen henseende fremragende.

Han levede i en lille lejlighed i Domhuset sammen med sin unge hustru, der havde født ham tvillinger. Den unge hustru, hans tante Henriette og tjenestepigen Pélagie udgjorde hans husstand. Han viste sig god og rar mod disse kvinder. Kort sagt, han var en udmærket mand i sin familie og i sin stilling, uden stor forestillingskreds og uden nogen som helst fantasi.

Gamelin kunne ikke lade være at lægge mærke til med noget ubehag, i hvor høj en grad disse det ny samfunds embedsmænd i tankegang og væsen lignede dem fra kongedømmets dage. Og det var ikke så underligt: Herman havde beklædt stillingen som generaladvokat ved domstolen i Artois; Fouquier var forhenværende prokurør ved Châtelet-fængslet. De havde bevaret deres karakter. Men Évariste Gamelin troede på revolutionens evne til at nyskabe.

Da han forlod justitskontoret, gik han gennem buegangen ved Domhuset og standsede foran butikkerne, hvor alle slags varer var kunstfærdigt udstillede. Ved borgerinde Ténots udstilling gav han sig til at blade i nogle historiske, politiske og filosofiske værker: *Slaveriets Lænker, Afhandling om Despotismen, Dronningernes Forbrydelser*. "Ja, ja," tænkte han, "det er da i alt fald republikanske bøger," og han spurgte boghandlersken, om hun solgte mange af dem. Hun rystede på hovedet:

"Der sælges ikke andet end viser og romaner."

Og idet hun trak et lille bind frem af en skuffe, tilføjede hun:

"Se, her er noget godt!"

Évariste læste titlen: *Nonnen i Chemise*.

Foran den næste butik traf han Philippe Desmahis, der midt imellem borgerinde Saint-Jorres parfumer, pudderdåser og lugtepuder forførerisk og kærlighedsfuld forsikrede butikkens smukke indehaverske om sin elskov, lovede hende at male hendes billede og bad hende om et øjebliks samtale om aftenen i Tuileriernes have. Han var smuk. Overtalelse flød fra hans læber og strålede ud af hans øjne. Borgerinde Saint-Jorre hørte på ham tavs og med nedslagne øjne, villig til at tro ham.

For at gøre sig fortrolig med det ansvarsfulde hverv, der var blevet ham overdraget, besluttede den ny dommer at følge en retssag fra tilhørerpladserne. Han begav sig op ad trappen, hvor en mængde mennesker sad som på bænkene i et amfiteater, og gik ind i Pariserparlamentets gamle sal.

Der var dér en kvælende trængsel af folk, der var kommet for at overvære en eller anden generals proces. For "Konventet" – således plejede Brotteaux at sige – "lod efter et eksempel, givet af Hans britiske Majestæts regering, de overvundne generaler bringe for domstolen i mangel af de forræderiske generaler, der ikke lod sig bringe i retten. Det er nu ingenlunde så," tilføjede Brotteaux gerne, "at en overvunden general nødvendigvis er en forbryder, for det er jo en ligefrem nødvendighed, at der må være én i ethvert slag. Men der er ikke noget, der kan måle sig med at dømme en general til døden, når det gælder om at indgyde de andre mod."

På anklagebænken havde der allerede siddet flere af disse letsindige og stædige krigere med fuglehjerner i oksekranier. Den general, der i øjeblikket stod anklaget, vidste ikke synderligt mere om de belejringer og slag, han havde ledet, end juristerne, der forhørte ham; både aktionen og defensionen løb sur i styrkelister, fremrykningslinjer, ammunition, marcher og kontramarcher. Og mængden, der fulgte disse dunkle og uendelige debatter, øjnede bag denne imbecile officer det forsvarsløse og sønderslidte fædreland, der overvældedes af alle ulykker; og med blik og ord krævede de af de edsvorne en dom, der kunne virke som et kølleslag på republikkens fjender.

Évariste havde en glødende fornemmelse af det samme: det, der skulle rammes i denne generals ynkelige person, var de to

forfærdelige uhyrer, der sønderrev fædrelandet, oprøret og nederlaget. Hvad det drejede sig om, var i virkeligheden ikke det at få klarhed over, hvorvidt den anklagede var skyldig eller uskyldig. Men når Vendée alter begyndte at få mod, når Toulon overgav sig til fjenden, når Rhinhæren veg for sejrherrerne fra Mainz, når Nordarméen, der havde trukket sig tilbage, var udsat for ved en overrumpling at blive taget til fange af de kejserlige, englænderne og hollænderne, ja, så gjaldt det om at lære generalerne at sejre eller dø! Da Gamelin så, hvorledes den svagtbegavede og fortumlede hugaf under forhøret fo'r vild i sine kort, ganske på samme måde som han var faret vild på sletterne deroppe mod nord, måtte han hurtigt forlade salen for ikke sammen med tilhørerne at råbe: *Døden!*

I kvarterforsamlingen blev den ny dommer officielt ønsket til lykke af formanden Olivier, der lod ham sværge på barnabiternes gamle højalter, der nu var forvandlet til et alter for fædrelandet, at han i menneskehedens hellige navn ville udrydde hver menneskelig svaghed af sit bryst.

Med hævet hånd tog Gamelin Marats forevigede og ophøjede sjæl til vidne på sin ed. Frihedsmartyrens buste var netop for nylig anbragt foran en pille i den tidligere kirke lige over for Le Pelliers buste.

Der lød noget bifald, blandet med mumlen. Forsamlingen var urolig. Der hørtes råb fra en gruppe af kvarterets borgere, der bevæbnede med lanser stod nede for enden af skibet.

"Det er antirepublikansk," sagde præsidenten, "at bære våben i en forsamling af frie mænd."

Og han gav ordre til, at lanser og bøsser straks skulle afleveres i det tidligere sakristi.

En pukkelrygget mand med livlige øjne og opskudte læber, borger Beauvisage, medlem af Årvågenhedskomitéen, steg op på prækestolen, der nu var blevet til talerstol og prydet foroven med en rød hue.

"Generalerne forråder os," sagde han, "og udleverer vore hære til fjenden. De kejserlige er nu med deres kavaleri nået frem til Péronne og Saint-Quentin. Toulon er blevet overleveret til englænderne, som er i færd med at landsætte fjorten tusinde mand dér. Republikkens fjender konspirerer midt i Konventet. I hovedstaden bliver der indgået utallige komplotter for at befri Østrigerinden. Mens jeg står her og taler, går der det rygte, at den unge Capet er undveget fra Temple-tårnet og bragt i triumf til Saint-Cloud; man vil genrejse tyrannens trone til fordel for ham. Den stigende pris på fødemidlerne og pengesedlernes synkende værdi er virkninger af de manøvrer, som udlandets agenter foretager i vore hjem, for vore øjne. I almenvellets navn opfordrer jeg borger dommer Gamelin til at være uden barmhjertighed mod konspiratorer og forrædere."

Mens han gik ned fra talerstolen, hørtes udråb i forsamlingen: "Ned med Revolutionsdomstolen! Ned med de moderate!"

Borger Dupont den Ældre, der var snedker henne på Thionville-torvet, steg nu op på talerstolen, fed og med blomstrende teint; han ønskede, sagde han, at rette et spørgsmål til den ny dommer. Og han spurgte borger Gamelin, hvilken hans stilling ville være i sagerne mod brissotinerne og enken Capet.

Évariste var forlegen og kunne ikke holde tale. Men harmen inspirerede ham. Han rejste sig bleg og sagde med dump

stemme:

"Jeg er øvrighedsperson. Jeg har kun min samvittighed at rette mig efter. Ethvert løfte, jeg her ville aflægge, ville stride mod min pligt. Jeg bør tale i retten og tie alle andre steder. Jeg har intet mere med jer at gøre. Jeg er dommer; jeg kender hverken ven eller fjende."

Forsamlingen, der var omskiftelig, usikker og vaklende som alle forsamlinger, bifaldt. Men borger Dupont den Ældre foretog et nyt angreb; han kunne ikke tilgive Gamelin, at denne havde fået en stilling, han selv havde attrået.

"Jeg forstår," sagde han, "borger dommer Gamelins skrupler, jeg billiger dem endog. Han siges jo at være patriot; han må da selv afgøre, om hans samvittighed tillader ham at sidde i en domstol, hvis bestemmelse det var at ødelægge republikkens fjender, og hvis faste forsæt det er at skåne dem. Der findes ting, som en god borger ikke bør gøre sig medskyldig i. Er det ikke godtgjort, at flere medlemmer af den samme domstol har ladet sig købe af de anklagedes guld, og at præsident Montané har begået et falskneri for at frelse skøgen Cordays liv?"

Ved disse ord genlød rummet af kraftigt bifald. Før det endnu var døet hen under hvælvingerne, stod Fortuné Trubert på talerstolen. Han var blevet meget magrere i de sidste måneder. I hans blege ansigt stod kindbenene så stærkt frem, som om de skulle træde ud gennem de hektisk farvede kinder; hans øjenlåg var betændte og hans pupiller glasagtige.

"Borgere," sagde han med en svag og lidt stakåndet, men mærkeligt gennemtrængende stemme; "man kan ikke mistænke Revolutionsdomstolen uden på samme tid at mistænke Konventet og Velfærdsudvalget, af hvis midte den er udgået.

Borger Beauvisage har vakt uro hos os ved at fortælle os om præsident Montané, der har forvansket proceduren for at redde en skyldig. Hvorfor tilføjede han ikke til vor beroligelse, at Montané efter angivelse af den offentlige anklager er blevet afsat og kastet i fængsel? Kan man ikke våge over almenvellet uden at udså mistanke over alt? Er Robespierre, Couthon og Saint-Just ikke hæderlige mænd? Det er mærkværdigt, at de voldsomste udtalelser fremsættes af personer, man aldrig har set kæmpe for republikken! De ville ikke tale anderledes, hvis de ønskede at gøre den forhadt. Borgere, mindre støj, mere arbejde! Det er med kanoner, Frankrig skal frelses, ikke med larm og skrig. Halvdelen af kældrene i kvarteret er ikke blevet gennemsøgt endnu. Adskillige borgere besidder endnu store mængder af bronze. Vi minder de rige om, at patriotiske gaver for dem er den bedste garanti. Jeg anbefaler til jeres gavmildhed vore soldaters hustruer og døtre, mens de selv dækker sig med berømmelse ved grænsen og ved Loire. En af dem, husaren Augustin Pommier, der for kort tid siden var dreng hos en vintapper i Jerusalemgade, blev den tiende i forrige måned foran Condé, da han skulle give sine heste vand, overfaldet af seks østrigske kavalerister; han dræbte to og bragte de andre tilbage med sig som fanger. Jeg kræver, at kvarterforsamlingen erklærer, at Augustin Pommier har gjort sin pligt."

Denne tale blev applauderet, og kvarterforsamlingen opløstes under leveråb for republikken.

Gamelin blev alene tilbage i skibet med Trubert. Han trykkede hans hånd og sagde:

"Tak! Hvordan har du det?"

"Jeg? Meget godt, meget godt," svarede Trubert og spyttede i det samme med en krampagtig hoste blod ud i sit lommetørklæde. "Republikken har mange fjender udadtil og indadtil, og vort kvarter tæller for sin del adskillige. Det er ikke med skrig, men med jern og med våben, at riger grundlægges … Nå, farvel, Gamelin; jeg har nogle breve at skrive."

Og med lommetørklædet for munden forsvandt han ind i det tidligere sakristi.

Borgerinde Gamelin havde nu fået sin kokarde sat bedre fast i sit hovedtøj og havde meget hurtigt anlagt en alvorlig og stolt republikansk holdning og det værdige væsen, der sømmede sig for moderen til en dommer. Den ærbødighed for retten, hun var vokset op med, den beundring, som fra hendes barndom dommerkåben havde opvakt hos hende, den hellige rædsel, hun altid havde følt ved synet af de mænd, som Gud selv har overladt sin magt over liv og død her på jorden, alle disse følelser tilsammen gjorde nu den søn, hun endnu for nylig næsten betragtede som et barn, ophøjet, ærværdig og hellig i hendes øjne. I sin enfoldighed tænkte hun sig retsplejen som noget, der trods revolutionen var kontinuerligt, akkurat på samme måde som Konventets lovgivere tænkte sig staten fortsat til trods for regeringsformens forandring, og den revolutionære domstol forekom hende i ophøjet majestæt ingenlunde ringere end alle de gamle retter, som hun havde lært at ære.

Borger Brotteaux viste den unge dommer en interesse, hvori der blandede sig overraskelse og en kunstlet forekommenhed. Ligesom borgerinde Gamelin havde han blik for retsplejens kontinuitet gennem de skiftende regeringssystemer; men i

modsætning til den gode kone foragtede han de revolutionære domstole i lige så høj grad som det gamle kongedømmes retter. Da han ikke vovede at udtrykke sin tanke åbent, og da han ikke kunne beslutte sig til at tie, kastede han sig ind i paradokser, som Gamelin akkurat forstod så meget af, at han anede den mangel på borgersind, de var udsprunget af.

"Den ærværdige domstol, hvor De snart skal indtage Deres sæde," sagde han blandt andet til ham, "er blevet oprettet af Konventet af hensyn til republikkens vel, og det var utvivlsomt en dydig tanke af vore lovgivere at ville give dens fjender dommere. Jeg ser godt at det er højmodigt, men jeg tror ikke, det er politisk. Det havde været klogere af dem, forekommer det mig, at ramme dens uforsonligste modstandere i al hemmelighed og vinde de øvrige ved gaver og løfter. En domstol rammer langsomt og opvækker mere frygt, end den gør skade; den virker hovedsagelig gennem eksemplet. Ulempen ved Deres domstol er den, at den forener alle dem, den forskrækker, og at den således af en vrimmel af modsatte interesser og lidenskaber frembringer et stort parti, der er i stand til en fælles mægtig handling. De sår frygt, og det er frygten snarere end tapperheden, der avler helte; blot De ikke en dag, borger Gamelin, ser vidundere af frygt sprænge Dem i luften!"

Gravøren Desmahis, som den uge var forelsket i Sorte Flora, en kæmpekvinde henne i Lighedspalæet, fandt dog fem minutter til at lykønske sin kammerat og erklære ham, at hans udnævnelse var en stor ære for de skønne kunster.

Ja, selv Élodie, som uden at vide det hadede alt, hvad der havde med revolutionen at gøre, som frygtede alle offentlige

hverv som de farligste rivaler, hun kunne få til sin vens hjerte, selv den kærlighedsfulde Élodie imponeredes af, at han var kaldet til en stilling, hvor han skulle erklære sig om liv og død. Tillige havde Évaristes udnævnelse til dommer i hendes omgivelser heldige virkninger, som hendes kærlighed kun kunne være glad over; borger Jean Blaise aflagde besøg i atelieret på Thionville-torvet og omfavnede den ny edsvorne under overstrømmende udbrud af et mandigt venskab.

Som alle modstandere af revolutionen nærede han agtelse for republikkens myndigheder, og efter at han var blevet angivet for bedrageri ved militære leverancer, indgød Revolutionsdomstolen ham ærbødighed, blandet med frygt. Han indså, at han var en alt for fremskudt person og inde i alt for mange forretninger til at nyde nogen absolut tryghed; borger Gamelin forekom ham altså at være en mand, det var værd at vise hensyn. Man var jo også en god borger og en ven af loven!

Han rakte sin hånd ud mod maleren, viste sig hjertelig og patriotisk, venligsindet mod kunsten og friheden. Og Gamelin trykkede højmodigt den hånd, der straktes ham så åbent i møde.

"Borger Évariste Gamelin," sagde Jean Blaise; "jeg appellerer til Deres talent og Deres venskab. I morgen tager De et par dage med mig ud på landet; dér skal De tegne, og vi skal snakke sammen."

Flere gange om året plejede kunsthandleren at foranstalte udflugter på to-tre dage sammen med kunstnere, der efter hans opgivelser tegnede landskaber og ruiner. Da han forstod at vælge det, publikum syntes om, plejede han fra disse ture at

hjembringe adskillige tegninger, som, når de var fuldendt i kunstnerens atelier og behændigt stukket i kobber, gav ham en god fortjeneste. Efter de samme skitser lod han også udføre dekorative arbejder, der solgtes lige så meget og mere end Hubert Roberts.

Denne gang ville han have borger Gamelin med til at aftegne bygninger ude i terrænet, for dommeren havde gjort maleren betydeligere i hans øjne. To andre kunstnere skulle med, nemlig gravøren Desmahis, der tegnede godt, og den ukendte Philippe Dubois, som arbejdede ypperligt i Roberts genre. Efter sædvane ledsagede borgerinde Élodie kunstnerne sammen med sin veninde borgerinde Hasard. Jean Blaise, der forstod at forene det nyttige og det behagelige, havde tillige indbudt borgerinde Thévenin, der var skuespillerinde ved *Vaudeville* og gik for at være hans elskerinde.

10

Iført sort trekantet hat, skarlagenrød vest, skindbukser og gule kravestøvler, bankede borger Blaise lørdag morgen klokken syv på døren til atelieret med skaftet af sin ridepisk. Han forefandt dér borgerinde Gamelin i skikkelig samtale med borger Brotteaux, mens Évariste bandt sit høje hvide halstørklæde foran en lille stump spejl.

"God fornøjelse, hr. Blaise," sagde borgerinden. "Men siden De skal ud og tegne landskaber, så skulle De tage hr. Brotteaux, der er maler, med."

"Nå ja," sagde Jean Blaise, "borger Brotteaux, tag med!"

Efter at have forvisset sig om, at han ikke ville falde til besvær, tog Brotteaux, der elskede selskab og adspredelse, imod indbydelsen.

Borgerinde Élodie var imidlertid gået de fire trapper op for at kysse borgerinde Gamelin, som hun nu kaldte for moder. Hun var helt hvidklædt og duftede af lavendler.

En gammel berlinervogn holdt nede på torvet, forspændt med to heste og med kalechen slået ned. Rose Thévenin sad inde i den sammen med Julienne Hasard. Élodie lod skuespillerinden sætte sig til højre, satte sig selv til venstre og fik den tynde Julienne placeret midt imellem. Brotteaux fik plads på bagsædet lige overfor borgerinde Thévenin, Philippe Dubois lige overfor borgerinde Hasard og Évariste lige overfor Élodie. Hvad Philippe Desmahis angår, knejste hans atletiske skikkelse på bukken til venstre for kusken, som han hensatte i

forbavselse ved at fortælle ham, at der var et land ovre i Amerika, hvor der voksede pølser på træerne.

Borger Blaise, der var en udmærket rytter, var til hest og red i forvejen for at undgå støvet fra vognen.

Efterhånden som hjulene fo'r over stenbroen, glemte de rejsende deres bekymringer, og ved synet af markerne og træerne og himlen blev deres tanker milde og muntre! Élodie tænkte på, at hun ville egne sig til at være gift med Évariste, når han en gang blev fredsdommer, og til at opdrætte høns i en landsby ved bredden af en flod, ikke langt fra en skov. Vejens elmetræer jog forbi dem. Foran hver landsby styrtede køterne skråt frem mod vognen og gøede mellem hestenes ben, mens nu og da en stor mynde, der lå midt på vejen, rejste sig nølende i sidste øjeblik; hønsene flagrede til alle sider og løb tværs over vejen for at komme bort; gæssene fjernede sig langsomt i sluttet trop. Snavsede unger så efter vognen, når den fo'r forbi. Morgenen var varm, og himlen klar. Den sprukne jord ventede regn. De holdt hvil tæt ved Villejuif. Da de kom igennem landsbyen, gik Desmahis ind til en frugthandlerske for at købe nogle kirsebær, som han ville traktere borgerinderne med. Frugthandlersken var køn, og Desmahis blev længe derinde. Philippe Dubois kaldte på ham med det øgenavn, som hans venner i fællesskab gav ham:

"Hallo! Barbaroux! Barbaroux!"

Dette forhadte navn fik de forbipasserende til at spidse øren, og i alle vinduer viste der sig ansigter. Og da de så, at der ud fra frugthandlerskens butik kom en smuk, ung mand med åbentstående vest og kniplingsbesat skjorte over et atletisk bryst, med en kurv kirsebær på den ene skulder, og over den

anden sin kjole på enden af en stok, antog byens sansculotter ham for den proskriberede girondin, greb ham med magt og ville til trods for hans harmfulde protester have slæbt ham på rådhuset, hvis ikke gamle Brotteaux, Gamelin og de tre unge damer havde bevidnet, at borgeren hed Philippe Desmahis og var kobberstikker og god jakobiner. Og endda måtte den mistænkte vise sit borgersindscertifikat, som han rent tilfældigt – for han var meget skødesløs med den slags ting – havde hos sig. Så slap han da fra landsbypatrioterne uden at have lidt skade på andet end på sin ene kniplingsmanchet, som var blevet flået af ham; men det var jo et ringe tab. Han fik endda undskyldninger af nationalgardisterne, der havde taget hårdest på ham, og som nu talte om at bære ham i triumf hen på rådhuset.

Efter atter at være blevet en fri mand sendte Desmahis, som borgerinderne Élodie, Rose og Julienne flokkedes om, et bittert smil til Philippe Dubois, som han ikke kunne lide, og som han mistænkte for lumskeri, og knejsende et helt hoved op over ham, sagde han:

"Dubois, hvis du endnu en gang kalder mig Barbaroux, kalder jeg dig Brissot; det er en lille tyk og latterlig mand med fedtet hår, svedig hud og klamme hænder. Ikke et menneske vil nære tvivl om, at du er den nedrige Brissot, folkets fjende; og grebet af rædsel og væmmelse ved synet af dig vil republikanerne hænge dig på den nærmeste lygtepæl … har du forstået?"

Borger Blaise, der havde været henne for at skaffe sin hest vand, forsikrede, at han havde ordnet det hele, omendskønt det var åbenbart for alle, at det hele var blevet ordnet uden ham.

Selskabet steg atter til vogns. Undervejs meddelte Desmahis kusken, at her på sletten ved Longjumeau var i sin tid flere månebeboere dumpet ned; de havde i skikkelse og farve mindet en del om frøer, men havde dog været betydeligt større. Philippe Dubois og Gamelin talte om kunst. Dubois, der var elev af Regnault, havde været i Rom. Han havde set Rafaels tapeter, som han satte højest af alle mesterværker. Han beundrede Correggios farve, Annibale Carraccis fantasi og Dominichinos linje; men i henseende til stil fandt han intet, der kunne sammenlignes med Pompejo Battonis billeder. Han havde i Rom besøgt hr. Ménageot og fru Lebrun, der begge havde udtalt sig imod revolutionen; dem talte han derfor ikke om. Men han roste Angelica Kauffmann, som havde en ædel smag og kendte antikken.

Gamelin udtalte sin beklagelse af, at den franske malerkunsts blomstring, der var indtrådt så sent, såsom den ikke gik længere tilbage end til Lesueur, Claude Lorrain og Poussin og svarede til den italienske og den flanderske skoles forfald, var blevet efterfulgt af en så hurtig og så dyb dekadence. Han søgte grunden til dette i den offentlige moral og i Kunstakademiet, som denne havde præget. Men Akademiet var jo heldigvis nu afskaffet, og under indflydelse af de ny principper var David og hans skole i færd med at skabe en ny kunst, der var et frit folk værdig. Af de unge malere regnede Gamelin uden misundelse Hennequin og Topino-Lebrun som de bedste. Philippe Dubois foretrak sin lærer Regnault for David og så malerkunstens håb i den unge Gérard.

Élodie komplimenterede borgerinde Thévenin for hendes røde fløjlsbaret og hvide kjole. Og skuespillerinden lykønskede

de lo unge piger til deres toiletter og gjorde dem opmærksom på, hvordan de kunne opnå endnu større virkning, nemlig – efter hendes mening – ved at indskrænke besætningen til det mindst mulige.

"Man kan ikke være for enkelt klædt," sagde hun. "Det lærer vi på teatret, hvor dragten må kunne tillade alle stillinger. Deri består dens skønhed, den kræver ikke nogen anden."

"Det er rigtigt nok," svarede Élodie, "men der er ikke noget, der er så kostbart som netop det enkle. Det er ikke altid af dårlig smag, at vi anvender pynt; undertiden er det af sparsommelighed."

De talte med interesse om /efterårsmoderne, glatte kjoler og korte liv.

"Mange kvinder gør sig selv hæslige," sagde Rose Thévenin, "fordi de vil følge med moden. Man skulle klæde sig efter sin figur."

"Det eneste, der er kønt," sagde Gamelin, "er at rulle stoffet frit om legemet og drapere det. Alt hvad der er skåret til og syet er hæsligt."

Disse tanker, der havde været bedre på deres plads i en bog af Winckelmann end i en konversation med tre pariserinder, blev afvist med ligegyldighedens foragt.

"Til vinter," sagde Élodie, "bliver det moderne med små laplandske trøjer af florentiner- og sicilianersilke, og kåber à la Zuleima, rundskårne og lukkede med en tyrkisk vest."

"Det er nogle rene elendighedskåber," sagde Rose; "man kan købe dem færdige. Nej, jeg har en lille syerske, der syer som en engel og ikke er dyr. Jeg skal sende hende hen til jer."

Og ordene fløj frem og tilbage, lette og ivrige, tumlende med alle slags fine stoffer, stribet florentinersilke, glat peking, sicilianske tøjer, gaze, nankin.

Og gamle Brotteaux, der hørte efter, tænkte med et vellystigt vemod på alle disse lette stoffer, der for en enkelt sæson indhyller henrivende former, der varer få år og evigt skabes igen som markens blomster. Og han smilede, mens hans blik, der gik fra de tre unge kvinder til kornblomsterne og valmuerne ved vejkanten, duggedes af en tåre.

De nåede Orangis ved nitiden og stansede ved Klokkekroen, hvor ægteparret Poitrine residerede. Borger Blaise, som havde gjort toilette, hjalp borgerinderne ud af vognen. Efter at have bestilt middagen til klokken tolv sendte de en lille dreng fra landsbyen i forvejen med deres kasser, pap, staffelier og parasoller og spadserede afsted i retning af det punkt, hvor Orge og Ivette flyder sammen, gennem de smukke marker, hvorfra man øjner den grønne slette ved Longjumeau, og som begrænses af Seinen og Sainte-Geneviéves skove.

Jean Blaise, som gik i spidsen for kunstnerskaren, og den tidligere finansmand førte indbyrdes en munter samtale, der uden plan eller system strejfede Verboquet den Ædle, Catherine Cuissot, der var kolportøse, jomfruerne Chaudron, troldmanden Galichet og også mere moderne personer såsom Cadet-Rousselle og madame Angot.

Évariste blev grebet af en pludselig kærlighed til naturen, da han så nogle høstfolk binde neg, og følte sine øjne fyldes med tårer; drømme om enighed og kærlighed opsteg i ham. Desmahis blæste mælkebøtternes lette frø ind i håret på borgerinderne. Disse, der alle tre havde hovedstadsdamens

sans for buketter, plukkede på engene kongelys, hvis blomster sidder i aks omkring stænglen, campanulaen, hvis lyseblå klokker hænger nikkende ovenover hinanden, den vellugtende verbenas spinkle grene, hyld, krusemynte, vild reseda, røllike, hele sensommerens markflora. Og såsom Rousseau havde bragt botanikken på mode, kendte de alle tre blomsternes navne og ejendommeligheder. Da de fine kronblade, afkræftede af tørken, faldt af i mængde og dryssede ned på jorden, sukkede borgerinde Élodie:

"Blomsternes tid er forbi!"

Alle gav sig nu til arbejdet og bestræbte sig for at gengive naturen, således som de så den, men hver af dem så den med sin lærers øjne. I løbet af meget kort tid fik Philippe Dubois besørget en øde bondegård, nogle fældede træer og en udtørret bæk, alt i Hubert Roberts manér. Évariste Gamelin fandt ved bredden af Yvette et poussinsk landskab. Philippe Desmahis arbejdede foran et dueslag i Callots og Duplessis' stil. Gamle Brotteaux, hvis ambition det var at efterligne flamlænderne, tegnede med omhu en ko. Élodie skitserede en hytte, og hendes veninde Julienne, der var datter af en farvehandler, lavede farverne til. Nogle børn klistrede sig tæt op ad hende for at se hende male. Hun fik dem til at gå bort fra lyset ved hjælp af venlige ord og bolsjer. Og når borgerinde Thévenin så nogle, der var kønne, vaskede hun og kyssede dem og stak blomster i håret på dem. Hun kælede for dem med et blidt vemod, fordi hun ikke havde den glæde at være moder, og tillige for at hendes ansigt kunne blive smukkere, når det udtrykte kærlige følelser, og for at hun kunne få lejlighed til at øve sin færdighed i at indtage smukke stillinger og ordne en gruppe.

Hun var den eneste, der hverken tegnede eller malede. Hun var optaget af at lære en rolle og endnu mere af at gøre indtryk. Med sit rollehæfte i hånden gik hun fra den ene til den anden, let og gratiøs. "Ingen teint, intet ansigt, ingen krop, ingen stemme," sagde kvinderne ofte om hende, og hun fyldte rummet med bevægelse, farve og harmoni. Falmet og køn, udslidt og utrættelig var hun turens charme. Hun var ujævn i sit humør og dog altid munter, påvirkelig, irritabel og alligevel imødekommende og godmodig, skarp i sine udtalelser og høflig i sin tone, forfængelig, beskeden, ærlig, falsk, indtagende, og når hun ikke klarede sig synderligt strålende og ikke blev samtidens gudinde, så var det, fordi tiderne var dårlige, og man ikke mere i Paris havde hverken røgelse eller altre tilovers til gratierne. Borgerinde Blaise, der ikke talte om hende uden at skære grimasser og kalde hende sin "stedmoder", kunne ikke se hende uden at erobres af hendes uimodståelighed.

På Feydeauteatret var *Besøgelses-Søstrene* under indstudering, og Rose var glad over, at hun i dette stykke havde fået en rolle, der var fuld af naturlighed. Det var naturligheden, hun søgte og stræbte efter og evnede at gengive.

"Vi får altså ikke *Paméla* at se," sagde den smukke Desmahis.

Folkets Teater var lukket og skuespillerne sendt i fængsel.

"Er det frihed," udbrød Rose Thévenin og hævede harmfuld sine smukke øjne mod himlen.

"Skuespillerne ved Folkets Teater," sagde Gamelin, "er aristokrater, og borger François' stykke søger at forsvare de afskaffede adelsprivilegier."

Rose Thévenin sagde:

"I kan altså ikke tåle at høre på andre end dem, der smigrer jer!"

Ved tolvtiden var de alle meget sultne, og den lille skare begav sig hjemad.

Évariste, der gik ved siden af Élodie, mindede hende smilende om deres første fælles oplevelser:

"To småfugle var faldet ned fra taget, hvor de havde bygget rede ovenover dit vindue. Du madede dem; den ene af dem levede og fløj bort. Den anden døde i den rede, du havde lavet til den af vat. Du sagde: 'Det var den, jeg holdt mest af.' Den dag, Élodie, havde du en rød sløjfe i håret."

Philippe Dubois og Brotteaux gik lidt bagved de andre og talte om Rom, hvor de begge havde været, den ene i -72 og den anden i slutningen af Akademiets levetid. Og gamle Brotteaux huskede endnu fyrstinde Mondragone, som han sikkert havde tilstået sin kærlighed, hvis ikke grev Altieri altid havde fulgt hende som en skygge. Philippe Dubois forsømte ikke at sige, at han havde været bedt til middag hos kardinal de Bernis, og at det var den elskværdigste vært af verden.

"Jeg har kendt ham," sagde Brotteaux, "og jeg kan uden at rose mig selv sige, at jeg i nogen tid hørte til hans fortroligste omgang: han elskede at omgås al slags rak. Det var en elskværdig mand, og skønt det var hans specialitet at fortælle eventyr, var der mere sund filosofi i hans lillefinger end i hovedet på alle jeres jakobinere, der absolut vil gøre os alle sammen til dydige deister. Ærlig talt foretrækker jeg de enfoldige Kristus-dyrkere, som ikke ved, hvad de siger eller gør, frem for disse gale lovmagere, der har så travlt med at guillotinere os for at gøre os vise og dydige og lære os at

beundre det højeste væsen, der har skabt dem i sit billede. I gamle dage havde jeg en fattig djævel af en præst til at læse messen i kapellet i Les Ilettes; han plejede at sige, når han havde fået noget at drikke: 'Lad os ikke tale ondt om synderne; det er dem, vi uværdige præster lever af!' I må indrømme, at denne messefordærver havde sunde principper med hensyn til regeringen. Derved skulle man blive stående og regere menneskene således som de er, og ikke således, som man gerne ville have, de skulle være."

Rose Thévenin havde nærmet sig den gamle Brotteaux. Hun vidste, at denne mand tidligere havde ført stort hus, og fortidens strålende minder smykkede i hendes fantasi den tidligere finansmands nuværende fattigdom, som forekom hende mindre ydmygende, da den var så almindelig og skyldtes det fælles sammenbrud. Hun betragtede ham – med nysgerrighed og ikke uden ærbødighed – som en ruin af en af hine gavmilde Krøsus'er, som de ældre skuespillerinder nu sukkende omtalte med berømmelse. Og forresten syntes hun godt om manden med den kaffebrune frakke, der var så slidt og så proper.

"Hr. Brotteaux," sagde hun til ham, "det fortælles, at De i sin tid sværmede i myrtebuskadserne i en smuk og illumineret park sammen med skuespillerinder og danserinder, mens fløjternes og violinernes toner lød langt borte … Ak! Deres gudinder fra Operaen og Théatre Français var vel langt smukkere end vi stakkels små skuespillerinder fra Folkets Scene?"

"Tro blot ikke det, frøken," svarede Brotteaux, "og vær overbevist om, at hvis der i hine tider havde været en eneste,

der lignede Dem, havde hun, hvis hun blot selv havde ønsket det, bevæget sig som eneherskerinde uden nogen rival i den park, De så elskværdig har dannet Dem alt for smigrende en forestilling om ..."

Klokkekroen var meget landlig. En tjørnegren hang over indkørselsporten, igennem hvilken man kom ind i en altid fugtig gård, hvor hønsene søgte efter føde. På den anden side gården hævede beboelseshuset sig, bestående af to etager og dækket med et højt, mosgroet tegltag; murene var ganske skjult af gamle rosentræer, der nu stod helt fulde af roser. Til højre viste toppene af nogle frugttræer sig ovenover den lave havemur. Til venstre var stalden med en udvendig krybbe og en åben lade. En stige stod op ad muren. Til denne side lå også et skur, der var overfyldt med landbrugsredskaber og træblokke, og hvor en hvid hane fra toppen af en gammel cabriolet passede på sine høner. Gården afsluttedes af kostalden, som møddingen hævede sig som en æreshøj foran. En bondepige med strågult hår og lige så bred som høj, stod netop og vendte gødningen med sin fork. Gødningvandet fyldte hendes træsko og skyllede over hendes nøgne fødder, som hun nu og da løftede, så at man så hælene, der var gule som safran. Hendes opkiltrede skørt viste snavset på hendes uhyre og lavtsiddende lægge. Mens Philippe Desmahis så på hende, overrasket og interesseret af det besynderlige lune, naturen havde haft, da den skabte en pige af denne bredde, kaldte værten:

"Halløj, Trunte! Kan du hente noget vand!"

Hun vendte sig om og viste et højrødt ansigt og en bred mund, der manglede en tand. Det var en tyrs horn, der havde brudt breche i denne mægtige tandrække. Hun kastede forken

over skulderen og lo, og hendes blottede arme skinnede i solen som lår.

Bordet var dækket i storstuen, hvor kyllingerne var i færd med at blive stegt på ildstedet under ovnhætten, der var behængt med gamle bøsser. Stuen, der var godt tyve fod lang og hvidkalket, oplystes kun af de grønlige ruder i døren og af et eneste vindue, der var indrammet af roser, og foran hvilket en gammel kone drejede sin rok. Hun bar et kniplingshovedtøj fra Régence-tiden. De jordplettede hænders knudrede fingre holdt tenen. Fluerne satte sig på kanten af hendes øjenlåg, og hun jog dem ikke bort. Siddende på sin moders arm havde hun set Ludvig XIV køre forbi i karrosse.

For tres år siden havde hun været i Paris. Hun fortalte med en svag og syngende stemme de tre unge damer, at hun havde set rådhuset og Tuilerierne, og da hun gik over en af Seinebroerne, var en båd, fuld af æbler, der skulle til torvet, gået i stykker, og æblerne var blevet skyllet afsted af strømmen og havde gjort vandet helt rødt.

Hun havde hørt om de forandringer, der for nylig var indtruffet i landet, og især om den splid, der var mellem de præster, der havde aflagt ed på forfatningen, og dem, der ikke ville aflægge eden. Hun vidste også, at der var opstået krig og hungersnød, og at der havde vist sig tegn på himlen. Hun troede ikke, at kongen var død. De havde ladet ham flygte, sagde hun, gennem en underjordisk gang, og havde udleveret bødlen en mand af almuen i hans sted.

For foden af den gamle lå familien Poitrines yngste skud, Jeannot, i vuggen og havde ondt for tænder. Rose løftede kurvevuggen og smilede til det svagt klynkende barn, der var

afkræftet af feber og krampe. Det måtte være meget sygt, for man havde tilkaldt lægen, som ganske vist ikke tog noget for sine besøg, da han var suppleant i Konventet.

Borgerinde Thévenin var vant til at klare sig selv og følte sig hjemme over alt; da hun ikke var tilfreds med den måde, kroens pige havde vasket servicet på, tørrede hun tallerkenerne, bægrene og gaflerne af. Mens borgerinde Poitrine kogte suppen og som god værtinde smagte på den, skar Élodie et fire punds brød, der endnu var varmt af ovnen, i skiver. Gamelin, der så til, sagde:

"Jeg har lige læst en bog, skrevet af en ung tysker, hvis navn jeg har glemt, og meget godt oversat. Der forekommer dér en smuk ung pige ved navn Charlotte, der ligesom du skærer brød og ligesom du gør det gratiøst og så nydeligt, at den unge Werther bliver forelsket, da han ser det."

"Ender det så med, at de bliver gift," spurgte Élodie.

"Nej," svarede Évariste, "det ender med, at Werther kommer voldsomt af dage."

De spiste dygtigt, for de var meget sultne, men maden var dårlig. Jean Blaise beklagede sig over det; han holdt meget af bordets glæder og havde gjort sig det til regel at spise godt; utvivlsomt havde den almindelige nød og mangel tilskyndet ham til at ophøje sin forkærlighed for god mad til et princip. Revolutionen havde i alle hjemmene væltet gryderne. De allerfleste borgere havde ingenting at spise. De kloge, der som Jean Blaise tjente tykt på den almindelige misere, yndede at gå på restaurant, hvor de lagde deres overlegenhed for dagen ved at spise godt og dyrt. Hvad angår Brotteaux, der nu i frihedens år II levede af kastanjer og brødskorper, huskede han, hvorledes

han i sin tid havde spist hos Grimaud de la Reynière i udkanten af Champs-Élysées. Ivrig for at fortjene prædikatet af lækkermund, selv overfor madame Poitrines flæsk med kål, overbød han sig selv i lærde køkkenopskrifter og gode gastronomiske leveregler. Og da Gamelin erklærede, at en republikaner foragtede bordets glæder, gav den forhenværende skatteforpagter, der var en ynder af gamle kuriositeter, den unge spartaner den virkelige opskrift på den berømte blodsuppe.

Efter middag lod Jean Blaise, der ikke glemte forretningerne, sit omstrejfende kunstakademi tage skitser af kroen, som i sin forfaldne tilstand forekom ham tilstrækkelig romantisk. Mens Philippe Desmahis og Philippe Dubois tegnede kostalden, kom lægen, der havde tilset den lille Poitrine, ud af huset og nærmede sig til de to kunstnere, og efter at han havde komplimenteret dem for deres talent, der var en ære for hele nationen, pegede han på kropigen, der gik rundt mellem svinene.

"Se en gang den skabning," sagde han; "det er ikke en pige, som I måske kunne tro; det er to piger. Vel at mærke, jeg taler bogstaveligt. Overrasket af hendes benbygnings kolossale omfang har jeg undersøgt hende og fundet, at hun havde dubletter af de fleste knogler; i hvert ben to sammenvoksede lårben, i hver arm to overarmsben. Hun har også dobbelte muskler. Det er efter min mening to tvillinger, der er sammenvoksede eller måske rettere sammensmeltede. Tilfældet er interessant. Jeg har gjort hr. Saint-Hilaire opmærksom på det, og han har takket mig. Det er et uhyre, I dér ser, borgere. Folk her kalder hende 'trunten'. De burde sige

'trunterne'; der er nemlig to. Den slags løjerlige indfald har naturen … Nå, god aften, borgere! Vi får uvejr i nat."

Efter at have spist til aften ved lys foranstaltede det Blaise'ske akademi i kroens gård sammen med en søn og en datter af værten en blindebuk, som de unge kvinder og mænd hengav sig til med en vildskab, der tilstrækkeligt forklaredes af deres ungdom, uden at man behøver at undersøge, om de voldsomme og usikre tider ikke yderligere satte deres livslyst i vejret. Da det var blevet helt mørkt, foreslog Jean Blaise, at de skulle lege inde i storstuen. Élodie ville have "hjerteleg", hvilket straks blev accepteret af hele selskabet. Efter den unge piges opgivelser tegnede Philippe Desmahis med et stykke kridt på møblerne, dørene og væggene syv hjerter, det vil sige ét færre end der var deltagere i legen, for også gamle Brotteaux ville være med. Man dansede i rundkreds, og på et signal af Élodie løb enhver hen og lagde hånden på et hjerte. Gamelin, der var adspredt og kejtet, fandt dem alle optaget og måtte give pant: den lille kniv, som han havde købt for seks sous på Saint-Germain-markedet, og som han havde skåret brødet til den fattige moder med. Så begyndte man igen, og skiftevis var det Blaise, Élodie, Brotteaux og Rose Thévenin, der ikke kunne finde noget hjerte og alle måtte give pant: en ring, et net, en lille bog i maroquinsbind og et armbånd. Bagefter blev der trukket lod om panterne i Élodies skød, og enhver måtte for at indløse sit vise sine selskabelige talenter, synge en sang eller fremsige nogle vers. Brotteaux fremsagde Frankrigs skytshelgens tale af første sang af Voltaires *Jomfruen fra Orléans*:

> Jeg er Denis, af stilling en helgen,
> og elsker Gallien …

Skønt borger Blaise ikke var meget belæst, kunne han straks give Richemonds svar:

> Hr. helgen, jeg synes ej, det var værd
> at forlade Himlen og komme her …

Alverden studerede den gang med henrykkelse den franske Ariosts mesterværk, de alvorligste mænd smilede ad Jeanne d'Arcs og Dunois' kærlighed, Agnes' og Monroses oplevelser og det vingede æsels bedrifter. Alle dannede mennesker kunne de smukkeste steder af dette muntre og filosofiske digt udenad. Selv Évariste Gamelin, der dog var meget alvorlig af karakter, fremsagde meget villigt, efter at han i Élodies skød havde hentet sin kniv til seks sous, Grisbourdons ankomst til Helvede. Borgerinde Thévenin sang uden akkompagnement Ninas romance, *Når den elskede vender tilbage*. Desmahis sang på melodien til *Faridondaine*:

> Et svin de tog på må og få,
> som rundt på marken drev;
> en hætte blot de satte på,
> og straks en munk det blev,
> så let det hele kunne gå!

Imidlertid var Desmahis bekymret. På dette tidspunkt elskede han heftigt de tre kvinder, som han legede panteleg med, og han tilkastede dem alle tre brændende og blide blikke. Han elskede Rose for hendes yndefuldhed og gratie, hendes bevidste kunst, hendes stemme, der gik til hjertet, og de blikke, hun forstod at sende; han elskede Élodie, hvis yppige og rige natur og evne til hengivelse han anede; han elskede Julienne Hasard, til trods for hendes blege hårfarve, hendes hvide

øjenbryn, hendes fregner og hendes kjolelivs mangel på fylde, fordi han som den berømte Dunois, om hvem Voltaire fortæller i *Jomfruen fra Orléans*, i sin højmodighed altid var parat til at give den mindst kønne af damerne et vidnesbyrd om sin kærlighed, så meget desto mere som hun i øjeblikket forekom ham den mindst optagne og følgelig den lettest tilgængelige. Da han var aldeles blottet for forfængelighed, var han aldrig sikker på at blive bønhørt; han var heller aldrig sikker på ikke at blive det. Derfor bød han sig til på lykke og fromme. Idet han benyttede sig af de gunstige lejligheder under pantelegen, forsøgte han nogle elskovsfulde ord til Rose Thévenin, der ikke blev vred, men dårligt kunne svare lige for øjnene af den skinsyge Jean Blaise. Han talte endnu mere indtrængende til borgerinde Élodie, som han vidste var Gamelins trolovede, men han var ikke så fordringsfuld, at han krævede et hjerte for sig alene. Élodie kunne ikke blive forelsket i ham, men hun fandt ham smuk, og det lykkedes hende ikke helt at skjule det for ham. Sine mest indtrængende anmodninger endelig hviskede han i øret på borgerinde Hasard; hendes svar på dem var en bestyrtet mine, der lige så vel kunne udtrykke en underkastelse uden grænser som en uforstående ligegyldighed. Og Desmahis troede ikke, at hun var ligegyldig.

Den følgende dag var igen en arbejdsdag, efter hvilken det omstrejfende akademi begav sig tilbage til Paris. Da Jean Blaise betalte værten med assignater, jamrede borger Poitrine over, at han aldrig så andet end "firkantede penge" og gjorde de skønneste løfter, bare nogen ville genindføre "de gule penge".

Derpå bød han borgerinderne blomster. På hans befaling steg trunten i træsko og med opkiltret skørt op på en stige,

således at man så hendes lægge, der skinnede gennem snavset, og blev utrættelig ved at skære roser af buskene, der snoede sig op ad muren. Fra hendes brede hænder faldt en regn, en strøm, en lavine af roser ned i Élodies, Julienne og Roses fremrakte nederdele. Vognen blev til sidst helt fuld. Da de ved nattetid vendte tilbage til Paris, kunne de alle bringe hele favnfulde med sig hjem, og de sov ind og vågnede op i en duft af roser.

11

Da borgerinde Rochemaure morgenen den 7. september begav sig hen til den edsvorne Gamelin, som hun ønskede at interessere for en eller anden mistænkt af sit bekendtskab, mødte hun på trappen den forhenværende Brotteaux des Ilettes, som hun havde elsket i lykkelige dage. Brotteaux skulle hen til legetøjshandleren i Lovensgade med tolv dusin sprællemænd, han havde lavet. Og for lettere at bære dem havde han besluttet sig til at binde dem på enden af en stang, således som gadesælgerne bærer sig ad. Han var galant overfor alle damer, selv overfor dem, der på grund af vanen havde mistet deres tiltrækning for ham, således som det måtte være tilfældet for ham med fru de Rochemaure, hvis han da ikke netop fandt hende fristende og forskønnet af forræderiet, fraværelsen, troløsheden og den tiltagende legemsfylde. I alt fald modtog han hende på den snavsede trappe, hvor fliserne var gået løs, på samme måde som i sin tid på den store stentrappe på Les Ilettes. Og bad hende om at vise ham den ære at aflægge et besøg på hans kvist. Hun steg rask op ad stigen og befandt sig under et skrånende bjælkeværk, der bar et tegltag, i hvilket der sad en luge. Man kunne ikke stå oprejst dér. Hun satte sig på den eneste stol, der fandtes i det usle rum, og efter at have ladet sit blik glide rundt på tagstenene, af hvilke adskillige lå løse, spurgte hun overrasket og vemodig:

"Er det her, De bor, Maurice? Her behøver De ikke at være bange for at blive overrendt. For at finde Dem her måtte man enten være en djævel eller en kat."

"Jeg har kun lidt plads," svarede den tidligere adelsmand. "Og jeg dølger ikke for Dem, at det undertiden regner ned på mit leje. Men det er en ringe ulempe. I klare nætter kan jeg se månen, som er et billede på menneskenes elskov og vidne til den. For til alle tider, frue, har de elskende taget månen til vidne, og når den er fuld, minder den, bleg og rund, elskeren om genstanden for hans attrå."

"Jeg forstår," sagde borgerinden.

"På visse tider af året," fortsatte Brotteaux, "gør kattene et artigt spektakel i tagrenden dér. Men at kærligheden mjaver og larmer på tagene, er tilgiveligt i sammenligning med, at den fylder menneskenes liv med lidelser og forbrydelser."

De havde begge været kloge nok til at hilse på hinanden som venner, der havde set hinanden dagen i forvejen, og omendskønt de var blevet fremmede for hinanden, talte de sammen på en elskværdig og fortrolig måde.

Men alligevel var fru de Rochemaure øjensynlig bekymret. Revolutionen, der længe havde været fordelagtig og indbringende for hende, begyndte at forvolde hende uro og ængstelse; hendes modtagelsesaftener var ikke så strålende mere og ikke så muntre. Hendes harpes toner spredte ikke mere skyerne på de mørke ansigter. De rigeste spillere sås ikke mere ved hendes spilleborde. Flere af hendes gode bekendte var nu mistænkte og holdt sig skjult; hendes ven, finansmanden Morhardt var arresteret, og det var for hans skyld, at hun nu søgte den edsvorne Gamelin. Hun selv var mistænkt. Nogle nationalgardister havde foretaget en husundersøgelse hos hende, vendt op og ned på skufferne i hendes kommoder, løftet nogle af hendes gulvbrædder og stukket bajonetterne ind i

hendes madrasser. De havde ikke fundet noget, havde gjort hende undskyldninger og drukket hendes vin. Men de havde været lige ved at finde hendes korrespondance med en emigrant, hr. d'Expilly. Nogle venner, hun havde mellem jakobinerne, havde underrettet hende om, at den smukke Henry, hendes favorit, begyndte at blive kompromitterende ved sin voldsomhed, der var alt for overdreven til at synes pålidelig.

Med albuerne i skødet og hovedet mellem de knyttede hænder spurgte hun tankefuld sin gamle ven, der sad på madrassen:

"Hvad mener De om alt dette, Maurice?"

"Jeg mener, at de folk giver en filosof og skuespil-elsker rigt stof til overvejelse og morskab; men at det ville være bedre for Dem, kære veninde, om De var ude af Frankrig."

"Maurice, hvad skal det dog ende med?"

"Det samme spurgte De mig om en dag, Louise, da hesten foran vor vogn løb løbsk på vejen til Les Ilettes ved bredden af Cher, og vi fo'r afsted i rasende fart. Hvor kvinderne dog er nysgerrige! Også nu i dag vil De vide, hvad det skal ende med! Spørg en spåkone om det. Jeg selv kan ikke spå, kære veninde. Og selv den sundeste filosofi yder kun svag hjælp til kundskab om fremtiden. De nuværende tilstande vil en gang høre op, for alting hører op. Man kan forudse forskellige afslutninger. Koalitionens sejr og de allieredes indtog i Paris. De står ikke langt borte, og alligevel tvivler jeg om, at de når herhen. De republikanske soldater møder hvert nederlag med en begejstring, som intet kan hæmme. Det kan jo også være, at Robespierre ægter enkedronningen og lader sig udnævne til protektor i kongeriget under Ludvig XVIIs mindreårighed."

"Tror De?" udbrød borgerinden, allerede utålmodig efter at komme med i en så herlig intrige.

"Det kan også være," fortsatte Brotteaux, "at Vendée sejrer, og at præsternes magt genoprettes på ruinhobe og dynger af lig. De gør Dem ingen forestilling om, hvor stor en indflydelse gejstligheden endnu har bevaret over mængden. Det sandsynligste er efter min mening, at Revolutionsdomstolen hidfører ødelæggelsen af det styre, der har oprettet den; den truer alt for mange hoveder. De, som den forskrækker, er utallige; de vil slutte sig sammen, og for at få den afskaffet, vil de afskaffe regeringen. Jeg tror, det er Dem, der har fået den unge Gamelin sat ind i den domstol. Han er dydig, han vil blive forfærdelig. Jo mere jeg tænker på det, smukke veninde, des mere tror jeg, at denne domstol, der er oprettet for at frelse republikken, vil ødelægge den. Den beherskes af en plat retfærdigheds- og lighedsfølelse, der snart vil gøre den forhadt og latterlig og vække alle menneskers modbydelighed. Ved De for eksempel, Louise, at denne domstol, der står i begreb med at stævne Frankrigs dronning og enogtyve lovgivere for sin skranke, i går dømte en tjenestepige, der havde gjort sig skyldig i at råbe *Leve kongen* i ond mening og i den hensigt at omstyrte republikken? Vore dommere med deres ærværdige sorte fjer i hatten arbejder i samme genre som den William Shakespeare, englænderne er så stolte af, og som indfører plumpe klovnløjer midt i de mest tragiske scener i sine skuespil."

"Én ting til, Maurice," sagde borgerinden, "er De stadig heldig i kærlighed?"

"Nej, desværre," svarede Brotteaux, "duerne flyver til det skinnende ny dueslag og sætter sig ikke på det forfaldne tårn."

"De har ikke forandret Dem … på gensyn, kære ven!"

Samme aften begav dragonen Henry sig uanmodet hen til fru de Rochemaure, som han traf i færd med at forsegle et brev, på hvilket han læste adressen: *Borger Rauline, Vernon*. Det var, vidste han, et brev til England. Rauline modtog fru de Rochemaures breve med en af postvæsenets postilloner og lod en fiskerkone bringe dem videre til Dieppe. En fisker bragte dem om natten ud til et britisk skib, der krydsede på kysten; en emigrant, hr. d'Expilly, modtog dem i London og meddelte det engelske udenrigsministerium indholdet, hvis han anså det for tjenligt.

Henry var ung og smuk. Achilles forenede ikke så megen skønhed med så megen kraft, den gang han iførte sig våbnene, som Ulysses rakte ham. Men borgerinde Rochemaure, der nylig havde været betaget af den unge frihedshelt, vendte sit blik og sin tanke fra ham, siden hun havde hørt, at han var angivet for Jakobinerklubben som alt for yderliggående og kunne kompromittere og ødelægge hende. Henry følte, at det måske ikke ville overstige hans kræfter al ophøre med at elske fru de Rochemaure; men han kunne ikke lide, at hun ikke mere udmærkede ham. Han havde regnet på hende med hensyn til bestridelsen af forskellige udgifter, som republikkens tjeneste havde medført for ham. Endelig overvejede han også, hvor hurtigt kvinderne går fra den ene yderlighed til den anden, fra den mest glødende kærlighed til den køligste ligegyldighed, og hvor let det er for dem at ofre dem, de en gang har haft kær, og ødelægge dem, de har tilbedt, og han havde en mistanke om, at den indtagende Louise nok en dag kunne falde på at lade ham kaste i fængsel for at blive fri for ham. Hans klogskab tilrådede ham at generobre den tabte skønne. Derfor var han kommet,

rustet med al sin uimodståelighed. Han nærmede sig til hende og fjernede sig atter, strejfede om hende og undgik hende i overensstemmelse med reglerne for ballet-forførelser. Derpå kastede han sig i en stol, og med sin indsmigrende stemme, der trængte lige ind i kvindernes hjerte, priste han for hende naturen og ensomheden og foreslog hende smægtende en tur til Ermenonville.

Under alt dette klimprede hun lidt på sin harpe og så sig rundt med et blik, der røbede utålmodighed og kedsomhed. Pludselig rejste Henry sig mørk og beslutsom og meddelte, at han agtede at rejse til hæren og om få dage ville være foran Maubeuge.

Uden at ytre hverken tvivl eller overraskelse gav hun ham ved et nik sin tilslutning.

"De ønsker mig til lykke til denne beslutning?"

"Jeg ønsker Dem til lykke."

Hun ventede en ny ven, som hun var meget indtaget i, og som hun håbede at drage stor fordel af, en helt anden slags mand end Henry, en ny Mirabeau, en Danton i renvasket skikkelse og forvandlet til leverandør, en løve, der talte om at kaste alle patrioter ud i Seinen. Hvert øjeblik troede hun at høre ham ringe og fo'r sammen.

For at få Henry til at gå tav hun stille, gabede, bladede lidt i et partitur og gabede igen. Da hun så, at han alligevel blev, sagde hun til ham, at hun skulle et ærinde i byen og gik ind i sit toiletværelse.

Han råbte til hende med bevæget stemme:

"Farvel, Louise! … Ser jeg Dem mon nogensinde igen?" Og hans hænder gennemrodede den åbne sekretær.

Så snart han var nede på gaden, åbnede han brevet til borger Rauline og læste det opmærksomt. Det indeholdt en virkelig interessant skildring af stemningen i Frankrig. Det handlede om dronningen, om Rose Thévenin og Revolutionsdomstolen, og forskellige fortrolige udtalelser af den gode Brotteaux des Ilettes var refererede.

Efter at have læst brevet til ende og puttet det i sin lomme nølede Henry nogle få øjeblikke; derpå rettede han som en mand, der har taget sin beslutning og siger til sig selv, at man lige så godt kan springe i det som krybe i det, sine skridt mod Tuilerierne og gik ind i forværelset til Sikkerhedskomitéen.

Samme eftermiddag klokken tre satte Évariste Gamelin sig på edsvornebænken sammen med fjorten kolleger, som han for størstedelen kendte, tarvelige, hæderlige og patriotiske mænd, lærde, kunstnere eller håndværkere; der var en maler som han selv og en tegner, begge talentfulde, en kirurg, en skomager, en tidligere markis, der havde givet store beviser på borgersind, en bogtrykker, nogle småkøbmænd, kort sagt et lille udvalg af Paris' befolkning. De sad dér i deres arbejdstøj eller borgerlige dragt, klippede à la Titus eller med hårpisk, med den trekantede hat trukket ned over øjnene eller den runde hat skubbet bag i nakken eller den røde hue ned over ørene. Nogle bar kjole, vest og knæbenklæder ligesom tidligere, andre revolutionsbluse og stribede benklæder efter sansculot-moden. Med støvler, spændesko eller træsko på fødderne frembød de i deres ydre alle de forskelligheder, som datidens maskuline klædedragt kunne opvise. Da de havde mødt flere gange før, syntes de alle at befinde sig meget tilpas på deres bænk, og Gamelin misundte dem deres ro. Hans hjerte bankede, det

summede for hans øren, et slør drog sig for hans øjne, og alle omgivelser antog for hans blik et gustent skær.

Retstjeneren meldte, at mødet begyndte, og tre dommere tog plads på en temmelig lille tribune foran et grønt bord. De bar en hat med kokarde og vajende store sorte fjer og dommerkåben med et trikolorefarvet bånd, fra hvilket en tung sølvmedalje hang ned på brystet. Foran dem ved foden af estraden sad den offentlige anklagers substitut i et lignende kostume. Skriveren tog plads mellem domstolen og den endnu tomme lænestol, hvor den anklagede skulle sidde. I Gamelins øjne så disse mænd anderledes ud end hidtil, smukkere, alvorsfuldere og mere frygtindgydende, omendskønt de indtog meget dagligdags stillinger, bladede i nogle papirer, kaldte på en tjener eller lænede sig bagover for at høre efter, når en edsvoren eller en tjenestegørende officer havde noget at meddele dem.

Ovenover dommernes hoveder hang tavlerne med menneskerettighederne, til højre og til venstre for dem, op ad de gamle slotsmure var opstillet buster af Le Peltier Saint-Fargeau og Marat. Overfor de edsvornes bænk fandtes i baggrunden af salen tilhørertribunen. Forrest sad en række kvinder, lyse, mørke eller gråhårede, der alle bar det høje hovedtøj, hvis plissébesætning faldt ud over kinden; på deres bryst, som moden den gang påtvang det diegivende brysts fylde, var det hvide tørklæde fæstet over kors eller smækken på det blå forklæde hæftet op. De støttede de korslagte arme mod kanten af tribunen. Bag dem øjnedes hist og her på bænkene nogle borgere, der var klædt med den forskellighed, der den gang gav enhver forsamling et mærkeligt og malerisk præg. Til

højre, tæt ved indgangen og bagved en høj skranke, fandtes ståpladserne. Der var meget tyndt besat. Den sag, som den pågældende afdeling af domstolen nu skulle til at beskæftige sig med, interesserede kun få tilhørere, og utvivlsomt var de andre afdelinger, der holdt møde samtidig, optaget af mere spændende sager.

Dette beroligede til dels Gamelin, der var meget betaget, og som ikke havde kunnet tåle et af de store møders flammende atmosfære. Hans øjne hæftede sig ved de mindste enkeltheder; han så vattet i skriverens øre og en blækklat på substituttens mappe. Han så som i en lup kapitælerne, der skrev sig fra en tid, da al kendskab til antikken var tabt, og hvis guirlander af nælder og tjørn foroven afsluttede de gotiske søjler. Men hans blik vendte dog stadig tilbage til lænestolen, en forældet og umoderne stol, betrukket med rødt utrechterfløjl, slidt på sædet og helt sort på armene. Væbnede nationalgardister stod ved alle indgangene.

Endelig kom den anklagede, eskorteret af grenaderer, men uden bånd og tvang, som loven foreskrev. Det var en mand på et halvt hundrede år, mager, tør, mørk og meget skaldet, med indfaldne kinder og tynde, blårøde læber, gammeldags klædt i en brunrød kjole. Vel sagtens fordi han havde feber, skinnede hans øjne som ædelstene og hans kinder så ud som om de var ferniserede. Han satte sig. Han lagde sine ben, der var unaturligt magre, over kors og knyttede sine store knudrede hænder om dem. Han hed Marie Adolphe Guillergues og var tiltalt for underslæb ved leverancer til republikken. Anklageakten fremdrog mod ham talrige og alvorlige kendsgerninger, af hvilke ingen var helt sikre. Under forhøret

nægtede Guillergues de fleste af disse fakta og forklarede de andre i sin favør. Hans ord var præcise og kølige, i en påfaldende grad kløgtige og gav indtryk af en mand, man helst ikke skulle gøre forretninger med. Han havde svar på alt. Når dommeren stillede ham et ubehageligt spørgsmål, beherskede han sit ansigt og sin stemme, men hans to hænder, som nu lå foldede over brystet, trak sig sammen i angst. Gamelin lagde mærke til det og hviskede i øret på sin nabo, der ligesom han selv var maler:

"Se en gang hans tommelfingre!"

Det første vidne, der afhørtes, meddelte kompromitterende oplysninger. Det var ham, hele anklagen hvilede på. De næste vidner derimod viste sig at være gunstige for den anklagede. Den offentlige anklagers substitut var i sin tale voldsom, men svævende. Defensors tale var præget af en sanddruhed, der vakte mere sympati for den anklagede, end han selv havde forstået at forskaffe sig. Sagen blev optaget til doms, og de edsvorne samledes i voteringsværelset. Dér delte de sig efter en uklar og forvirret diskussion i to næsten lige store grupper. På den ene side var de ligegyldige, de lunkne og ræsonnørerne, der ikke besjæledes af nogen lidenskab, og på den anden side de, der lod sig lede af deres følelse, viste sig uimodtagelige for argumenter og dømte med hjertet. De domfældte altid. De var de gode, de renlivede; de tænkte kun på at frelse republikken og gjorde sig ikke bekymringer om resten. Deres holdning gjorde et stærkt indtryk på Gamelin, der følte sig beslægtet med dem.

"Denne Guillergues," tænkte han, "er en behændig slyngel, en forbryder, der har spekuleret i foderet til vort kavaleri. At frifinde ham vil sige det samme som at lade en forræder slippe,

at forråde fædrelandet og indvie hæren til nederlag." Og Gamelin så i ånden, hvorledes republikkens husarer på deres snublende heste nedsabledes af det fjendtlige kavaleri ... "Men hvis nu Guillergues var uskyldig? ..."

Han tænkte pludselig på Jean Blaise, der ligeledes havde været mistænkt for uredelighed ved leverancer. Der var sikkert mange andre, der bar sig ad som Guillergues og Blaise, udsatte landet for nederlag og republikken for undergang! Der burde statueres et eksempel. Men hvis Guillergues var uskyldig?

"Der er ingen beviser," sagde Gamelin højt.

"Der er aldrig beviser," sagde formanden for juryen – en af de gode og renlivede – og trak på skulderen.

Langt om længe viste det sig, at der var syv stemmer for domfældelse og otte for frifindelse.

Juryen vendte tilbage til retssalen, og mødet blev genoptaget. De edsvorne var forpligtede til at motivere deres votum; enhver af dem talte efter tur foran den tomme lænestol. Nogle var vidtløftige, andre nøjedes med to ord; der var enkelte, hvis ord var uforståelige.

Da Gamelins tur kom, rejste han sig og sagde:

"En så stor forbrydelse som det er at berøve fædrelandet midlerne til at sejre kræver udtrykkelige beviser, og dem har vi ikke."

Med en majoritet af stemmer blev den anklagede erklæret *ikke skyldig*.

Guillergues blev atter ført ind for sine dommere og modtoges af tilskuerne med en velvillig mumlen, der bebudede ham hans frifindelse. Det var nu en helt anden mand. Hans træks tørhed var ligesom smeltet, hans læber var blevet fyldigere. Han havde

et ærværdigt udseende; hans ansigt udtrykte uskyldighed. Med bevæget stemme oplæste præsidenten dommen, der frifandt den anklagede; hele salen brød ud i bifald. Gendarmen, der havde bevogtet Guillergues, kastede sig i hans arme. Præsidenten kaldte ham op og omfavnede ham, de edsvorne kyssede ham. Gamelin græd hede tårer.

I domhusets gård, der oplystes af solens sidste stråler, bevægede sig en larmende mængde. Domstolens fire afdelinger havde dagen i forvejen fældet tredive dødsdomme, og på den store trappes trin sad der trikotøser, som ventede på, at kærrerne skulle køre afsted. Men Gamelin, der gik ned ad trappen sammen med hele skaren af edsvorne og tilskuere, så intet og havde ikke tanker for andet end sin egen retfærdigheds- og humanitetshandling og den tilfredshed, han følte over at have erkendt uskyldigheden. Nede i gården kastede Élodie, der var helt hvidklædt, sig i hans arme, grædende og smilende på samme tid, og blev liggende halvt afmægtig i hans favn. Da hun atter havde vundet herredømmet over sin stemme, sagde hun:

"Évariste, du er smuk, du er god, og du er ædel. Deroppe i salen gennembævede lyden af din mandige og milde stemme mig fra isse til fod som med magnetiske bølger. Jeg var elektriseret. Jeg så dig sidde på din bænk, og jeg havde kun øje for dig. Men du, min ven, du anede altså slet ikke min nærværelse? Var der intet, der sagde dig, at jeg var til stede? Jeg sad oppe på tribunen på anden række til højre. Hvor må det være dejligt at gøre det gode! Du har frelst denne ulykkelige. Uden dig var det ude med ham, han stod på randen af døden. Men du har givet ham tilbage til livet og til hans kæres

kærlighed. Nu i dette øjeblik velsigner han dig sikkert. Évariste, jeg er så lykkelig og stolt over at elske dig."

Med hinanden under armen og tæt ind mod hinanden gik de gennem gaderne og følte sig så lette, som om de fløj.

De gik til *Den malende Amor*. Da de kom i nærheden, sagde Élodie:

"Lad os ikke gå gennem butikken."

Hun lod ham gå ind gennem porten og op med i lejligheden. Udenfor døren trak hun en stor jernnøgle op af sit net.

"Den ligner en fængselsnøgle," sagde hun, "Évariste, du er min fange."

De gik igennem spisestuen og var nu i den unge piges værelse.

Évariste mærkede Élodies fyrige og friske læber mod sine. Han trykkede hende i sine arme. Hendes hoved lå bagover, og der var salighed i hendes øjne, hendes hår var opløst, hele hendes skikkelse gav efter; da rev hun sig, halvt afmægtig, løs og løb hen og skød slåen for …

Natten var allerede fremrykket, da borgerinde Blaise åbnede sit kammers dør for sin elsker og sagde til ham ganske sagte i mørket:

"Farvel, min elskede! Det er nu den tid, hvor min far plejer at komme hjem. Hvis du hører støj på trappen, så gå hurtigt op ovenpå og bliv der, så længe der er fare for, at nogen ser dig. Bank tre gange på portnerens vindue, så bliver der lukket op. Farvel min kærlighed, farvel min skat!"

Da han var kommet ned på gaden, så han vinduet til Élodies kammer blive åbnet på klem og en lille hånd plukke en rød nellike, der faldt ned for hans fod som en bloddråbe.

12

En aften, da gamle Brotteaux kom hen til borger Caillou i Lovensgade med tolv dusin sprællemænd, gav den ellers høflige og elskværdige legetøjshandler ham midt mellem alle dukkerne og marionetterne en meget unådig modtagelse.

"Tag Dem i agt, borger Brotteaux," sagde han til ham, "tag Dem i agt. Det er ikke altid betimeligt at være morsom, og ikke al spøg er lige heldig: et medlem af Sikkerhedskomitéen, der i går visiterede min forretning, så Deres sprællemænd og fandt dem kontrarevolutionære."

"Det var vel hans spøg," sagde Brotteaux.

"Ingenlunde, borger, ingenlunde. Det er en mand, som ikke spøger. Han sagde, at disse små figurer på en perfid måde latterliggjorde folkets repræsentanter, og at specielt karikaturerne af Couthon, Saint-Just og Robespierre var umiskendelige, og han beslaglagde dem. Det er et direkte tab for mig, ikke at tale om den fare, jeg således bliver udsat for."

"Hvad for noget! Mine Harlekiner, Pierroter og Kassandrer, mine hyrder og hyrdinder, som jeg har malet, således som Boucher malede dem for halvtreds år siden, de skulle være karikaturer af Couthon og Saint-Just? Der er ikke ét fornuftigt menneske, der vil påstå det!"

"Det er muligt," svarede borger Caillou, "at De ikke har handlet i ondskab, omendskønt man aldrig er sikker med en så begavet mand som Dem. Men det er et farligt gebet. Vil De have et andet eksempel? Natoile, der har et lille teater i Champs-

Élysées, blev i forgårs arresteret, fordi han havde ladet Mester Jakel gøre løjer med Konventet."

"Atter et slag af skæbnen," sagde Brotteaux og løftede det stykke tøj, der lå over hans små galgenfugle, "se på de ansigter dér og de masker, er det noget som helst andet end personer fra maskekomedien og hyrdeskuespillet? Hvordan har man kunnet tro, at jeg drev løjer med Nationalkonventet?"

Brotteaux var overrasket. Skønt han gjorde den menneskelige dumhed de størst mulige indrømmelser, havde han ikke tænkt sig, at den nogensinde ville fatte mistanke til hans harlekiner og hyrdinder. Han blev ved at forsikre om deres og sin egen uskyldighed. Men borger Caillou var umedgørlig:

"Borger Brotteaux, tag Deres sprællemænd med Dem. Jeg ærer og agter Dem, men jeg vil ikke have ubehageligheder for Deres skyld. Jeg respekterer loven. Jeg ønsker at vedblive at være en god borger og at blive behandlet som en sådan. Farvel, borger Brotteaux, tag Deres sprællemand med Dem."

Gamle Brotteaux begav sig hjemad med sine mistænkte over skulderen på enden af en stang, drillet af gadedrengene, der anså ham for rottefængeren. Hans tanker var triste. Ganske vist levede han ikke af sine sprællemænd alene. Han tegnede portrætter til tyve sous stykket rundt om i portene og nede i Hallerne midt mellem konerne, der solgte gammelt tøj, og mange unge fyre, der skulle afsted til hæren, ønskede at efterlade kæresten deres portræt. Men disse småarbejder voldte ham megen ulejlighed, og hans portrætter var langt fra så gode som hans sprællemænd. Han fungerede undertiden som sekretær for Hallernes damer, men det var ensbetydende med at blande sig i royalistiske komplotter, og risikoen var stor. Det

faldt ham ind, at der i Rue Neuve-des-Petits-Champs, nær ved den tidligere Vendôme-plads, boede en anden legetøjshandler ved navn Joly, og han besluttede, at han straks næste dag ville gå hen og tilbyde ham de varer, som den frygtsomme Caillou ikke turde tage.

En fin regn begyndte at falde. Brotteaux, der var bange for, at sprællemændene skulle tage skade, påskyndede sine skridt. Da han gik over Pont-Neuf, som var mørk og øde, og drejede om hjørnet til Thionville-torvet, så han i lygteskæret en afmagret olding, der sad på en afvisersten; skønt afkræftet af træthed og sult bevarede han endnu en ydre værdighed. Han var klædt i en laset kappe, havde ingen hat på hovedet og så ud til at være over de tres. Da Brotteaux kom nærmere til staklen, genkendte han den pater Longuemare, som han for et halvt års tid siden havde frelst fra at blive hængt på en lygtepæl, en dag de begge to stod i kø foran bagerbutikken i Jerusalemgaden. Da Brotteaux således var forpligtet overfor munken ved en første tjeneste, gik han hen til ham og gav sig tilkende som den skatteforpagter, der en dag under den værste brødmangel havde stået ved siden af ham midt i pøblen, og spurgte ham, om han ikke kunne hjælpe ham med noget.

"De ser udmattet ud, pater. Her er en hjertestyrkning."

Og Brotteaux trak op af sin kaffebrune frakkes lomme en lille flaske brændevin, der havde sin plads ved siden af hans *Lukrets*.

"Drik. Så skal jeg bagefter følge Dem hjem."

Pater Longuemare stødte flasken fra sig og anstrengte sig for at rejse sig. Men han sank tilbage på afviserstenen.

"I de sidste tre måneder," sagde han med en svag, men rolig stemme, "har jeg boet i Picpus-kvarteret. Men i går fik jeg at

vide, at der var kommet nogle mænd for at arrestere mig, og siden har jeg ikke været hjemme. Jeg har ingen steder at være; jeg flakker om på gaderne og er lidt træt."

"Vil De da ikke, pater," sagde Brotteaux, "gøre mig den ære at dele min kvist med mig?"

"De har vel forstået," svarede barnabiteren, "at jeg er en mistænkt?"

"Det er jeg også," sagde Brotteaux, "og mine sprællemænd er det også, hvilket er det allerværste. Her kan De se, hvorledes de under dette tynde stykke tøj er udsat for den tætte regn, der bløder os begge igennem. De må nemlig vide, at efter at have været skatteforpagter laver jeg nu sprællemænd for at leve."

Pater Longuemare greb den hånd, som den tidligere finansmand rakte ham og modtog det gæstfri tilbud. Hjemme på sin kvist dækkede Brotteaux op for ham med brød, ost og vin, som han i forvejen havde lagt til afkøling i tagrenden, for han var en sybarit.

Efter at have stillet sin sult sagde pater Longuemare:

"Hr. Brotteaux, det er min pligt at meddele Dem de omstændigheder, der har medført min flugt og bragt mig til at falde om halvdød på den afvisersten, hvor De traf mig. Forjaget fra mit kloster levede jeg af den beskedne pension, som Nationalforsamlingen havde bevilliget mig; jeg gav timer i latin og matematik og skrev pjecer om forfølgelserne mod kirken i Frankrig. Jeg har endda forfattet et ret indgående skrift, i hvilket jeg viser, at det strider mod den gejstlige disciplin, at præsterne aflægger ed på forfatningen. Efterhånden som revolutionen tog fart, mistede jeg alle mine elever, og jeg kunne ikke hæve min pension, fordi jeg ikke havde det certifikat for

borgersind, som loven kræver. Jeg gik hen på rådhuset for at bede om et sådant certifikat i den overbevisning, at jeg fortjente det. Som medlem af en orden, der er indstiftet af selve apostlen Paulus, der påberåbte sig sin ret som romersk borger, bildte jeg mig ind, at jeg efter hans eksempel opførte mig som en god fransk borger, når jeg respekterede alle de menneskelige love, der ikke strider mod de guddommelige. Jeg overgav min ansøgning til hr. Colin, der er spækhøker og kommunal embedsmand, og som forestår udstedelsen af den slags attester. Han spurgte mig om min stilling; jeg sagde, at jeg var præst. Han spurgte mig, om jeg var gift, og da jeg svarede, at jeg ikke var det, sagde han, at det var værst for mig selv. Til sidst spurgte han mig efter forskellige andre spørgsmål, om jeg havde vist mit borgersind den 10. august, den 2. september og den 31. maj. 'Der kan kun gives certifikater,' tilføjede han, 'til dem, der ved deres optræden ved disse tre lejligheder har godtgjort deres borgersind.' Jeg kunne ikke give ham et svar, han fandt fyldestgørende. Alligevel tog han mit navn og min adresse og lovede at anstille en hurtig undersøgelse af min sag. Han holdt ord, for det er som følge af hans undersøgelse, at to kommissærer fra Sikkerhedskomitéen i Picpus-kvarteret i min fraværelse indfandt sig i mit logi for, bistået af væbnet magt, at føre mig i fængsel. Jeg ved ikke, hvilken forbrydelse jeg er anklaget for. Men De må give mig ret i, at man må beklage hr. Colin, hvis begreber er så forvirrede, at han bebrejder en gejstlig, at denne ikke har vist sit borgersind den 10. august, den 2. september og den 31. maj. En mand, der er i stand til sådanne tanker, fortjener medlidenhed."

"Heller ikke jeg har noget certifikat," sagde Brotteaux. "Vi er begge to mistænkte. Men De er træt. Læg Dem til at sove, pater. I morgen må vi se, hvad vi kan gøre for Deres sikkerhed."

Han gav sin gæst overmadrassen og ville selv beholde hømadrassen, hvilken munken imidlertid af ydmyghed blev ved at kræve som sin part så indtrængende, at Brotteaux måtte lade ham få sin vilje. Han ville ellers have lagt sig på det bare gulv.

Efter at have ordnet alt pustede Brotteaux lyset ud af sparsommelighed og forsigtighed.

"Hr. Brotteaux," sagde munken, "jeg er Dem taknemmelig for, hvad De gør for mig; desværre betyder min taknemmelighed så lidt. Gid Gud ville regne Dem det til gode! Det ville betyde uendelig meget for Dem. Men Gud bryder sig ikke om det gode, der ikke finder sted til hans ære, og som kun udspringer af medfødt dyd. Derfor bønfalder jeg Dem om at gøre for Hans skyld, hvad De var villig at gøre for min."

"Pater," svarede Brotteaux, "gør Dem ingen bekymring og lad være at føle taknemmelighed. Det, som jeg gør i dette øjeblik – og som De tillægger et overdrevent værd – gør jeg ikke af kærlighed til Dem; for om De end fortjener det, kender jeg Dem for lidt, pater, til at elske Dem. Jeg gør det heller ikke af kærlighed til menneskeheden, for jeg er ikke så enfoldig at tro som Don Juan, at menneskeheden har rettigheder, og det bedrøver mig at træffe denne fordom hos en ånd, der er så frigjort som hans. Jeg gør det af den samme egoisme, der inspirerer alle gode og opofrende handlinger, idet den lader mennesket genkende sig selv i alle ulykkelige og gennem næstens sorger henleder hans tanker på hans egne og får ham til at hjælpe andre dødelige, hvis natur og skæbne ligner hans

egen så meget, at han tror at hjælpe sig selv, når han hjælper andre. Jeg gør det også af ørkesløshed; for livet er i den grad kedsommeligt, at man for enhver pris må adsprede sig, og at selv velgørenhed bliver en, omend ret fad, adspredelse, som man tillader sig i mangel af andre og bedre; jeg gør det af hovmod og for at få et overtag over Dem, og jeg gør det endelig også af logik og for at vise jer, at en ateist ikke behøver at være så slem."

"Bagvask ikke Dem selv," svarede pater Longuemare. "Gud har vist mig større nåde, end han til denne stund har forundt Dem, men jeg er ikke så meget værd som De og står langt under Dem i medfødt dyd. Alligevel har, med Deres tilladelse, også jeg et overtag over Dem. De kan ikke elske mig, da De ikke kender mig. Og jeg elsker Dem højere end mig selv uden at kende Dem; for Gud befaler mig det."

Efter at have talt således lagde pater Longuemare sig på knæ på gulvet og fremsagde sine bønner, hvorpå han strakte sig på hømadrassen og faldt i en fredelig søvn.

13

Évariste Gamelin mødte for anden gang i Revolutionsdomstolen. Før retsmødets åbning underholdt han sig med sine jurykolleger om de efterretninger, der var indtruffet om morgenen. De bestod af sandt og usandt; men hvad der vidstes med sikkerhed, var forfærdeligt. Koalitionens hære var nu herrer over alle marchruter og opererede sammen, Vendée havde sejret, Lyon var i oprør, og Toulon havde overgivet sig til englænderne, som dér udskibede fjorten tusind mand.

For de edsvorne var alt dette ikke blot verdensbegivenheder, det var tillige tildragelser af største betydning for dem alle privat. Da de var sikre på at gå til grunde, hvis fædrelandet gik til grunde, var almenvellet ensbetydende med deres eget vel. Og nationens interesse, der var identisk med deres egen, dikterede dem deres følelser, deres lidenskaber, deres handlinger.

Gamelin modtog inde i retten et brev fra Trubert, sekretæren i Forsvarskomitéen; det var en meddelelse om hans udnævnelse til krudtkommissær:

> *Du skal undersøge alle kældere i kvarteret for af dem at uddrage de stoffer, der er nødvendige til fabrikation af krudt. Fjenden står måske i morgen foran Paris; fædrelandets jord må selv give os det lyn i hænde, som vi skal udslynge mod dets angribere. Jeg sender dig hoslagt Konventets instruks angående behandling af salpeter. Hilsen og broderskab.*

I dette øjeblik blev den anklagede ført ind. Det var den sidste af de overvundne generaler, som Konventet havde overleveret til

domstolen, og den mest ubekendte. Ved synet af ham fo'r Gamelin sammen; det forekom ham ganske at være den samme officer, hvis domfældelse han tre uger i forvejen havde overværet som tilhører. Det var den samme stædige og indskrænkede person, og processen forløb på samme måde. Den anklagede svarede med en underfundighed og brutalitet, der ødelagde hans bedste svar. Hans spidsfindigheder og udflugter og de beskyldninger, han rettede mod sine undergivne, bragte tilhørerne til at glemme, at han havde en opgave, der i og for sig krævede respekt, nemlig den at forsvare sin ære og sit liv. Alle sagens faktiske omstændigheder var usikre og omstridte; angående arméernes stillinger, afdelingernes styrke, ammunitionens mængde, troppernes bevægelser, de ordrer, der var afsendt, og de, der var indtruffet, vidste man intet som helst. Ingen forstod et ord af disse forvirrede, fornuftstridige og hensigtsløse operationer, der havde ført til et nederlag, ingen, defensor og den anklagede selv lige så lidt som anklageren, dommerne og de edsvorne, og, hvad der var besynderligt, ingen tilstod for de andre eller for sig selv, at han ingenting forstod. Dommerne behagede sig i at udkaste felttogsplaner og at diskutere om taktik og strategi, og den anklagede røbede sine medfødte anlæg for hårkløverier.

Diskussionen var endeløs. Og under debatten så Gamelin tydeligt for sig, hvorledes ammunitionsvognene déroppe på de slette veje mod nord blev siddende fast i dyndet, og kanonerne væltede i hjulsporene, og de overvundne afdelinger trak afsted i uorden ad alle veje og stier, mens det fjendtlige kavaleri dukkede frem på alle de punkter, de franske tropper havde forladt. Og han hørte de høje råb, denne forrådte hær anklagede

generalen med. Ved forhandlingernes slutning bredte mørket sig i salen, og Marats ansigt viste sig i usikre omrids ligesom et spøgelse ovenover præsidentens hoved. Da juryen blev opfordret til at udtale sig, viste det sig, at stemmerne var delte. Gamelin erklærede med en dump stemme, der blev siddende fast i halsen, men i en resolut tone, at den anklagede var skyldig i forræderi mod republikken, og en bifaldsmumlen fra mængden lønnede den unge mands dyd. Dommen blev læst op ved skæret af fakler, der kastede et gulligt og dirrende lys på den anklagedes hule tindinger, på hvilke man øjnede den perlende sved. Da Gamelin gik ned ad trappen, hvor der var myldrende fuldt af kokardeprydede kvinder, blev han, samtidig med at han hørte folk mumle hans navn, som domstolens stamgæster nu begyndte at kende, bestormet af trikotøser, som strakte de knyttede næver ud imod ham og krævede Østrigerindens hoved.

Den næste dag tilfaldt det Évariste at dømme en fattig brødkone, enken Meyrion. Hun gik rundt i gaderne med en lille trækvogn, og i hendes bælte hang en lille hvid trætavle, i hvilken hun med sin kniv gjorde nogle indsnit, der udgjorde hendes regnskab over de brød, hun havde leveret. Hendes fortjeneste beløb sig til otte sous om dagen. Den offentlige anklagers substitut udfoldede en mærkværdig voldsomhed overfor staklen, der efter hvad der syntes oplyst, flere gange havde råbt "Leve kongen!", havde fremsat kontrarevolutionære udtalelser i de huse, hvor hun dagligt bragte brød, og deltaget i en sammensværgelse, hvis formål var at befri enken Capet. Da hun blev forhørt af dommeren, indrømmede hun sigtelsernes rigtighed; og hvad enten det nu var af enfoldighed eller

fanatisme, lagde hun et eksalteret royalistisk sindelag for dagen og ødelagde sig selv.

Revolutionsdomstolen satte ligheden i højsædet, idet den viste sig lige så streng mod tjenestepiger og lastdragere som mod aristokrater og finansmænd. Gamelin fattede ikke, at det kunne være anderledes under et folkeligt styre. Han ville have anset det for en udæskning og en hån mod folket at udelukke det fra den højeste straf. Det ville jo, så at sige, være det samme som at anse folket for uværdigt til at straffes. Guillotinen ville, hvis den forbeholdtes aristokraterne alene, få præget af en slags uretfærdig forrettighed. Gamelin begyndte at danne sig nogle mystisk-religiøse forestillinger om straffen og at tillægge den en særlig kraft og værdi i og for sig selv. Han mente, at forbryderne har krav på straf, og at man gør uret mod dem, når man narrer dem for den. Han erklærede kvinden Meyrion for skyldig og værdig til den højeste straf, idet han kun beklagede, at de fanatikere, der havde styrtet hende i ødelæggelsen, og som var mere skyldige end hun, ikke kom til at dele skæbne med hende.

Évariste begav sig næsten hver aften hen i Jakobinerklubben, hvis medlemmer samledes i dominikanernes eller som det populært kaldtes jakobinernes gamle kapel i Honorégade. Kapellet, der var bygget i en fattig og kedelig stil med et tungt tegltag, vendte sin høje og nøgne smalside, der var gennembrudt af et rundt vindue og af en hvælvet dør, over hvilken nationalflaget og frihedshuen var anbragt, ud mod en gård, hvor der stod et frihedstræ, en poppel, fra hvis lette blade der stadig lød en sagte susen. Jakobinerne havde på samme måde som cordeliererne og feuillanterne arvet de forsvundne

munkes bolig og navn. Gamelin, der for kort tid siden trofast mødte hos cordeliererne, genfandt ikke hos jakobinerne dantonisternes træsko, revolutionsbluser og skrig. I Robespierres klub herskede betænksom orden og borgerlig værdighed. Nu da Marat ikke var mere, modtog Évariste sine påvirkninger af Robespierre, hvis tanker beherskede Jakobinerklubben og derfra gennem tusinde filialselskaber bredte sig over hele Frankrig. Mens protokollen fra forrige møde blev oplæst, lod han sine øjne glide rundt på de nøgne og triste vægge, der efter at have huset de åndelige efterkommere efter kætteriets store forfølger, nu så de ivrige forfølgere af alle forbrydelser mod fædrelandet samles og rådslå.

Her fandtes og udøvedes, uden pomp og gennem ordet alene, den største af alle statsmyndighederne. Den styrede byen og riget og påtvang Konventet sine beslutninger. Disse mænd, der skabte den ny tingenes tilstand og var så ærbødige imod loven, at de vedblev at være royalister i 1791 og endda, i kraft af en stædig tilslutning til forfatningen, ønskede at være det endnu efter kongens mislykkede flugt, disse mænd, der var venner af det bestående, selv efter massakrerne på Marsmarken, og aldrig revolutionære imod revolutionen, og som stod fremmede for bevægelserne i folkedybet, nærede i deres barske og mægtige sind en fædrelandskærlighed, der havde skabt fjorten hære og rejst guillotinen. Évariste beundrede hos dem deres årvågenhed og mistænksomhed, deres dogmatiske tankegang og kærlighed til orden, deres evne til at gøre deres vilje gældende, en overlegen klogskab.

Fra tilhørerne ved disse møder lød der kun en enstemmig og regelmæssig mumlen, på samme måde som fra bladene på

frihedstræet, der stod udenfor indgangen.

Denne dag – den 11. i Vinhøstmåneden – steg en ung mand med skrå pande, gennemborende blik, spids næse, skarp hage, koparret ansigt og koldsindig mine langsomt op på talerstolen. Han var hvidpudret og bar en blå kjole, der sluttede tæt til figuren. Han havde en korrekthed i sin holdning og en afmålthed i sit væsen, der bevirkede, at nogle spottende sammenlignede ham med en danselærer, mens andre hilste ham med navnet "Frankrigs Orfeus". Med sit klare organ holdt Robespierre en tale mod republikkens fjender. Han udslyngede metafysiske og dødbringende argumenter mod Brissot og hans medskyldige. Han talte længe i velbyggede sætninger og med en fylde af ord. Fra filosofiens himmelske sfærer, hvor han selv svævede, udslyngede han lynet mod konspiratorerne, der kravlede rundt nede på jorden.

Évariste hørte og forstod. Hidtil havde han beskyldt girondinerne for at forberede kongedømmets genindførelse eller det Orléans'ske partis triumf og for at planlægge ødelæggelsen af den heltemodige by, der havde befriet Frankrig og en dag skulle befri hele verden. Nu opdagede han, mens den kloge mand talte, højere og renere sandheder; han begreb den revolutionære metafysik, der skærmede hans ånd mod vildfarelser, idet den hævede den op over de materielle muligheder til sfærer, hvor den absolutte vished herskede. Tingene i sig selv er indfiltrede og forvirrede, og kendsgerningerne er så mangfoldige og så sammensatte, at man løber vild i dem. Robespierre simplificerede det hele for ham, gav ham simple og klare formler for godt og ondt. Separatisme og udelelighed: I enheden og udeleligheden var

frelsen; i separatismen domfældelsen. Gamelin følte samme dybe glæde som en troende, der ved det ord, der frelser, og det, der styrter i fordærvelse. Fra nu af skulle Revolutionsdomstolen, ligesom i sin tid de gejstlige domstole, kende den absolutte forbrydelse, den gennem et bestemt ord fastslåede forbrydelse! Og da Évariste havde et religiøst sind, modtog han denne åbenbaring med mørk entusiasme; hans hjerte begejstredes og frydedes ved den tanke, at han fremtidig ejede et symbol til at skelne forbrydelsen fra uskyldigheden. Troen gjorde ham alt andet overflødigt.

Den vise Robespierre oplyste ham også om, hvor lumske planer de nærede, der ville dele al formuen og al jorden, afskaffe rigdom og fattigdom og indstifte en lykkelig gennemsnitstilstand for alle. Forlokket af deres principper havde han først billiget deres planer, som han fandt stemmende med en sand republikaners grundsætninger. Men Robespierre havde ved sine taler i Jakobinerklubben afsløret disse mænds intriger for ham og vist ham, at de, uagtet deres hensigter syntes rene, dog arbejdede på at omstyrte republikken og blot opskræmte de rige for at skabe den legitime regering mægtige og uforsonlige fjender. For så snart ejendomsretten var truet, vendte hele befolkningen, der følte sig desto stærkere knyttet til sine ejendele, jo mindre den besad, sig med ét slag imod republikken. At angribe interesserne er det samme som at konspirere. Under skin af at forberede en almindelig lykketilstand og en retfærdighedens æra var de, der opstillede lighed og fællesskab i formue som et værdigt mål for borgernes bestræbelser, forrædere og forbrydere, mere farlige end separatisterne.

Men den vigtigste erkendelse, han skyldte Robespierres visdom, var ateismens forbryderiskhed og skændighed. Gamelin havde aldrig benægtet Guds tilværelse; han var deist og troede på et Forsyn, der våger over menneskene; men da han måtte tilstå, at han ikke havde nogen meget tydelig forestilling om det højeste væsen, og da han i høj grad var tilhænger af samvittighedsfrihed, indrømmede han gerne, at hæderlige folk godt kunne benægte Guds eksistens efter Lamettries, Boulangers, baron d'Holbachs, Lalandes, Helvétius' og borger Dupuis' eksempel, når de til gengæld indstiftede en naturlig moral og i deres eget indre fandt kilderne til retfærdighed og reglerne for et dydigt liv. Han havde endda følt et vist åndsslægtskab med ateisterne, når han så dem forhånede eller forfulgte. Robespierre havde åbnet hans øjne. Ved sin dydige veltalenhed havde denne store mand afsløret for ham ateismens sande karakter, dens natur, dens hensigter og virkninger; han havde bevist ham, at denne lære, der var udgået fra aristokratiets saloner og boudoirer, var den lumskeste opfindelse, som folkets fjender havde kunnet udtænke til at demoralisere og underkue det, at det var en forbrydelse at udrive den trøstende forestilling om et gengældende Forsyn af de ulykkeliges hjerter og give dem uden vejleder og uden hæmsko de lidenskaber i vold, der nedværdiger menneskene og gør dem til usle slaver, og endelig at en monarkisk epikuræisme som Helvétius' førte til umoralitet, grusomhed og alle forbrydelser. Og belært af den store borgers ord, hadede han nu ateisterne, især når de, som gamle Brotteaux, havde et åbent og glad sind.

I de påfølgende dage faldt det i Évaristes lod slag i slag at dømme en forhenværende adelsmand, der var overbevist om at have ødelagt korn for at udsulte folket, tre emigranter, der var kommet tilbage for at fremkalde borgerkrig i landet, to pigebørn fra Lighedspalæet og fjorten konspiratorer fra Bretagne, kvinder, oldinge, unge mænd, herskab og tyende. Brøden var godtgjort, loven udtrykkelig. Blandt de skyldige var der en henrivende kvinde på tyve år, smykket med al ungdommens glans, som hendes nære endeligt kastede sin skygge over. En blå sløjfe sammenholdt hendes gyldne hår, og hendes lærredstørklæde lod den hvide og bøjelige hals fri.

Évariste voterede til stadighed for døden, og alle de anklagede, med undtagelse af en gammel gartner, blev sendt til skafottet.

Den følgende uge mejede Évariste og hans afdeling af domstolen femogfyrre mænd og atten kvinder ned.

Medlemmerne af Revolutionsdomstolen gjorde ingen forskel på mænd og kvinder, idet de i så henseende lededes af et princip, der er lige så gammelt som selve retsplejen. Og selv om også præsident Montané havde ladet sig bevæge af Charlotte Cordays mod og skønhed til at forsøge at frelse hende ved at forvanske proceduren – hvilket havde kostet ham hans dommerstilling –, blev kvinderne som oftest forhørt uden begunstigelser i overensstemmelse med den ved alle retter gældende regel. De edsvorne frygtede dem og var på deres post overfor deres listighed, deres dygtighed til at forstille sig og deres evne til at forføre. Og da de i henseende til mod viste sig på højde med mændene, tilskyndede de også derved domstolen til at behandle dem som mænd. Størstedelen af dommerne var

kun lidet sanselige eller var det kun ved tid og lejlighed og forstyrredes altså heller ikke af dette moment. De dømte eller frifandt disse kvinder overensstemmende med deres samvittighed eller deres fordomme, deres iver, deres lunkne eller voldsomme kærlighed til republikken. Kvinderne mødte næsten alle for retten i så omhyggelig påklædning, som deres ulykkelige stilling tillod. Men der var kun få unge mellem dem og endnu færre kønne. Fængslet og sorgerne havde taget på dem, og det skarpe lys i retssalen røbede deres udmattelse og deres ængstelse, fremhævede de anstrengte øjne, den usunde teint, de blodløse og sammentrukne læber. Dog hændte det mere end én gang, at en bleg og skøn ung kvinde tog plads i den skæbnesvangre lænestol, mens døden allerede kastede sin skygge, lig et slør af vellyst, over hendes blik. At et sådant syn har rørt eller ægget nogle af dommerne; at en og anden af dem under en hemmelig udskejen af sine sanser har søgt at gennemtrænge denne kvindes intimeste hemmeligheder, idet han forestillede sig hende levende og død på samme tid, og at han opfyldt af vellystige og blodige fantasier har fundet en afskyvækkende nydelse ved at overgive dette attråede legeme i bødlens hånd, del burde man måske ikke tale om, men man kan ikke benægte det, hvis man kender menneskene. Évariste Gamelin, der var en kølig og højtdannet kunstner, anerkendte ikke anden skønhed end den antikke, og skønheden vakte ikke begær hos ham, men ærbødighed. Hans klassiske smag var så streng, at en kvinde sjældent fandt nåde for hans øjne; han var lige så ufølsom for et kønt ansigt som for Fragonards farver og Bouchers skikkelser. Han kendte ingen anden attrå end den, der forenes med dyb kærlighed.

Som størsteparten af sine kolleger i domstolen anså han kvinderne for farligere end mændene. Han hadede de tidligere adelsdamer, som han i uhyggelige drømme så indgå komplotter med prinsesse Elisabeth og Østrigerinden om at myrde patrioterne; han hadede også alle finansmændenes, filosoffernes og forfatternes smukke veninder, hvis brøde bestod i at have nydt alle sansernes og åndens glæder og at have levet i en tid, hvor det var skønt at leve. Han hadede dem uden at tilstå dette had overfor sig selv, og når han havde en af dem at dømme, domfældte han hende af nag og troede selv, at han domfældte hende af retfærdighed for almenvellets skyld. Og hans hæderlighed, hans mandlige kyskhed, hans kolde selvbeherskelse, hans hengivenhed for staten, kort sagt hans dyder sendte uskyldige og rørende hoveder under øksen.

Men hvad er det, der går for sig, og hvad betyder dette besynderlige mirakel? Endnu for nylig måtte man søge efter skyldige, anstrenge sig for at finde dem i deres tilflugtssteder og franøde dem tilståelsen om deres brøde. Nu behøves ikke mere nogen jagt med en vrimmel af sporhunde, ikke nogen forfølgelse af det frygtsomme bytte: se! Fra alle sider møder ofrene og melder sig selv! Adelsmænd, unge piger, soldater, skøger iler til domstolen, frariver dommerne den alt for langsomme domfældelse, kræver døden som deres ret, som de er utålmodige efter at opnå. Det er ikke nok med den vrimmel, med hvilken tjenstivrige angivere har fyldt fængslerne, og med hvis sager den offentlige anklager og hans drabanter slider hårdt for at få dem alle efter tur for domstolen; der må også sørges for afstraffelsen af dem, som ikke vil vente. Og mange andre, der er endnu mere beslutsomme og endnu mere stolte,

og som ikke under dommerne og bødlerne at tage deres liv, falder for deres egen hånd. Se hin unge kriger i Conciergerie-fængslet, han er smuk, stærk, elsket; han har efterladt i fængslet en tilbedelsesværdig brud, der har sagt til ham: "Lev for min skyld!" Han vil hverken leve for hendes skyld, eller for kærlighedens eller for berømmelsens skyld. Anklageakten har han brugt til at tænde sin pibe med, og republikaner som han er med hver en blodsdråbe træder han frem for retten som royalist for at opnå at dø. Domstolen bestræber sig for at frifinde ham, men den anklagede er den stærkeste; dommere og edsvorne er nødt til at give efter.

Évaristes sind, der af naturen var uroligt og fuldt af bekymring, fyldtes gennem foredragene i Jakobinerklubben og gennem betragtningen af livet med al slags mistanke og ængstelse. Når han om natten begav sig hen til Élodie ad de dårlig oplyste gader, troede han gennem hver lyskasse at kunne øjne nede i kælderen et værksted for falske seddelpenge; bag i høkerens eller bagerens tomme butik anede han store oplag af hemmeligt ophobede fødemidler; gennem restauratørernes oplyste vinduer bildte han sig ind at høre børsspekulanterne tale sammen og, mens de tømte en flaske Beaune eller Chablis, forberede landets ødelæggelse; i de uhumske gyder så han glædespigerne parate til under bifald fra den flotlevende ungdom at træde den nationale kokarde under fødder; over alt øjnede han konspiratorer og forrædere. Og han tænkte: "Republik! Overfor så mange hemmelige eller åbenlyse fjender har du kun ét middel. Hellige guillotine, frels fædrelandet!" …

Élodie ventede ham i sit lille blå kammer ovenover *Den malende Amor*. Som tegn på, at han kunne komme, satte hun sin

lille grønne vandkande udenfor vinduet ved siden af urtepotten med de røde nelliker. Nu opvakte han rædsel hos hende; han syntes hende et uhyre; hun var bange for ham, og hun elskede ham. Tavse knugede den blodige elsker og den lidenskabelige unge pige sig ind til hinanden og kyssedes vildt hele natten.

14

Pater Longuemare stod op ved daggry og fejede værelset, forinden han begav sig afsted til messe i et kapel i Helvedgade, hvor en ubeediget præst forrettede gudstjeneste. Der fandtes i Paris tusinder af den slags tilflugtssteder, hvor den opsætsige gejstlighed hemmeligt samlede de troende i små flokke. Politiet i byens kvarterer var årvågent og mistænksomt nok, men lukkede alligevel øjet for disse skjulte gudstjenester af frygt for at irritere de troende og af en rest af ærbødighed for de hellige ting. Barnabiteren tog afsked med sin vært, der havde stor møje med at få ham til at komme igen til middag og først bevægede ham til det ved at love, at anretningen hverken skulle blive righoldig eller udsøgt.

Da Brotteaux var blevet alene, tændte han en lille ovn og gav sig, samtidig med at han lavede middagsmaden, til at læse i sin Lukrets og tænke over menneskenes skæbne.

Vismand som han var, undredes han ikke over, at menneskene, der er ulyksalige væsner og viljeløst legetøj for naturens kræfter, for det meste befinder sig i urimelige og ubehagelige situationer; men han gjorde sig skyldig i den svaghed at tro, at de revolutionære var mere onde og mere dumme end andre mennesker, og for så vidt forfaldt han til ideologi. Forresten var han ingenlunde pessimist og mente ikke, at livet helt igennem er elendigt. Han beundrede naturen i flere af dens dele, specielt i den himmelske mekanik og den jordiske kærlighed, og fandt sig til rette i livets møje og besvær,

mens han ventede på den ikke fjerne dag, da han ikke mere skulle kende hverken til frygt eller attrå.

Han kolorerede med omhu nogle sprællemænd og lavede en Zerlina, der lignede Rose Thévenin. Han syntes om denne unge kvinde, og hans epikuræisme fandt behag i den måde, atomer, der sammensatte hendes person, var ordnet på.

Alt dette optog ham, indtil barnabiteren vendte hjem.

"Pater," sagde han, da han åbnede døren for ham, "jeg havde jo sagt Dem, at vort måltid blev magert. Vi får ikke andet end kastanjer. Og de er endda ikke særlig godt tilberedt."

"Kastanjer," udbrød pater Longuemare smilende; "der gives ikke nogen herligere ret. Min fader var en fattig limousinsk adelsmand, der ikke ejede andet end et forfaldent hus, en urøgtet frugthave og en klynge kastanjetræer. Han levede med kone og tolv børn af store grønne kastanjer, og vi var alle stærke og kraftige. Jeg var den yngste og den vildeste; fader plejede for spøg at sige, at jeg vist måtte sendes til Amerika for al blive sørøver … Hr. Brotteaux, hvor dufter ikke den kastanjesuppe! Den minder mig om det store bord, ved hvilket min moder smilede til en krans af børn."

Efter måltidet begav Brotteaux sig hen til Joly, legetøjshandleren i Rue Neuve-des-Petits-Champs, som tog de sprællemænd, Caillou havde sagt nej til, og bestilte, ikke tolv dusin på én gang således som denne, men hele fireogtyve dusin til at begynde med.

Da Brotteaux nåede den tidligere Kongegade, så han på Revolutionspladsen en ståltrekant glimte mellem to opstandere af træ; det var guillotinen. En uhyre skare glade nysgerrige trængtes om skafottet, mens de ventede på kærrerne med de

dømte. Kvinder gik rundt med deres kagebakker på maven og råbte med varerne. Limonadesælgerne ringede med deres klokke. Ved foden af Frihedens statue fremviste en gammel mand billeder i sin kukkasse, ovenpå hvilken en abekat svingede frem og tilbage i en gynge. Under skafottet slikkede hundene blodet fra den foregående dag. Brotteaux vendte om i retning af Honorégade.

Efter at være vendt tilbage til sin kvist, hvor barnabiteren sad og læste i sin bønnebog, tørrede han omhyggeligt bordet af og hentede sin farvelade, sit værktøj og sine materialer frem.

"Pater," sagde han, "hvis De ikke anser denne beskæftigelse for uforenelig med den hellige stilling, De indtager, vil jeg bede Dem hjælpe mig med at lave sprællemænd. En hr. Joly har just i morges gjort en ret anselig bestilling hos mig. Mens jeg maler disse figurer her, der allerede er sat helt sammen, ville De gøre mig en stor tjeneste ved at skære hoveder, arme, ben og kroppe til efter de mønstre dér. De kan ikke selv finde dem bedre; de er efter Watteau og Boucher."

"Jeg tvivler ikke om," sagde Longuemare, "at Watteau og Boucher egnede sig til at producere den slags småting, og det havde sikkert været bedst for deres ære og anseelse, om de havde indskrænket sig til uskyldige sprællemænd som dem dér. Det ville være mig en stor glæde at hjælpe Dem, men jeg er bange for, at jeg ikke er dygtig nok til det."

Pater Longuemare havde ret i at mistvivle om sin duelighed; efter flere uheldige forsøg kunne det fastslås, at hans begavelse ikke gik i retning af at skære morsomme figurer ud af et tyndt stykke pap med spidsen af en kniv. Men da Brotteaux på hans begæring havde givet ham sejlgarn og en trækkenål, viste han

sig særdeles egnet til at bringe liv i de små væsener, som han ikke havde kunnet forme, og til at lære dem at danse. Med stor interesse prøvede han dem bagefter og lod hver enkelt af dem udføre et par gavottetrin, og når de gjorde hans omhu ære, gled et smil over hans strenge læber.

En gang, mens han trak i takt i snoren på en Harlekin, sagde han:

"Hr. Brotteaux! Denne lille maskefigur minder mig om en mærkværdig historie. Det var i 1746, netop da jeg var i færd med at afslutte min novicetid under ledelse af pater Magitot, en ældre mand af store kundskaber og strenge sæder. På den tid, husker De måske, udøvede sprællemændene, der oprindelig havde været beregnede på at more børnene, en usædvanlig tiltrækning på alle kvinder og selv på mænd, unge og gamle. De gjorde furore i Paris; de butikker, der ville være moderne, var fulde af dem; man traf dem hos ansete personer, og det var ikke så sjældent at se en eller anden kendt mand gå på gaden og trække i en sprællemand. Pater Magitots alder, karakter og profession frelste ham ikke for smitten. Når han så en eller anden, der fik en lille papmand til at danse, fik hans fingre anfægtelser, der snart blev ham meget besværlige. En dag, da han i et vigtigt anliggende, som angik hele ordenen, var på besøg hos parlamentsadvokat Chauvel, fik han øje på en sprællemand, der hang på kaminen, og følte en frygtelig fristelse til at trække i snoren på den. Det var kun med den største anstrengelse, at han beherskede sig. Men dette ønske om en så ligegyldig ting blev ved at forfølge ham og undte ham hverken rist eller ro. Under sine studeringer, overvejelser og rønner, i kirken og i kapitelforsamlingen, i skriftestolen og på

prækestolen, – over alt forstyrredes han af det. Efter at have tilbragt nogle dage i en frygtelig ophidselse fremsatte han dette usædvanlige tilfælde for ordensgeneralen, som heldigvis netop befandt sig i Paris. Det var en fremragende lærd, en af Milanos kirkefyrster. Han rådede pater Magitot til at tilfredsstille et ønske, der i sit princip var uskyldigt, men som i sine følger kunne blive generende, og hvis overhåndtagende voldsomhed truede med at fremkalde den største forvirring i det sind, der nagedes af det. På generalens råd eller rettere på hans befaling vendte pater Magitot tilbage til hr. Chauvel, der ligesom den første dag modtog ham i sit kontor. Dér genfandt han sprællemanden hængende på kaminen, gik hastigt hen til den og bad sin vært om tilladelse til et øjeblik at trække i snoren. Advokaten gav ham meget gerne lov til det og betroede ham, at han selv undertiden lod Harlekin (det var navnet på sprællemanden) danse, når han sad og udarbejdede sine taler, og at han endnu dagen i forvejen havde affattet slutningen af en forsvarstale for en kvinde, der falskelig beskyldtes for at have forgivet sin mand, i takt til Harlekins bevægelser. Pater Magitot greb sprællemanden med dirrende fingre og så, hvorledes Harlekin i hans hånd bevægede sig som en besat, af hvem Djævelen uddrives. Og da han således havde tilfredsstillet sit lune, var han befriet for sit tvangsønske."

"Deres fortælling overrasker mig ikke, pater," sagde Brotteaux, "man ser undertiden den slags tvangsønsker, men det er ikke altid papfigurer, der opvækker dem."

Pater Longuemare, der var munk, talte aldrig om religion, Brotteaux talte altid om det. Og da han følte sympati for barnabiteren, morede det ham at sætte ham i forlegenhed og at

forvirre ham ved sine indvendinger mod forskellige af den kristne tros grundsætninger.

En gang, mens de sammen fabrikerede Harlekiner og Zerliner, sagde han:

"Når jeg overvejer de begivenheder, der har ført os derhen, hvor vi nu er, ved jeg ikke, hvilket parti der under det almindelige afsind har været det afsindigste; men jeg er ikke langt fra at tro, at det er Hofpartiet."

"Hr. Brotteaux," svarede munken, "alle mennesker bliver slagne med vanvid, ligesom Nabuchodonosor, når Gud forlader dem; men ingen mand er i vore dage i den grad sunket ned i uvidenheden og vildfarelsen som hr. abbed Fauchet, og ingen mand har været så skæbnesvanger for kongeriget som han. Gud har måttet føle en flammende vrede mod Frankrig, siden han har sendt det abbed Fauchet!"

"Det forekommer mig, at vi har set andre misdædere end den ulykkelige Fauchet."

"Hr. abbed Grégoire har også vist megen ondskab."

"Og Brissot, Danton, Marat og hundrede andre. Hvad mener De om dem, pater?"

"Hr. Brotteaux, det er lutter verdslige, og de verdslige kan ikke være undergivet det samme ansvar som de gejstlige. Det onde, de gør, kommer ikke så højt oppe fra, og for deres forbrydelser står kun de selv inde."

"Og Deres Gud, pater? Hvad mener De om hans forhold til den nuværende revolution?"

"Jeg forstår Dem ikke, hr. Brotteaux."

"Epikur har sagt: Enten vil Gud forhindre det onde og kan det ikke, eller han kan det og vil det ikke, eller også hverken kan

eller vil han det, eller han kan og vil. Hvis han vil og ikke kan, er han afmægtig; hvis han kan og ikke vil, er han slet; hvis han hverken kan eller vil, er han afmægtig og slet, og hvis han vil og kan, hvorfor gør han det så ikke, pater?"

Og Brotteaux kastede et tilfreds blik på munken.

"Hr. Brotteaux," svarede denne, "noget mere ynkeligt end de vanskeligheder, De søger at konstruere, kender jeg ikke. Når jeg undersøger vantroens argumenter, er det, som om jeg ser nogle myrer, der stiller et græsstrå op som dige mod strømmen, der bruser ned ad klippen. Med Deres tilladelse vil jeg ikke diskutere med Dem; jeg ville have alt for mange grunde og alt for liden veltalenhed. For øvrigt vil De kunne finde Dem selv gendrevet hos abbed Guénée og tyve andre. Jeg vil blot sige, at det De citerer af Epikur, er dumt; for Gud bedømmes dér, som om han var et menneske og havde et menneskes moral. Kære hr. Brotteaux! Alle fritænkere fra Celsus til Bayle og Voltaire har narret de dumme med den slags paradokser."

"Dér ser De selv, pater," sagde Brotteaux, "hvor Deres tro fører Dem hen. Ikke tilfreds med at finde alle sandheder i Deres egen teologi, vil De slet ikke indrømme, at der kan findes en eneste sandhed hos alle de mange store ånder, der tænkte anderledes end De."

"De tager fuldstændig fejl," svarede Longuemare. "Jeg mener tværtimod, at de menneskelige idéer aldrig er helt forkerte. Ateisterne indtager det laveste trin i sandhedens erkendelse; men endnu på dette trin er der glimt af fornuft og sandhed tilbage, og selv når mennesket drukner i mørke, hæver han sin pande, som Gud har skænket forstandens gave, op mod lyset; dette er Lucifers lod."

Brotteaux sagde:

"Jeg vil ikke være så højmodig som De, og jeg tilstår Dem, at jeg i alle teologernes værker ikke finder et atom fornuft."

Han vægrede sig dog imod den opfattelse, at han ville angribe religionen, som han anså for nødvendig for folkeslagene; han ville blot ønske, at dens tjenere var filosofer og ikke skolastikere. Han beklagede, at jakobinerne ville erstatte den med en yngre og mere ondartet religion, nemlig frihedens, lighedens, republikkens og fædrelandets religion. Han havde lagt mærke til, at det er i deres ungdomskraftige alder, at religionerne er vildest og grusomst, og at de bliver fredeligere med alderen. Derfor ønskede han, at man ville beholde katolicismen, der i sin ungdoms tid havde krævet mange ofre, og som nu, da den var tynget af årene, og det kun var småt med appetitten, nøjedes med fire-fem stegte kættere hvert hundrede år.

"Forresten," tilføjede han, "er jeg altid kommet godt ud af det med Kristusdyrkerne. Jeg havde en kapellan på Les Ilettes; hver søndag var der messe, og alle mine gæster var til stede. Filosofferne var under gudstjenesten de mest opmærksomme, og operadanserinderne de andægtigste. Jeg var lykkelig den gang og havde talrige venner."

"Venner," udbrød pater Longuemare, "venner! … Ak, hr. Brotteaux, tror De virkelig, at det var Deres venner, alle de filosoffer og kurtisaner, der har fordærvet Deres sjæl i den grad, at Gud selv ville have ondt ved at genkende den som et af de templer, han har bygget til sin ære?"

Pater Longuemare boede otte dage hos skatteforpagteren uden at blive forulempet. Han fulgte så godt han kunne

ordensreglerne, rejste sig om natten fra sin madras og lagde sig på knæ for at fremsige de foreskrevne bønner. Han iagttog fasten og afholdenhedsreglerne, skønt de begge to levede af usle gnallinger. Filosoffen, der var et bekymret og smilende vidne til al denne askese, spurgte en dag:

"Tror De virkelig, at Gud føler nogen tilfredsstillelse ved således at se Dem lide kulde og sult?"

"Gud selv," svarede munken, "har givet os et eksempel på lidelse."

Den niende dag barnabiteren boede på kvisten hos filosoffen, gik denne i mørkningen ud for at bringe sine sprællemænd hen til Joly, legetøjshandleren i Rue Neuve-des-Petits-Champs. Han befandt sig på hjemvejen, lykkelig over at have afhændet dem alle, da et pigebarn i blå silkepels, kantet med hermelin, kom hinkende imod ham på den tidligere Karrusselplads, kastede sig i armene på ham og holdt ham omsluttet på den måde, bønfaldende kvinder til alle tider har brugt.

Hun skælvede, og man kunne høre hendes hjertes hastige slag. Brotteaux lagde med beundring mærke til, hvor patetisk hun virkede trods sin øjensynlige simpelhed, og med sin gamle interesse for teatret tænkte han straks på, at frk. Raucourt ikke ville have set hende uden udbytte.

Hun talte med en stakåndet stemme, som hun sænkede af frygt for at blive hørt af folk, der gik forbi.

"Tag mig med, borger, vær barmhjertig og skjul mig! … De er i mit værelse i Fromenteaugade. Mens de gik op ad trappen, flygtede jeg ind til Flora, der bor ved siden af, og sprang fra vinduet ned på gaden og forstuvede foden … De kommer, de vil

sætte mig i fængsel og dræbe mig … Forrige uge dræbte de Virginie."

Brotteaux forstod meget vel, at hun talte om de delegerede fra kvarterets Revolutionskomité eller måske om Sikkerhedskomitéens kommissærer. Kommunen havde den gang en dydig prokurør, borger Chaumette, der forfulgte glædespigerne som republikkens mest skæbnesvangre fjender. Han ville genskabe moralen. Sandt at sige var pigebørnene i Lighedspalæet lidet patriotiske. De savnede den gamle tingenes tilstand og skjulte det ikke altid. Flere af dem var allerede blevet guillotineret som konspiratricer, og deres tragiske skæbne havde vakt megen ærgerrighed mellem deres kaldsfæller.

Borger Brotteaux spurgte pigebarnet, hvad hun havde gjort, siden der var udstedt arrestordre mod hende.

Hun svor, at hun ikke anede det, og at hun ikke havde gjort det mindste, der kunne bebrejdes hende.

"I så fald," sagde Brotteaux til hende, "er du ikke mistænkt, min pige, og har ikke noget at være bange for. Gå du roligt hjem og læg dig og lad mig være …"

Så tilstod hun alt:

"Jeg har revet min kokarde af og råbt: Leve kongen!"

Han gik med hende ned på den øde kaj. Hun trykkede sig op ad hans arm og sagde:

"Det er ikke fordi jeg elsker kongen; De kan vel vide, at jeg aldrig har set ham, og måske var han ikke meget forskellig fra andre mænd. Men de, der nu har magten, er onde. De bærer sig grusomt ad overfor os stakkels piger. De piner og plager mig og håner mig på alle måder og vil forhindre mig i at udøve min profession. Jeg har ikke nogen anden. De kan vel nok forstå, at

havde jeg det, ville jeg ikke give mig af med den, jeg nu har. Hvad er det, de vil? De forfølger alle de små og svage, mælkehandleren og vandbæreren og vaskekonen. De bliver ikke fornøjede, før de har fået alle fattige til fjender!"

Han så på hende: hun lignede et barn. Hendes forskrækkelse var gået over. Hun smilede næsten, mens hun hinkede let afsted. Han spurgte om hendes navn. Hun svarede, at hun hed Athénaïs og var seksten år gammel.

Brotteaux tilbød at følge hende hen, hvor hun ville. Hun kendte ingen i Paris, men hun havde en tante, der var tjenestepige i Palaiseau, og som nok ville have hende boende.

Brotteaux fattede sin beslutning:

"Kom, mit barn," sagde han til hende.

Og han tog pigebarnet, der støttede sig til hans arm, hjem med sig.

Hjemme på kvisten sad pater Longuemare og læste i sin bønnebog.

Brotteaux, der holdt Athénaïs i hånden, sagde:

"Pater, her ser I en pige fra Fromenteaugade, som har råbt: Leve kongen! Det revolutionære politi er ude efter hende. Hun har ingen steder at være. Har I noget imod, at hun tilbringer natten her?"

Pater Longuemare lukkede sin bønnebog i.

"Hvis jeg forstår Dem rigtigt," sagde han, "spørger De mig, hr. Brotteaux, om denne unge pige, som der ligesom mod mig er udstedt arrestordre imod, for sin timelige frelses skyld kan tilbringe natten i samme værelse som jeg?"

"Ja!"

"Med hvilken ret skulle jeg sætte mig imod det? Og skulle jeg anse mig for krænket ved hendes nærværelse, når jeg ikke er sikker på at være bedre end hun?"

Han anbragte sig for natten i en gammel, forfalden lænestol og erklærede, at han dér sov udmærket. Athénaïs lagde sig på den bedste af de to madrasser. Brotteaux strakte sig på hømadrassen og pustede lyset ud.

Kirkeurene slog hel og halv; han sov ikke og hørte den unge pige og munken skiftevis trække vejret. Månen – symbolet på og vidnet til hans fordums elskov – stod op og sendte kvisten en sølvstråle, der belyste den trygt slumrende Athénaïs' lyse hår, gyldne øjenbryn, fine næse og runde, røde mund.

"Ja," tænkte han, "hun er rigtignok en farlig fjende for republikken!"

Da Athénaïs vågnede, var det dag. Munken var borte. Brotteaux sad under loftslugen og læste Lukrets for ved studiet af den latinske digter at opdrage sig selv til et liv uden frygt og attrå, og dog nagedes han af længsel og uro.

Athénaïs så, da hun slog øjnene op, med den dybeste forbavselse loftsbjælkerne ovenover sit hoved. Så huskede hun det hele, smilede til sin redningsmand og strakte sine små kønne og snavsede hænder ud imod ham som for at sige ham tak.

Derpå hævede hun sig op på albuen, og idet hun pegede på den forfaldne lænestol, hvor munken havde tilbragt natten, sagde hun:

"Han er væk? ... Han er da ikke gået hen og melde mig?"

"Nej, kære barn, der eksisterer såmænd ikke noget hæderligere menneske end den gamle forrykte mand."

Athénaïs spurgte, hvad hans forrykthed bestod i; og da Brotteaux havde sagt til hende, at den bestod i religiøsitet, bebrejdede hun ham alvorligt, at han talte således, og erklærede, at mennesker uden religion er værre end dyr og at hun for sit vedkommende ofte bad til Gud i det håb, at han ville tilgive hende hendes synder og modtage hende i sin hellige barmhjertighed.

Da hun opdagede, at Brotteaux holdt en bog i hånden, troede hun, at det var en messebog og sagde:

"Dér ser De! De beder også Deres bønner! Gud vil nok belønne Dem for det, De har gjort for mig."

Da Brotteaux havde forklaret hende, at bogen ikke var en messebog, og at den var skrevet, forinden nogen i verden havde tænkt på noget, der hed messe, mente hun, at det måtte være en drømmebog og spurgte, om den ikke indeholdt løsningen på en mærkværdig drøm, hun havde haft. Hun kunne ikke læse, og af omtale kendte hun ikke andre bøger end disse to kategorier.

Brotteaux svarede hende, at bogen kun tydede livets drøm. Det kønne pigebarn, der fandt dette svar indviklet, opgav at forstå det og dyppede spidsen af sin næse i den terrin, der erstattede Brotteaux fortidens sølvvandfad. Derpå satte hun med alvor og omstændelighed sit hår foran sin værts barberspejl. Løftende de hvide arme i en bue op over hovedet gjorde hun nu og da med lange mellemrum en eller anden bemærkning.

"De har været rig."

"Hvorfor tror du det?"

"Det ved jeg ikke. Men De har været rig, og De er en aristokrat; det er jeg vis på."

Hun trak op af sin lomme en lille sølvstatuette af jomfru Maria i et rundt elfenbenskapel, et stykke sukker, tråd, saks, fyrtøj, to-tre etuier, og efter at have valgt, hvad hun skulle bruge, gav hun sig til at reparere sin nederdel, der var gået itu flere steder.

Brotteaux gav hende en trefarvet kokarde og sagde:

"Tag for en sikkerheds skyld den, kære barn, og stik den i dit hår!"

Hun svarede:

"Det skal jeg gerne. Men det er for Deres skyld, jeg gør det og ikke for folkets."

Da hun havde klædt sig på og pyntet sig, så godt hun kunne, holdt hun sin nederdel ud med begge sine hænder og gjorde en reverents for Brotteaux, således som hun havde lært det i landsbyen.

"Monsieur," sagde hun, "jeg er Deres meget ydmyge tjenerinde."

Hun var rede til at gengælde sin velgører på alle måder, men hun fandt det korrekt, at han ikke forlangte noget, og at hun ikke tilbød noget; det forekom hende, at det var det rareste at skilles således, og også det anstændigste.

Brotteaux stak hende nogle papirspenge i hånden, for at hun kunne tage diligencen til Palaiseau. Det var halvdelen af hans formue, og skønt han var berømt for sin ødselhed overfor kvinderne, havde han dog aldrig delt så lige med nogen.

Hun spurgte ham om hans navn.

"Jeg hedder Maurice."

Han åbnede nølende kvistkammerdøren.

"Farvel, Athénaïs."

Hun kyssede ham.

"Hr. Maurice, når De tænker på mig, så kald mig Marthe, det er mit døbenavn og det kalder de mig i landsbyen … Farvel og mange tak … Deres tjenerinde, hr. Maurice …"

15

Det var nødvendigt at skaffe plads i de overfyldte fængsler; det var nødvendigt at dømme, at dømme uden afbrydelse eller standsning. Dommerne, der sad op ad væggenes fasces og røde huer – på samme måde som i sin tid kongedømmets dommere havde siddet på en baggrund af hvide liljer – bevarede deres forgængeres alvor og frygtelige ro. Den offentlige anklager og hans substitutter, der var udslidte af træthed og omtågede af søvnløshed og brændevin, kunne kun ved en voldsom anstrengelse ryste deres udmattelse af sig, og deres dårlige helbred gjorde dem tragiske. De edsvorne, der var forskellige af karakter som af oprindelse, dannede eller uvidende, feje eller modige, milde eller brutale, hykleriske eller ærlige, men som alle under fædrelandets og republikkens fare følte eller foregav at føle den samme ængstelse og at ledes af den samme begejstring, alle forfærdelige i kraft af deres dyd eller deres fejhed, dannede tilsammen kun et eneste væsen, et eneste uklart og ophidset hoved, en eneste sjæl, et mystisk dyr, hvis naturlige funktion det var at brede død og undergang om sig. Da en stemning gjorde dem milde eller grusomme, kunne det hænde, at de grebet af en pludselig medlidenhed, under tårer frifandt en anklaget, som de en time i forvejen ville have domfældt med en spottende bemærkning. Jo længere de bestred deres hverv, des stærkere lod de sig lede af deres hjertes indskydelser.

De dømte i feber og i en sløvhedstilstand, der var følgen af deres overbebyrdelse, under ophidselser udefra og befalinger

fra det suveræne folk, under trusler fra sansculotterne og trikotøserne, der trængtes på tribunerne, de dømte efter vidneudsagn, der var blottede for sund fornuft, på grundlag af hysteriske aktorater, i en forpestet luft, i hvilken det susede for ørene og hamrede i tindingerne, og et blodigt slør trak sig for øjnene. Ubestemte rygter løb rundt i publikum om dommere, som de anklagede havde bestukket med guld. Men på sådanne rygter svarede hele domstolen med harmfulde protester og ny ubarmhjertige domfældelser. Det var i det hele taget mænd, der hverken var værre eller bedre end andre. Uskyldighed er som oftest en lykke og ikke en dyd; enhver, der var gået ind på at tage deres plads, ville have handlet som de og ville have medbragt sin egen middelmådighed til løsningen af den frygtelige opgave.

Marie Antoinette, der havde været så ivrigt ventet, kom endelig. Iført en sort kjole satte hun sig i den skæbnesvangre lænestol under en sådan bølge af had, at alene visheden om processens udfald bevirkede, at dens former respekteredes. På de dødbringende spørgsmål svarede den anklagede snart efter selvopholdelsesdriftens indskydelse, snart med sin sædvanlige stolthed og en enkelt gang – foranlediget af en anklagers infame insinuation – med en moders værdighed. Kun forhånelse og bagvaskelse tillodes vidnerne; defensionen blev terroriseret. Domstolen tvang sig til at overholde reglerne og ventede, til alt dette var forbi, for derpå at kaste Østrigerindens hoved som en udæskning til Europa.

Tre dage efter Marie Antoinettes henrettelse blev Gamelin kaldt til borger Fortuné Trubert, der lå tredive skridt fra det militære kontor, hvor han havde slidt sig op, og droges med

døden på en feltseng i en fordreven barnabiters celle. Hans gustne ansigt forsvandt nede i hovedpuden. Hans øjne, der allerede intet kunne se mere, vendte de glasagtige pupiller i retning af Évariste; hans tørre hånd greb vennens og trykkede den med uventet kraft. Han havde haft tre blodspytninger i to dage. Han forsøgte at tale, og hans stemme, der først lød tilsløret og svag som en hvisken, hævede sig og blev fyldigere:

"Wattignies! Wattignies! … Gourdon har stormet fjendens lejr … har frelst Maubeuge … Vi har taget Marchiennes tilbage. *Ça ira … Ça ira*! …"

Og han smilede.

Det var ikke feberfantasier; det var en klar oversigt over de virkelige forhold, der inspirerede hans hjerne, som det evige mørke allerede begyndte at sænke sig over. Det så ud, som om den fremtrængende fjende nu var standset; de skrækslagne generaler havde opdaget, at det bedste, de kunne gøre, var at sejre. Hvad de frivillige indrulleringer ikke havde kunnet tilvejebringe, nemlig den talrige og veldisciplinerede hær, det skaffede nu de tvungne udskrivninger. Endnu en anstrengelse, og republikken var frelst.

Fortuné Trubert havde en halv time ligget hen stille og næsten livløs, da hans af døden mærkede ansigt atter fik liv, og han løftede sine hænder.

Han pegede på det eneste møbel, der stod i værelset, en lille nøddetræs sekretær.

Og med sin stakåndede og svage stemme, som lededes af en klar ånd, sagde han:

"Min ven! Som Eudamidas testamenterer jeg dig min gæld … tre hundrede og tyve francs, som du vil finde et regnskab over …

i det røde hæfte der … Farvel, Gamelin. Lad dig ikke dysse i søvn. Våg over republikkens forsvar. *Ça ira*!"

Nattens mørke bredte sig i cellen. Man hørte den døendes møjsommelige åndedræt, og hans hænder, der kradsede på lagnet.

Ved midnatstid fremstødte han ord uden sammenhæng:

"Mere salpeter … alle geværer må udleveres … mit helbred? Tak, rigtig godt … lad os få de kirkeklokker ned! …"

Han udåndede klokken fem om morgenen.

Efter ordre fra kvarterets styrelse blev hans lig, dækket af den trefarvede fane og med panden omgivet af en egekrans, udstillet på en feltseng i den tidligere barnabiter-kirke ved foden af fædrelandets alter.

Tolv oldinge, klædt i romerske togaer og med palmer i hænderne, tolv unge piger med blomster og lange slør omgav båren. Ved den dødes fødder stod to børn, hver med en nedadvendt fakkel. Évariste genkendte i det ene af dem sin portners datter Josefine, der ved sin barnlige alvor og store skønhed mindede ham om de dødens og kærlighedens genier, som romerne lod udhugge på deres sarkofager.

Ligtoget begav sig til kirkegården Saint-André-des-Arts til tonerne af *Marseillaisen* og sangen "*Ça ira* …"

Évariste græd, da han fæstede afskedskysset på Fortuné Truberts pande. Han græd over sig selv, idet han misundte vennen, der nu hvilede efter at have fuldbyrdet sit hverv.

Da han kom hjem, fik han meddelelse om, at han var udnævnt til medlem af Kommunalbestyrelsen. Han havde været kandidat i fire måneder og var nu efter flere afstemninger blev valgt uden konkurrent med cirka tredive stemmer. Folk mødte

ikke mere for at stemme; kvarterkontorerne var øde; rige og fattige søgte blot at unddrage sig alle offentlige hverv. De største begivenheder vakte hverken begejstring mere eller nysgerrighed; man læste ikke mere bladene. Évariste tvivlede om, at der mellem hovedstadens syvhundrede tusinde indbyggere fandtes blot tre eller fire tusinde, der endnu var republikanere af hjertet.

Den dag mødte de enogtyve girondinere [Note 3)] for retten.

Hvad enten de nu var uskyldige eller skyldige i republikkens ulykker og forbrydelser, havde de sikkert vist sig forfængelige, uforsigtige, ærgerrige og letsindige, på samme tid moderate og voldsomme, svage både hvor det gjaldt at indjage skræk og at vise mildhed, hurtige til at erklære krig og langsomme til at føre den, og dog var disse mænd, der nu – efter det eksempel, de selv havde givet – slæbtes for domstolen, revolutionens strålende ungdom; de havde været dens hæder, dens pryd. Dommeren, der nu skrider til at forhøre dem med beregnet partiskhed, den blege anklager, der siddende ved sit lille bord forbereder deres død og deres vanære, de edsvorne, der inden ret længe afskærer dem fra at forsvare sig, tribunernes publikum, som overvælder dem med skældsord og hujen, – alle, både dommere, edsvorne og folket applauderede for nylig disse samme mænds veltalenhed, forherligede deres talent og deres dyder. Men det husker de ikke mere.

Hvad Évariste angik, havde Vergniaud i sin tid været hans gud, Brissot hans orakel. Han havde glemt det, og hvis der endnu i hans erindring fandtes et eller andet spor af hans tidligere beundring, ja, så viste det jo kun, at disse uhyrer havde forført de bedste borgere.

Da Gamelin efter mødet vendte hjem, hørte han hjerteskærende skrig. Det var den lille Josefine, der fik prygl af sin moder, fordi hun havde leget med nogle gadedrenge ude på torvet og spoleret den smukke hvide kjole, som hun havde haft på til borger Truberts ligbegængelse.

16

Efter dagligt i tre måneder at have bragt fædrelandet berømte eller ukendte ofre opnåede Évariste sin egen proces og fik med en anklaget at gøre, som han gjorde til sin særlige anklagede.

Så længe han havde siddet i domstolen, havde han i den vrimmel af arrestanter, der passerede forbi hans øjne, begærligt spejdet efter Élodies forfører, som hans ivrigt arbejdende fantasi havde dannet sig et billede af med meget præcise træk. Han forestillede sig ham ung, smuk og overmodig og følte sig ganske overtydet om, at han var emigreret til England. Han troede at have fundet ham i en ung emigrant ved navn Maubel, der efter at være vendt tilbage til Frankrig var blevet angivet af sin vært og arresteret i et gæstgiveri i Passy. Nu lå hans sag i Fouquier-Tinvilles kontor mellem tusinde andre. På hans person var der fundet nogle breve, der af tiltalemyndighederne betragtedes som bevis på, at Maubel havde indgået et komplot med Pitts agenter, men som i virkeligheden kun var breve fra londonske bankierer, som han havde penge stående hos. Maubel var ung og smuk og syntes væsentligt optaget af hjerteanliggender. I en notesbog hos ham fandt man spor af forbindelse med Spanien, som den gang var i krig med Frankrig; men optegnelserne var rigtignok af ganske privat natur, og når justitsen ikke lod sagen falde, var det i kraft af det princip, at retfærdigheden aldrig bør forhaste sig med at slippe en arrestant.

Gamelin fik meddelelse om det foreløbige forhør, Maubel var blevet underkastet ved retten og blev slået af den unge mands

karakter, der netop svarede til den, han i sine tanker havde tillagt Élodies forfører. Fra det øjeblik af lukkede han sig i timevis inde på Justitskontoret og studerede lidenskabeligt sagens akter. Hans mistanke bestyrkedes i en mærkelig grad, da han i en gammel lommebog, der havde tilhørt emigranten, opdagede adressen på *Den malende Amor*. Ganske vist fandtes ved siden af adresserne på *Den grønne Abekat*, *Kronprinsessens Portræt* og flere andre kunsthandler. Men da Gamelin erfarede, at man i den samme notesbog havde fundet nogle blade af en rød nellike, omhyggeligt indpakkede i silkepapir, og da han erindrede sig, at den røde nellike var Élodies yndlingsblomst, som hun dyrkede udenfor sit vindue, bar i sit hår og skænkede – det vidste han! – som kærlighedspant, ja, så tvivlede han ikke længere.

Og da han nu var blevet sikker i sin sag, besluttede han at forhøre Élodie, idet han dog agtede at skjule for hende, under hvilke omstændigheder han havde opdaget forbryderen.

Da han gik op ad trappen hjemme, hvor han boede, mærkede han allerede på den nederste afsats en gennemtrængende lugt af frugt og traf i atelieret Élodie, som hjalp borgerinde Gamelin med at sylte kvæder. Mens den gamle kone, der var i færd med at tænde ovnen, overvejede ved sig selv, hvorledes hun skulle bære sig ad med at spare på kullene og på kandissukkeret uden at skade syltetøjets bonitet, sad borgerinde Blaise med mørkegråt lærredsforklæde og skødet fuldt af gyldne frugter på en rørstol og skrællede kvæder, som hun derefter skar i fire dele og kastede i en kobberkedel. Barberne på hendes hovedtøj var kastet tilbage, og hendes sorte lokker snoede sig ned over den

fugtige pande; der udstrømmede fra hende en huslig charme og en hjemlig ynde, der vakte blide tanker og et roligt begær.

Hun løftede uden at røre sig sine smukke øjne, der strålede som smeltet guld, op mod sin elsker og sagde:

"Her ser du, Évariste, hvordan vi arbejder for dig. Nu kan du hele vinteren få dejlig kvædegelé; det giver en god mave og et godt humør."

Men Gamelin gik hen til hende og sagde ind i øret på hende:

"Jacques Maubel ..."

I samme øjeblik åbnedes døren på klem, og lappeskomageren Combalots røde næse kom til syne. Han bragte et par sko, han havde sat ny hæle på, og sin regning for diverse forsålinger. Af frygt for at gælde for en dårlig borger anvendte han den ny tidsregning. Men borgerinde Gamelin, der holdt af at have orden i sine regnskaber, kunne ikke finde ud af Frugtmåned og Vinhøstmåned.

Hun sukkede:

"Herre Jesus! Nu vil de også lave alting om, dagene, månederne og årstiderne, sol og måne! Herregud, hr. Combalot, hvad er nu det for et par galocher den ottende i Vinhøstmåneden?"

"Borgerinde, tag Deres kalender, så ser De det bedre."

Hun tog kalenderen ned fra væggen, kastede øjnene på den og vendte dem straks bort igen.

"Den ser jo slet ikke ud som en kristen kalender," sagde hun modfalden.

"Ikke alene det," sagde lappeskomageren; "men vi har nu kun tre søndage i stedet for fire. Og det er endda ikke det hele; vi skal også til at regne på en ny måde. Der er ikke noget mere, der

hedder skilling; alting skal indrettes ved hjælp af destilleret vand."

Ved disse ord hævede borgerinde Gamelin sine øjne mod loftet og sukkede med skælvende læber:

"De går for vidt."

Og mens hun jamrede sig, ikke ulig de hellige kvinder på landsbykirkernes korsfæstelsesscener, gav en glød, som der imidlertid var gået ild i, sig til at ryge og fyldte atelieret med en stank, der i forening med den stærke kvædelugt gjorde luften uudholdelig.

Élodie klagede over, at det rev i hendes hals, og bad om, at der måtte blive lukket et vindue op. Men lige så snart lappeskomageren havde taget afsked, og borgerinde Gamelin var gået tilbage til sin ovn, gentog Évariste det samme navn ind i øret på borgerinde Blaise:

"Jacques Maubel."

Hun så på ham lidt overrasket og sagde meget roligt, mens hun skar en kvæde i fire stykker:

"Nå, hvad er det så med Jacques Maubel?"

"Det er ham!"

"Hvilken ham?"

"Du har givet ham en rød nellike."

Hun erklærede, at hun ikke forstod et ord og bad ham om at forklare sig nærmere.

"Aristokraten! Emigranten! Skurken!"

Hun trak på skuldrene og nægtede ligefrem og ukunstlet, at hun nogensinde havde kendt nogen Jacques Maubel.

Og hun *havde* heller aldrig kendt nogen.

Hun nægtede også, at hun nogensinde havde givet nogen anden end Évariste en rød nellike; men måske var hendes hukommelse på dette punkt ikke helt pålidelig.

Han kendte kvinderne dårligt og havde ikke nogen meget dyb forståelse af Élodies karakter; alligevel troede han om hende, at hun var i stand til at forstille sig og narre selv en, der var kløgtigere end han.

"Hvorfor vil du nægte det," sagde han, "jeg *ved* det."

Hun forsikrede på ny, at hun ikke havde kendt nogen Maubel. Og da hun nu var færdig med at skrælle kvæderne, bad hun om vand, fordi hendes fingre klistrede.

Gamelin bragte hende et vandfad.

Og mens hun vaskede sine hænder, gentog hun sine benægtelser.

Han sagde endnu en gang, at han vidste besked, og da tav hun.

Hun begreb ikke, hvad hendes elskers spørgsmål sigtede til, og var milevidt fra at ane, at denne Maubel, som hun aldrig havde hørt tale om, skulle møde for Revolutionsdomstolen; hun forstod ikke, hvorledes den mistanke var opstået, som hun blev plaget med; hun vidste blot, at den var ugrundet. Og derfor brød hun sig ikke videre om at gendrive den, lige så lidt som hun gjorde sig noget håb om at kunne det. Hun forsvarede sig ikke mere mod formodningen om at have kendt en Maubel, fordi hun foretrak at lade Évaristes skinsyge forvilde sig ind på et forkert gebet, da jo en ren tilfældighed ellers hvert øjeblik kunne bringe ham på sporet. Hendes fordums lille kontorist, der senere var blevet en smuk og patriotisk dragon, havde nu brudt med sin aristokratiske elskerinde. Når han mødte Élodie

på gaden, så han på hende med et blik, der syntes at sige: "Nå, min smukke! Jeg føler mig i stand til at tilgive Dem, at jeg har svigtet Dem, og er rede til atter at ofre jer mine følelser." Hun gjorde sig altså ikke nogen ulejlighed mere for at kurere sin ven for det, hun kaldte en grille, og Gamelin bevarede overbevisningen om, at Jacques Maubel var Élodies forfører.

De følgende dage var domstolen ustandselig optaget af at tilintetgøre separatismen, der havde truet med som et mangehovedet uhyre at opæde friheden. Det var travle dage; og de edsvorne, der overvældedes af træthed, ekspederede så hurtigt som muligt kvinden Roland, der var ophavsmand til eller i alt fald medvider i girondinernes forbrydelser.

Imidlertid tilbragte Gamelin sine formiddage i Justitskontoret for at fremskynde affæren Maubel. Nogle vigtige dokumenter var i Bordeaux; han satte igennem, at en kommissær tog afsted og hentede dem; endelig kom de.

Den offentlige anklagers substitut læste dem, skar en grimasse og sagde til Évariste:

"De er rigtignok meget tynde! Der står ikke noget som helst i dem! Dumheder det hele! … Hvis det endda bare kunne bevises, at den tidligere greve de Maubel har været emigrant!"

Endelig nåede Gamelin sit mål. Den unge Maubel fik anklageakten tilstillet og mødte for domstolen den 19. i Tågemåneden.

Straks ved mødets begyndelse havde præsidenten anlagt det skumle og frygtindjagende ansigt, som han sørgede for at stille til skue, når en eller anden dårligt oplyst sag skulle for. Den offentlige anklagers substitut kløede sin hage med pennefjeren og bestræbte sig for at se uskyldig ud som den, der har den

reneste samvittighed. Skriveren oplæste anklageakten; man havde ikke tidligere hørt noget så løst.

Præsidenten spurgte den anklagede, om han ikke havde haft kendskab til de love, der var udstedt mod emigranterne.

"Jeg har kendt dem og overholdt dem," svarede Maubel, "og jeg havde, da jeg forlod Frankrig, et gyldigt pas."

Om grunden til sin rejse til England og sin tilbagekomst til Frankrig afgav han tilfredsstillende forklaring. Hans ansigt var vindende, præget af en åbenhed og en kækhed, der indtog tilhørerne. Kvinderne på tribunerne sendte ham velvillige blikke. Anklageakten påstod, at han havde opholdt sig i Spanien på en tid, da denne nation var i krig med Frankrig; han forsikrede, at han på det tidspunkt ikke havde forladt Bayonne. Et eneste punkt var endnu dunkelt. På de papirer, som han havde kastet ind i sin kamin, den gang han blev arresteret, og som man kun havde fundet brudstykker af, læstes hist og her nogle spanske ord og navnet "Nieves".

Jacques Maubel afslog med hensyn hertil enhver forklaring. Og da præsidenten sagde til ham, at det var i den anklagedes egen interesse at forklare sig, svarede han, at man ikke altid bør handle efter sin egen interesse.

Gamelin brød sig kun om at overbevise Maubel om en eneste forbrydelse; tre gange anmodede han indtrængende præsidenten om at spørge den anklagede, hvorvidt han kunne give nogen forklaring med hensyn til den nellike, hvis tørrede kronblade han så omhyggeligt gemte i sin brevtaske.

Maubel svarede, at han ikke troede sig forpligtet til at besvare et spørgsmål, der ikke kunne interessere retten, såsom man ikke havde fundet nogen epistel skjult i denne blomst.

Da juryen trak sig tilbage til voteringssalen, var den velvillig stemt overfor den unge mand, hvis gådefulde sag især syntes at rumme et eller flere kærlighedsmysterier. Denne gang ville selv de gode og rene gerne have frifundet. En af dem, en tidligere adelsmand, der havde givet republikken tilstrækkelige garantier, sagde:

"Er det hans fødsel, man bebrejder ham? Jeg har også haft det uheld at fødes i aristokratiet."

"Jo, men du har forladt det," sagde Gamelin, "han er blevet der."

Og han talte med en sådan voldsomhed mod denne konspirator, denne udsending fra Pitt, denne Coburgs medskyldige, som havde begivet sig over have og bjerge for at kalde ny fjender frem mod friheden, han forlangte med en sådan lidenskab forræderens domfældelse, at han kaldte de patriotiske dommeres gamle strenghed og altid redebonne nag til live igen.

En af dem sagde kynisk til ham:

"Der er tjenester, som den ene kollega ikke godt kan nægte den anden."

Dødsdommen blev afsagt med én stemmes majoritet.

Den domfældte påhørte dommen med smilende ro. Hans blik, der fredeligt gled salen rundt, udtrykte, da det traf Gamelins ansigt, en uudsigelig foragt.

Der var ingen, der applauderede dommen.

Jacques Maubel blev ført tilbage til Conciergeriet og skrev dér forinden eksekutionen, der skulle finde sted ved fakkellys samme aften, følgende brev:

Kære søster!

Domstolen sender mig til skafottet og skænker mig således den eneste glæde, jeg var i stand til at føle efter min tilbedte Nieves' død. De har taget fra mig det eneste, jeg ejede som minde om hende, en granatblomst, som de – jeg ved ikke hvorfor – kaldte for en nellike.

Jeg har altid holdt af kunst; i Paris har jeg i de lykkelige dage samlet en del malerier og kobberstik, som nu befinder sig på et sikkert sted, og som vil blive dig overleveret, så snart tiderne er til det. Jeg beder dig, kære søster, om at beholde dem som minde om mig.

Han skar en lok af sit hår, lagde den i brevet, som han foldede sammen, og skrev udenpå:

Til
Borgerinde Clémence Dezeimeries,
født Maubel.

La Réole.

Han gav alle de penge, han havde hos sig, til slutteren, og bad ham besørge brevet; derpå forlangte han en flaske vin, som han satte sig til at drikke, indtil karren kom.

Efter aftensmåltidet styrtede Gamelin hen i *Den malende Amor* og fo'r op i det blå kammer, hvor Élodie hver aften ventede ham.

"Du er hævnet," sagde han til hende. "Jacques Maubel er ikke mere. Karren, der førte ham til døden, er lige kørt her forbi dit vindue, omgivet af fakler."

Hun forstod:

"Ulyksalige menneske! Det er dig, der har dræbt ham, og det var ikke min elsker. Jeg kendte ham ikke. Jeg har aldrig set ham. Hvad var han for en mand? Han var vel ung og indtagende! Og han var uskyldig! Men du har dræbt ham, ulyksalige."

Hun faldt i afmagt. Men mens besvimelsen som en kortvarig død omgav hende med sine skygger, følte hun sig gennemrislet på samme tid af rædsel og vellyst. Hun kom halvt til sig selv igen; hendes tunge øjenlåg gled op, hendes bryst svulmede, og hendes rystende hænder søgte hendes elsker. Hun knugede ham i sine arme, som ville hun kvæle ham, borede sine negle ind i ham og gav ham med sønderrevne læber det tavseste, det langvarigste, det mest smertefyldte, det mest frydefulde kys.

Hun elskede ham med hele sit legeme, og jo frygteligere han fremtrådte for hende, jo mere grusom og afskyvækkende, jo mere hun så ham dækket med sine ofres blod, des mere hungrede og tørstede hun efter ham.

17

Den 24. i Rimfrostmåneden, mens en klar og let rosafarvet himmel smeltede isen fra den foregående nat, begav borgerne Guénot og Delourmel, delegerede fra Sikkerhedskomitéen, sig til barnabiterkirken og lod sig vise ind i kapitelsalen til kvarterets Årvågenhedskomité, hvor der ikke var andre til stede end borger Beauvisage, der stoppede brænde i kaminen. Men i begyndelsen så de ham slet ikke formedelst hans korte og sammentrængte statur.

Med den sprukne stemme, der er ejendommelig for pukkelryggede, bad borger Beauvisage de to delegerede om at tage plads og stillede sig til deres disposition.

Guénot spurgte ham, om han kendte en tidligere adelsmand ved navn des Ilettes, som skulle bo nærved Pont-Neuf.

"Jeg har det hverv at arrestere ham," tilføjede han.

Og han viste ordren fra Sikkerhedskomitéen.

Efter at Beauvisage i nogen tid havde ledt i sin hukommelse, svarede han, at han ikke kendte noget individ ved navn des Ilettes; at det kunne være, at den under dette navn betegnede mistænkte slet ikke boede i kvarteret, da dele af Museums-, Enheds- samt Marat-Marseille-kvartererne også grænsede op til Pont-Neuf; at hvis han boede i kvarteret, måtte det være under et andet navn end det, der stod i komitéens ordre; at man ikke desto mindre nok snart skulle opdage ham.

"Lad os ikke spilde tiden," sagde Guénot. "Vor opmærksomhed er blevet henledet på ham gennem et brev, der stammer fra en kvindelig medskyldig, og som for fjorten dage

siden er blevet opsnappet og overgivet til komitéen, men som borger Lacroix først i aftes har haft tid til at gøre sig bekendt med. Vi bliver oversvømmet; angivelserne kommer fra alle kanter i en sådan mængde, at vi ikke ved, hvor vi skal begynde eller ende."

"Også til Årvågenhedskomitéen her i kvarteret," sagde Beauvisage med selvfølelse, "strømmer det ind med angivelser. Nogle kommer med deres oplysninger af borgersind; andre lokkes af udsigten til en femfrancs-seddel. Mange angiver deres forældre, som de er begærlige efter at arve."

"Det pågældende brev," fortsatte Guénot, "stammer fra en tidligere adelsdame Rochemaure, en letlevende kvinde, der holdt roulette, og det er adresseret til en borger Rauline, men det er i virkeligheden skrevet til en emigrant i Pitts tjeneste. Jeg har taget det med for at meddele jer det, der vedrører nævnte des Ilettes."

Han trak brevet op af lommen.

"Det begynder med vidtløftige oplysninger angående sådanne medlemmer af Konventet, som man efter denne kvindes mening kunne vinde ved tilbud om penge eller løfte om en høj stilling under et nyt regimente, der var mindre ustadigt end det nuværende. Derpå står der følgende:

Jeg kommer lige fra hr. des Ilettes, som bor nærved Pont-Neuf på en kvist, hvor man må være en kat eller djævel for at finde ham; han er reduceret til at lave sprællemænd for at leve. Han har en god forstand; det er grunden til, at jeg meddeler Dem kvintessensen af, hvad han sagde. Han tror ikke, at den nuværende tingenes tilstand vil vare længe. Han tror dog ikke på en omvæltning som følge af koalitionens sejr, og

begivenhederne synes at give ham ret; for som De ved, har efterretningerne fra krigsskuepladsen været dårlige i den sidste tid. Snarere er han tilbøjelig til at tro på et oprør af alle småfolk og kvinderne i de brede lag, der endnu er religionen stærkt hengivne. Han mener, at den almindelige rædsel, som Revolutionsdomstolen udbreder, snart vil forene hele Frankrig imod jakobinerne. 'Denne domstol,' sagde han villigt, 'der dømmer Frankrigs dronning og en brødkone, ligner den af englænderne så beundrede William Shakespeare osv.' Han tror det ikke umuligt, at Robespierre ægter enkedronningen og lader sig udnævne til protektor for kongeriget.

Jeg ville være Dem meget forbunden om De ville tilstille mig den sum, jeg har til gode, nemlig tusind pund sterling, ad den sædvanlige vej, men tag Dem vel i agt for at skrive til hr. Morhardt; han er for nylig blevet arresteret og ført i fængsel ..." osv., osv."

"Manden laver sprællemænd," sagde Beauvisage, "det er en meget værdifuld oplysning ... ihvorvel der rundt om i kvarteret findes mange små næringsdrivende af den slags."

"Det får mig pludselig til at tænke på," sagde Delourmel, "at jeg har lovet at tage en dukke med hjem til min datter Nathalie, min yngste, der ligger syg af skarlagensfeber. Pletterne viste sig i går. Det er ikke nogen meget farlig sygdom, men den skal passes. Nathalie er en klog lille pige, der er meget udviklet og langt forud for sin alder, men hun er lidt svagelig."

"Jeg har kun en dreng," sagde Guénot. "Han leger med tøndebånd, som han får fra rigtige tønder og laver små montgolfiérer ved at puste i poser."

"Det er meget ofte tilfældet," bemærkede Beauvisage, "at børn leger bedst med ting, der ikke er legetøj. Min nevø Emile, som er en lille fyr på syv år og meget intelligent, leger hele dagen med nogle små firkanter af træ, som han laver bygninger af. Værsågo' ..."

Og Beauvisage bød de to delegerede af sin åbne snustobaksdåse.

"Nu må vi se at få fat i slubberten," sagde Delourmel, der bar lange moustacher og havde store øjne, der rullede vildt. "Jeg føler rigtig appetit i dag til at spise hjertet af en aristokrat til frokost med et glas hvidvin til."

Beauvisage foreslog de to delegerede at opsøge hans kollega Dupont senior i hans værksted på Kronprinsessetorvet, da han sikkert kendte den eftersøgte person.

De gik ud i det friske vintervejr, fulgt af fire af kvarterstyrelsens grenaderer.

"Har I været henne til *Kongernes Dommedag*," spurgte Delourmel sine ledsagere; "det er et stykke, som er værd at se. Man ser alle Europas konger, der har måttet flygte til en øde ø ved foden af en vulkan, som opsluger dem alle sammen. Det er et patriotisk arbejde."

På hjørnet af Harlaygade fik Delourmel øje på en trækvogn, der strålede som et kapel, og som en gammel kone med voksdugshat ovenover sit hovedtøj skubbede afsted.

"Hvad er det, den gamle kone sælger?" spurgte han.

Den gamle kone svarede selv:

"Værsgo', vælg, hvad I vil! Jeg har rosenkranse og rosarier, kors, Sankt Antonius-billeder, hellige svededuge, Veronika-

lommetørklæder, *Ecce homo*, Agnus Dei, Sankt Huberts-horn og –ringe og alle slags religiøse genstande."

"Det er jo et helt arsenal for fanatismen," udbrød Delourmel.

Og han skred straks til et summarisk forhør over den gamle gadesælgerske, der til alle hans spørgsmål svarede:

"Min søn! Jeg har solgt religiøse ting i fyrretyve år!"

Men den delegerede fra Sikkerhedskomitéen fik fat i en blåkjole, der gik forbi, og gav ham ordre til at føre den forbavsede gamle kone til Conciergeriet.

Borger Beauvisage gjorde Delourmel opmærksom på, at det egentlig snarere var Årvågenhedskomitéens sag at arrestere konen og føre hende til kvarterkontoret, men at man forresten slet ikke vidste, hvordan man for at være i overensstemmelse med regeringen skulle forholde sig overfor den tidligere gudsdyrkelse, og om man skulle tillade alt eller forbyde alt.

Da de delegerede og kommissæren nærmede sig snedkerværkstedet, hørte de vrede råb, der sekunderedes af savens hvinen og den snorkende lyd af høvlen. Mellem snedkeren Dupont senior og hans nabo portneren Remacle var der opstået en strid i anledning af borgerinde Remacle, som en uovervindelig magt stadig drog til snedkerværkstedets skjulte rum, hvorfra hun vendte tilbage til portnerboligen, fuld af savsmuld og høvlspåner. Den krænkede portner gav snedkerens hund, Mouton, et spark just i selv samme øjeblik, som hans egen datter, den lille Josefine, holdt dyret ømt omfavnet. Josefine blev forbitret og udgød sig i bebrejdelser mod sin egen fader, og snedkeren råbte:

"Din skurk! Jeg forbyder dig at slå min hund!"

"Og jeg," gensvarede portneren og løftede sin kost i vejret, "jeg forbyder dig at ..."

Han fik ikke talt færdig, for snedkerens høvl fløj tæt forbi hans hoved.

Lige så snart han i afstand så borger Beauvisage komme sammen med de to delegerede, løb han hen til ham og sagde:

"Borger kommissær! Du er vidne på, at den slyngel har overfaldet mig."

Borger Beauvisage, der bar den røde hue, tegnet på hans værdighed, strakte sine lange arme ud i en mæglende stilling, og idet han henvendte sig både til snedkeren og til portneren, sagde han:

"Fem francs til den af jer, der kan angive os, hvor der bor en mistænkt, der er eftersøgt af Sikkerhedskomitéen, den tidligere adelsmand des Ilettes, sprællemands-fabrikant."

Begge to, både portneren og snedkeren, opgav i munden på hinanden Brotteaux' bolig, idet de nu ikke mere skændtes om andet end om den pengeseddel, der var lovet angiveren.

Delourmel, Guénot og Beauvisage, ledsagede af de fire grenaderer, portneren Remacle, snedkeren Dupont og et dusin gadeunger fra nabolaget gik op ad trappen, der knagede under deres trin og videre op ad stigen.

Brotteaux sad på sin kvist og skar sprællemænd til, mens pater Longuemare ligeoverfor ham satte de spredte lemmer sammen og smilede ved således at se rytme og harmoni opstå mellem sine fingre.

Ved lyden af geværkolberne på trappen skælvede munken på alle lemmer, ikke fordi han besad ringere mod end Brotteaux, der holdt sig urokkelig, men han havde aldrig haft den frygt for

menneskene, der vænner én til ikke at røbe sig. Af borger Delourmels spørgsmål begreb Brotteaux, fra hvilken kant slaget kom og opdagede, lidt vel sent, at man aldrig skal skænke en kvinde sin fortrolighed. Opfordret til at følge med kommissæren, tog han sin Lukrets og sine tre skjorter.

"Borgeren dér," sagde han og pegede på pater Longuemare, "er en medhjælper, som jeg har antaget til at lave mine sprællemænd. Han bor her."

Men da munken ikke kunne fremvise noget certifikat for borgersind, blev han erklæret for arrestant sammen med Brotteaux.

Da skaren passerede forbi portnerboligen, stod borgerinde Remacle der, støttet på sin kost og så på sin lejer med en mine som dyden, der ser forbrydelsen ramt af loven. Den lille Josefine holdt, smuk og hovmodig, fast i halsbåndet på Mouton, der forgæves søgte at slippe hen til sin gode ven, der så ofte havde givet den sukker. En vrimmel af nysgerrige fyldte Thionvilletorvet.

Ved foden af trappen mødte Brotteaux en ung bondepige, der lige skulle til at gå op i huset. Hun bar på armen en kurv, fuld af æg og holdt i hånden en kage, indpakket i et stykke linned. Det var Athénaïs, der var kommet ind fra Palaiseau for at bringe sin redningsmand et bevis på sin taknemmelighed. Da hun opdagede, at nogle embedsmænd og fire grenaderer var i færd med at føre "hr. Maurice" bort, blev hun stående, ganske lammet, spurgte, om det var sandt, nærmede sig kommissæren og sagde blidt til ham:

"De fører ham vel ikke bort? Det er ikke muligt … De kender ham ikke! Han er så god som selve Vorherre!"

Borger Delourmel puffede hende til side og befalede grenaderne at gå videre. Men da gav Athénaïs sig til at øse en skylle af de frygteligste skældsord og de utugtigste benævnelser ud over embedsmændene og grenaderne, der havde en fornemmelse, som om alle uhumskheder fra Palais-Royal og Fromenteaugade tømtes ud over deres hoveder. Derpå skreg hun med en stemme, der fyldte hele Thionvilletorvet og fik den nysgerrige mængde til at fare sammen i rædsel:

"Leve kongen! Leve kongen!"

18

Borgerinde Gamelin holdt meget af gamle Brotteaux og anså ham på samme tid for den elskværdigste og for den anseligste mand, hun var kommet i berøring med. Hun havde ikke taget afsked med ham, den gang han blev arresteret, fordi hun var bange for at vise opsætsighed mod øvrigheden, og fordi hun i sine ringe kår anså fejhed for en pligt. Men det havde været et slag for hende, og hun kunne slet ikke komme sig.

Hun kunne intet spise og jamrede over, at hun havde mistet appetitten just nu, da hun endelig var blevet i stand til at tilfredsstille den. Hun beundrede endnu sin søn, men hun vovede ikke mere at tænke på hans frygtelige gerning og var glad over, at hun var en uvidende kvinde, der ikke behøvede at dømme ham.

Den stakkels moder havde på bunden af en gammel kuffert fundet en rosenkrans; hun forstod ikke rigtig at bruge den; men hendes rystende fingre havde travlt med den. Efter at have levet indtil sin alderdom uden at bryde sig om religionen, begyndte hun nu at blive religiøs; hele dagen sad hun i ovnkrogen og bad til Gud for sin søns og den rare hr. Brotteaux' frelse. Ofte besøgte Élodie hende; de vovede ikke at se hinanden i øjnene, men sad ved siden af hinanden og talte på må og få om interesseløse ting.

En dag i Regnmåneden, da sneen, der faldt i store fnug, gjorde himlen dunkel og dæmpede alle byens lyde, hørte borgerinde Gamelin, der var alene hjemme, en banken på døren. Hun fo'r sammen; i de sidste måneder blev hun

forskrækket over den mindste støj. Hun åbnede døren. En ung mand på atten-tyve år trådte ind, med sin hat på hovedet. Han var klædt i en stor flaskegrøn kappe, hvis tre slag dækkede hans figur. Han har engelske kravestøvler. Hans kastanjebrune hår faldt ned over hans skuldre. Han gik frem midt i atelieret, som om han ønskede at ses i så fuldt et dagslys, som sneen lod slippe ind igennem ruderne, og blev stående nogle øjeblikke ubevægelig og tavs.

Borgerinde Gamelin så forbløffet på den fremmede, der endelig sagde:

"Kender du ikke din datter?"

Den gamle dame slog hænderne sammen:

"Julie! Er det dig ... Er det virkelig sandt!"

"Ja, det er mig! Kys mig, mor!"

Borgerinde Gamelin trykkede sin datter i sine arme og vædede slaget på hendes frakke med en tåre. Derpå fortsatte hun i en urolig tone:

"Og du er i Paris!"

"Å, mor, bare jeg var kommet alene! ... Mig er der ingen, der kender i denne dragt."

Den store kappe skjulte virkelig hendes skikkelse, og hun så ikke meget anderledes ud end en mængde ganske unge mennesker, der som hun bar håret langt og delt i to halvdele. Hendes ansigtstræk, der var fine og kønne, men brunede af vejr og vind, afmagrede af anstrengelser og hærdede af bekymringer, havde et dristigt og mandigt udtryk. Hun var slank og havde lange og lige ben, hendes bevægelser var naturlige og ugenerte. Kun hendes lyse stemme kunne have røbet hende.

Hendes moder spurgte hende, om hun var sulten. Hun svarede, at hun godt kunne spise noget, og da moderen havde sat brød, vin og skinke frem, gav hun sig til at spise, med den ene albue støttet mod bordet, smuk og grådig.

Derpå sagde hun, endnu med glasset mellem læberne:

"Mor, ved du, hvornår min broder kommer hjem? Jeg er kommet for at tale med ham."

Den gode kone så urolig på sin datter og svarede ikke.

"Jeg må absolut tale med ham. Min mand er blevet arresteret i morges og ført til Luxembourg."

Med benævnelsen "min mand" sigtede hun til Fortuné de Chassagne, tidligere adelsmand og officer i Bouillés regiment. Han var blevet forelsket i hende, da hun var syerske i Lombardergade, og havde bortført hende og taget hende med til England, hvortil han var emigreret efter den 10. august [Note 4)]. Det var hendes elsker; men hun fandt det mere passende overfor sin moder at kalde ham sin mand. Og forresten mente hun, at sorg og savn havde viet dem godt nok, og at også det bånd, ulykken sammenføjer med, er helligt.

Mere end én gang havde de begge tilbragt natten på en bænk i Londons parker og samlet brødstumper op under cafébordene i Piccadilly.

Hendes moder svarede ikke og så frem for sig med et mørkt blik.

"Hører du ikke, hvad jeg siger, mor? Det haster, jeg må tale med Évariste straks; han alene kan frelse Fortuné."

"Julie," svarede moderen, "det er bedre, at du ikke taler med din broder."

"Hvad er det, du siger, mor?"

"Jeg siger, at det er bedre, at du ikke taler med din broder om hr. De Chassagne."

"Der er alligevel ikke andet for, mor."

"Mit barn, Évariste kan ikke tilgive hr. de Chassagne, at han har bortført dig. Du ved selv, med hvilken forbitrelse han talte om ham, og hvad han kaldte ham."

"Ja, han kaldte ham forfører," sagde Julie med en lille hånlig latter og trak på skulderen.

"Mit barn, han var dødelig krænket. Og han har besluttet fuldt og fast aldrig at nævne hr. de Chassagne. I to år har han ikke sagt et ord, hverken om dig eller om ham. Men hans følelser er ikke forandrede; du kender ham; han tilgiver jer ikke ..."

"Men, mor, nu har Fortuné jo giftet sig med mig ... i London ..."

Den stakkels moder løftede øjnene og armene mod himlen:

"Fortuné er aristokrat og emigrant; det er nok til, at Évariste betragter ham som fjende."

"Hør nu, mor! Tror du virkelig, at Évariste, hvis jeg beder ham om at gå til den offentlige anklager og Sikkerhedskomitéen for at frelse Fortuné, at han så ikke vil gøre det ... Men, mor, han må jo være et uhyre, hvis han siger nej!"

"Kære barn, din broder er en hæderlig mand og en god søn. Men bed ham ikke ... hører du! ... bed ham ikke om at interessere sig for hr. de Chassagne. Følg mit råd! Han betror mig ikke sine tanker, og jeg ville vist heller ikke være i stand til at forstå dem ... men han er dommer; han har principper; han handler efter sin samvittighed. Bed ham ikke om noget, Julie."

"Jeg ser, at nu kender du ham. Du ved, at han er kold og ufølsom, og at han er en slet person, der bare er fuld af ærgerrighed og forfængelighed. Og du har altid foretrukket ham for mig. Den gang vi levede sammen alle tre, stillede du ham altid op for mig som det gode eksempel. Hans værdige manerer og alvorlige måde at tale på imponerede dig, og du så alle mulige dyder hos ham. Og mig skændte du altid på og tillagde mig alle fejl, blot fordi jeg var ærlig, og fordi jeg klavrede i træerne. Du har aldrig kunnet udstå mig. Du holdt kun af ham. Men jeg hader ham, din elskede Évariste; han er en hykler."

"Ti stille, Julie, jeg har været en god moder for dig som for ham. Jeg har ladet dig lære en håndtering. Det er ikke min skyld, at du ikke blev ved med at være en pæn ung pige, og at du ikke giftede dig med en mand af din egen stand. Jeg har elsket dig kærligt, og jeg elsker dig. Jeg tilgiver dig, og jeg elsker dig. Men tal ikke ondt om Évariste. Det er en god søn. Han har altid taget sig af mig. Da du forlod mig, mit barn, og opgav din stilling og forretningen for at leve sammen med hr. de Chassagne, hvad skulle der så være blevet af mig uden ham? Jeg ville være død af sult og nød."

"Sig ikke det, mor! Du ved godt, at Fortuné og jeg ville have gjort alt muligt for dig, hvis du ikke havde vendt dig fra os, ophidset af Évariste. Jo, sådan var det netop! Han er ude af stand til en god handling; det er bare for at du rigtig skulle hade mig, at han har været så omhyggelig for dig. Han elske dig! Er han i det hele taget i stand til at elske nogen? Han har hverken hjerte eller forstand. Han har heller ikke noget talent, ikke det

allerbitterste. For at kunne male må man have en mere kærlig natur, end han har."

Hun lod sit blik glide rundt på atelierets billeder, som hun genfandt ganske som hun havde forladt dem.

"Dér har du hans sjæl! Kold og skummel som den er, har han lagt den ind i sine billeder. Hans Orestes med sine dumme øjne og sin onde mund, hans Orestes, der ser ud som om han var udstoppet, det er ham selv, ham selv fra top til tå. Men du forstår det altså slet ikke, mor! Jeg kan ikke lade Fortuné blive i fængsel. Du kender dem jo, jakobinerne, patrioterne, hele Évaristes slæng. De vil dræbe ham. Mor, kære mor, lille mor, jeg vil ikke have, at de må dræbe ham. Jeg elsker ham! Jeg elsker ham! Han har været så god mod mig, og vi har været så ulykkelige sammen! Se, kappen her, det er hans. Jeg havde ingen chemise mere. En ven af Fortuné lånte mig en trøje, og jeg fik plads hos en limonadesælger i Dover, mens han arbejdede hos en frisør. Vi vidste godt, at det var livsfarligt at vende tilbage til Frankrig; men vi blev spurgt, om vi ville tage til Paris for at udrette et vigtigt ærinde … Vi sagde ja; vi ville have påtaget os et ærinde for selve Fanden! Vi fik vor rejse betalt og et kreditiv med til en bankier i Paris. Vi fandt kontoret lukket; bankieren er i fængsel og skal henrettes med det første. Dér stod vi uden en hvid. Alle de personer, vi havde forbindelse med, og som vi kunne henvende os til, var flygtet eller i fængsel. Ikke en dør, vi kunne banke på! Vi tilbragte natten i en stald. En barmhjertig skopudser, der sov på strået ved siden af os, lånte min ven en af sine kasser, en børste og en æske sværte, der næsten var tom. I fjorten dage har Fortuné tjent sin og min føde ved at børste støvler på Grève-pladsen. Men i mandags satte et

medlem af kommunalbestyrelsen sin fod op på Fortunés kasse for at få sine støvler børstet. Det var en forhenværende slagter, som Fortuné i sin tid har givet et spark bagi, fordi han solgte kød efter falsk vægt. Da Fortuné løftede hovedet for at bede om sine to sous, kendte slynglen ham, kaldte ham for aristokrat og truede med at lade ham arrestere. Der samlede sig en skare, der bestod af brave folk og nogle enkelte slubberter, der råbte: 'Til skafottet med emigranten', og som kaldte på gendarmerne. Jeg så ham blive ført til kvarterkontoret og indelukket i Johanneskirken. Jeg ville kysse ham; men de drev mig væk. Jeg tilbragte natten på kirketrappen … og nu i morges førte de ham …"

Julie kunne ikke tale videre; gråden kvalte hende …

Hun kastede sin hat på gulvet og lagde sig på knæ ved sin moders fødder:

"I morges førte de ham til Luxembourg-fængslet. Mor, mor, hjælp mig at frelse ham! Hav dog medlidenhed med din egen datter!"

Opløst af gråd slog hun sin kappe til side og blottede sin barm som for bedre at give sig til kende både som datter og som elskerinde, og hun greb moderens hænder og pressede dem mod sit bankende bryst.

"Kære lille datter, min egen Julie, min egen Julie," sukkede enken Gamelin.

Og hun lagde sit tårevædede ansigt imod den unge kvindes kind.

I nogle øjeblikke forholdt de sig tavse. Den stakkels moder grublede over, hvordan hun skulle hjælpe sin datter, og Julie fulgte udtrykket i hendes øjne, der var tunge af gråd.

"Måske," tænkte Évaristes moder, "måske vil han lade sig røre, når jeg taler med ham. Han er god, han er kærlig. Hvis al den politik ikke havde gjort ham så hård, og han ikke var kommet under jakobinernes indflydelse, ville han ikke så ofte have vist en strenghed, der forskrækker mig, fordi jeg ikke forstår den."

Hun tog Julies hoved i sine to hænder:

"Hør nu, mit barn. Jeg skal tale med Évariste. Jeg skal forberede ham på, at du kommer for at tale med ham. Synet af dig kunne ellers ophidse ham, og jeg er bange for hans første indskydelse … Og der er én ting til, jeg kender ham: din påklædning ville støde ham; han er streng med alt, hvad der angår sømmelighed og moral. Jeg selv blev lidt forbavset ved at se min lille Julie klædt ud som dreng."

"Åh, mor! Under emigrationen og alle urolighederne i landet er den slags forklædninger blevet meget almindelige. Man forklæder sig for at opnå en eller anden plads, eller for ikke at blive kendt eller for at få et pas eller certifikat, man har lånt, til at passe. Jeg så i London den lille Girey klædt som pige, og han lignede en rigtig køn pige; og du må indrømme, mor, at en sådan forklædning er meget mere upassende end min."

"Stakkels barn, du behøver ikke at retfærdiggøre dig overfor mig, hverken for det eller for noget andet. Jeg er din moder; i mine øjne vil du altid være uskyldig. Jeg skal tale med Évariste, jeg skal sige til ham …"

Hun afbrød sig selv. Hun følte, hvordan hendes søn var; hun følte det, men hun ville ikke tro det, hun ville ikke vide det.

"Han er god. Han vil for min skyld … og for din gøre det, jeg beder ham om."

Og de to kvinder tav, begge uendelig trætte. Julie faldt i søvn med hovedet i det skød, hvor hun havde hvilet som barn. Imidlertid sad den forpinte moder med sin rosenkrans i hånden og græd over de ulykker, som hun følte stille nærmede sig på denne rolige snevejrsdag, hvor alt tav, skridtene nede på gaden, vognhjulene, himlen.

Hendes uro skærpede hendes hørelses finhed, og pludselig hørte hun sin søn komme op ad trappen.

"Dér er Évariste," sagde hun, "skjul dig!"

Og hun puffede datteren ind i sit værelse.

"Hvordan har I det i dag, mor?"

Évariste hængte sin hat på knagen, ombyttede sin blå kjole med en arbejdsbluse og satte sig foran sit staffeli. I de sidste dage var han begyndt på en kultegning af en sejrens gudinde, der sætter en krans om panden på en soldat, der er faldet for fædrelandet. Han ville tidligere have behandlet dette emne med begejstring, men domstolen slugte al hans tid og optog hele hans sind, og hans hånd, der var uvant med at tegne, var i færd med at blive doven og tung.

Han nynnede *Ça ira*.

"Du synger, min søn," sagde borgerinde Gamelin; "du er glad i dag."

"Vi bør også være glade, mor; der er gode nyheder. Vendée er knust, østrigerne slåede og Rhinhæren har banet sig vej frem over Lautern og Wissembourg. Den dag er nær, hvor den triumferende republik kan vise sig mild. Hvor kan det være, at konspiratorernes frækhed tager til, efterhånden som republikken vokser i kraft, og at forræderne udpønser midler til

at ramme fædrelandet i mørke, just som det slår alle de fjender til jorden, der angriber det åbenlyst?"

Borgerinde Gamelin, der strikkede på en strømpe, iagttog sin søn ovenover sine briller.

"Berzélius, din gamle model, har været her for al få de ti francs, du skyldte ham; jeg har givet ham dem. Den lille Josefine har fået ondt i maven, fordi snedkeren har givet hende alt for meget syltetøj. Jeg har kogt salep til hende. Desmahis har været her og var ked af, at han ikke traf dig. Han ville gerne gravere en af dine tegninger. Han finder, du har stort talent. Han så på dine skitser og beundrede dem."

"Når der atter bliver fred i landet, og alle sammensværgelser er undertrykt," sagde maleren, "vil jeg igen tage fat på min Orestes. Jeg plejer ikke at overvurdere mig selv, men hovedet kunne David godt være bekendt."

Med en majestætisk linje skitserede han sin sejrsgudindes arm.

"Hun rækker palmer," sagde han. "Men det ville være smukkere, om selve hendes arme var palmer."

"Évariste!"

"Ja, mor!"

"Kan du gætte, hvem jeg har hørt fra?"

"Nej, jeg ved virkelig ikke ..."

"Julie ... Din søster ... Hun er ikke lykkelig."

"Det ville også være oprørende, om hun var det."

"Tal ikke sådan, mit barn, hun er din søster. Julie er ikke ond; hun har mange gode egenskaber, som ulykken har udviklet. Hun holder meget af dig. Jeg kan forsikre dig, Évariste, at hun nu bestræber sig for at føre et arbejdsomt og eksemplarisk liv

og kun tænker på igen at vende tilbage til familien. Der er ikke noget i vejen for, at du nu kan omgås hende igen. Hun er gift med Fortuné Chassagne."

"Har hun skrevet?"

"Nej."

"Hvorledes har De da hørt fra hende, mor?"

"Ikke skriftligt, min søn, men ..."

Han rejste sig og afbrød hende med en frygtelig stemme:

"Ti stille, mor! Sig ikke, at de er vendt tilbage til Frankrig ... Skal de omkomme, så lad det i det mindste ikke ske ved mig. For deres, for Deres og for min skyld! Lad være at fortælle mig, hvis de er i Paris! Tving mig ikke til at vide det; ellers ..."

"Hvad mener du, mit barn? Ville du virkelig, ville du vove? ..."

"Mor, hør mig! Vidste jeg, at min søster Julie var i værelset dér (og han pegede på den lukkede dør), gik jeg straks hen til Årvågenhedskomitéen i kvarteret og angav hende."

Hvid som et lagen tabte den stakkels moder strikketøjet ud af sine skælvende hænder og sukkede med en stemme, der var svagere end den svageste hvisken:

"Jeg ville ikke tro det; men jeg ser det nu; han er et uhyre."

Lige så bleg som hun og med frådende læber styrtede Évariste ud af døren og ilede hen til Élodie for i hendes arme at finde den glemsel og søvn, der er som en sød forsmag på tilintetgørelsen.

19

Mens pater Longuemare og pigen Athénaïs blev forhørt på kvarterkontoret, blev Brotteaux mellem to gendarmer ført til Luxembourg, hvor portneren nægtede at tage imod ham med den motivering, at han ingen plads havde mere. Så blev den gamle skatteforpagter bragt til Conciergeriet og ført ind i kontoret, en temmelig lille stue, der var delt af en glasskillevæg. Mens skriveren indførte den ny fanges navn i arrestantprotokollen, så Brotteaux gennem ruderne i skillevæggen to mænd, der sad, hver på en dårlig madras, ubevægelige og ligesom livløse, og hvis stift stirrende øjne intet syntes at se. Nogle tallerkner og flasker, rester af brød og kød lå på jorden omkring dem. Det var dødsdømte, der ventede på karren.

Den tidligere adelsmand des Ilettes blev ført ned i en celle, hvor han ved skæret af en lygte skimtede to liggende skikkelser, den ene vild, lemlæstet, frygtelig, den anden smilende og blid. De to fanger bød ham lidt af deres rådne og utøjbefængte halm, for at han ikke skulle sove på gulvet, der var tilsølet af ekskrementer. Brotteaux lod sig falde ned på en bænk i det stinkende mørke og blev siddende med hovedet mod muren, stum og ubevægelig. Hans sorg var så stærk, at han ville have knust sit hoved mod muren, om han havde haft kraft til det. Han kunne ikke ånde. Over hans øjne lagde sig et slør; en fjern støj, rolig som selve tavsheden, fyldte hans øren, han følte hele sit væsen dukke ned i en salig tilintetgørelse. I et uforligneligt

sekund var alt for ham harmoni, rolig klarhed, duft og sødme. Så ophørte han at være til.

Da han kom til sig selv igen, var det hans første tanke at beklage, at besvimelsen var forbi, og filosof som han var, selv under den dybeste fortvivlelse, tænkte han på, hvorledes han for at opleve det mest vellystfyldte øjeblik, der nogensinde havde været hans sanser forundt, først havde måttet stige ned i en underjordisk kachot med den nære udsigt til guillotinen. Han forsøgte at tabe bevidstheden én gang til; men det lykkedes ham ikke; tværtimod mærkede han, hvorledes cellens forpestede luft, der strømmede til hans lunger, sammen med livets varme lidt efter lidt gengav ham bevidstheden om hans utålelige kval.

Imidlertid opfattede hans to fæller hans tavshed som en blodig fornærmelse. Brotteaux, der var selskabelig anlagt, søgte at tilfredsstille deres nysgerrighed; men da de erfarede, at han var, hvad man kaldte "en politiker", det vil sige en af dem, hvis ringe forbrydelse bestod i ord og tanker, følte de hverken agtelse eller sympati for ham. De ting, der bebrejdedes disse to fanger, var langt mere håndgribelige; den ældste af dem var en morder, og den anden havde lavet falske seddelpenge. De fandt sig begge i deres stilling og var endda i stand til at afvinde den enkelte lyse sider. Brotteaux kom pludselig til at tænke på, at ovenover hans hoved var alt nu idel bevægelse, støj, lys og liv, og at de kønne ekspeditricer i Palais-Royal bag deres udstillinger af parfumer og modesager smilede til folk, der gik forbi, lykkelige og frie, og denne tanke forøgede hans fortvivlelse.

Natten kom, uden at det mærkedes i cellens mørke og tavshed, men dog tung og trist. Med det ene ben udstrakt på sin

bænk og ryggen mod muren faldt Brotteaux hen i en døs. Og han så sig sidde ved foden af en løvrig bøg, i hvilken fuglene sang; den nedgående sol gød flydende flammer over floden, og skyerne var kantede med purpur. Natten gik. En heftig feber plagede ham, og han drak grådigt af sin krukke noget vand, der øgede hans onde.

Den følgende dag lovede fangevogteren Brotteaux, da han bragte ham mad, at han ville anbringe ham, hvis han havde råd, på den betalende afdeling, så snart der blev plads, hvilket næppe kunne vare længe. Og to dage efter hentede han ham virkelig også nede i cellen. For hvert trin, Brotteaux steg opad, følte han sig atter gennemstrømmet af kraft og liv, og da han inde i et værelse på de røde gulvfliser så en feltseng, der var redt til ham med et dårligt uldtæppe, græd han af glæde. Den forgyldte seng med duer, der næbbedes, som han i sin tid havde ladet lave til den smukkeste af operaens danserinder, havde ikke forekommet ham så smuk eller stillet ham en sådan salighed i udsigt.

Feltsengen stod i en stor og temmelig proper sal, som indeholdt sytten andre senge, adskilte ved høje træskillerum. Selskabet, der boede dér, og som bestod af forhenværende adelige, købmænd, bankierer og håndværkere, mishagede ikke den gamle skatteforpagter, der kunne finde sig til rette med alle slags mennesker. Han lagde mærke til, at disse mænd, som enhver glæde var berøvet, ligesom ham selv, og som truedes af døden for bødlens hånd, viste munterhed og en udpræget spøgefuldhed. Da han ikke havde for vane at forfalde til beundring for menneskene, opfattede han sine ny fællers gode humør som udtryk for en letsindighed, der hindrede dem i at se

situationen alvorlig i øjnene. Og denne opfattelse styrkedes hos ham, da han lagde mærke til, hvor dybt melankolske de forstandigste af dem var. Han opdagede snart, at det var i vinen og brændevinen, at størstedelen af de andre fandt deres munterhed, som af selve sit udspring fik et voldsomt og undertiden ikke helt normalt præg. De besad ikke alle mod, men de stillede alle mod til skue. Brotteaux var ikke overrasket over dette; han vidste, at menneskene gerne indrømmer deres grusomhed, opfarenhed og selv griskhed, men aldrig deres fejhed, fordi en sådan tilståelse hos de vilde og selv i mere civiliserede samfund ville bringe dem i livsfare. Det er derfor, tænkte han, at alle folkeslag består af lutter helte, og at der i alle arméer kun findes tapre.

Mere endnu end vinen og brændevinen bidrog våbenlarmen og skildvagternes råb, nøglernes raslen, låsenes klirren og larmen af borgerne, der stimlede sammen ved domstolens port, til at gøre fangerne øre og til hos dem at fremkalde melankoli, vanvid eller raseri. Der var enkelte, der skar halsen over på sig med en barberkniv eller kastede sig ud af vinduet.

Brotteaux havde i tre dage været på betalingsafdelingen, da han erfarede af slutteren, at pater Longuemare lå nede i det rådne strå, midt i al utøjet, mellem tyve og mordere. Han betalte for ham, så at han kunne komme op i det værelse, hvor han selv boede, og hvor en seng var blevet ledig. Den gamle skatteforpagter, der nu også havde munken at betale for, og som ikke havde nogen stor formue hos sig, fandt da på at tegne portrætter til en daler stykket. Han skaffede sig også gennem fangevogteren nogle små sorte rammer, hvori han anbragte forskellige arbejder i hår, som han var ganske behændig til at

udføre. Og disse arbejder blev stærkt efterspurgte i denne forsamling af mænd, der alle tænkte på at efterlade sig en eller anden souvenir.

Pater Longuemare holdt sit mod og sin kamplyst oppe. Mens han ventede på at blive ført for Revolutionsdomstolen, forberedte han sit forsvar. Og da han ikke ville skille sin sag fra kirkens, foresatte han sig at udvikle for sine dommere, hvilke uordner og skandaler den ny borgerlige kirkeforfatning havde påført Jesu Kristi brud; han tænkte sig at ville skildre, hvor ugudelig en krig kirkens ældste datter havde åbnet mod paven, hvorledes den franske gejstlighed var blevet berøvet sine ejendele, taget med vold og på en oprørende måde blevet lagt ind under verdslige myndigheder, hvorledes munkene, Kristi sande hær, var blevet udplyndrede og splittede. Han ville citere den hellige Gregor den Store og den hellige Irenæus og fremlægge talrige paragraffer af kanonisk ret med samt hele afsnit af de gamle pavebuller.

Hele dagen igennem sad han ved fodenden af sin seng og kradsede ned uden bord, på skødet af sig selv, idet han dyppede rester af penne, der var slidt helt op lige til fjeren, i blæk, i sod, i kaffegrums og med sine ulæselige bogstaver dækkede alt muligt, brugt indpakningspapir, aviser, bogomslag, gamle breve, gamle regninger og spillekort, og han tænkte på at få sin skjorte stivet, således at han også kunne bruge den. Han hobede blad på blad, og idet han pegede på alt det ubegribelige gnidder, sagde han:

"Når jeg siedes for mine dommere, skal jeg blænde dem med sandhedens lys."

Og en dag, da han kastede et tilfreds blik på sit stadig voksende forsvarsmateriale og tænkte på de retskyndige, som han brændte efter at beskæmme, udbrød han:

"Jeg ville ikke være i deres sted!"

De fanger, som skæbnen havde forenet i dette fængselsrum, var enten royalister eller separatister; der var endog en jakobiner imellem dem; de nærede forskellige anskuelser med hensyn til statens styrelse, men ingen af dem havde bevaret den mindste rest af kristen tro. Feuillanterne, de konstitutionelle, girondinerne, – alle fandt de, ligesom Brotteaux, at den gode Gud var udmærket for folket, men ikke noget for dem selv. Jakobinerne anbragte ganske vist på Jehovas plads en jakobinsk gud for at få et så meget desto højere udgangspunkt for jakobinismen på dens gang gennem verden; men de lige så lidt som de andre kunne fatte, at man kunne være tåbelig nok til at tro på en åbenbaret religion, og da de nu så, at pater Longuemare ikke var nogen dumrian, antog de ham for en hykler. Han på sin side bekendte sin tro ved enhver lejlighed, formodentlig for at forberede sig til martyriet, og jo oprigtigere han var, des mere forekom han de andre en bedrager.

Det nyttede ikke noget, at Brotteaux gik i borgen for munkens ærlighed; Brotteaux gjorde selv indtryk af at være en mand, der kun halvvejs troede, hvad han selv sagde. Hans ideer var alt for besynderlige til ikke at synes unaturlige, og de tilfredsstillede ingen helt. Han talte om Rousseau som om det var en ren kæltring. Derimod anbragte han Voltaire mellem genierne uden dog at sætte ham så højt som den elskelige Helvétius, som Diderot eller baron d'Holbach. Efter hans mening var Boulanger århundredets største ånd. Han satte

også megen pris på astronomen Lalande og på Dupuis, forfatteren til en afhandling om *Oprindelsen til Stjernebillederne*. De mere åndrige af værelsets beboere gjorde den stakkels barnabiter til genstand for tusinde spøgefuldheder, som han aldrig opdagede; hans uskyld afparerede alle fælder.

For at glemme de bekymringer, der nagede dem, og slippe for kedsomhedens plage spillede fangerne dam, kort og trictrac. Det var ikke tilladt at have noget musikinstrument. Efter aftensmaden blev der sunget og fremsagt vers. Voltaires *Jomfruen fra Orléans* vakte en smule munterhed hos de ulykkelige, der ikke kunne blive trætte af at høre de bedste steder af dette digt. Men da de dog ikke kunne skubbe den frygtelige tanke, der beherskede deres sind, helt fra sig, forsøgte de undertiden i stedet at bygge deres morskab på den, og beboerne af værelset med de atten senge legede Revolutionsdomstol, før de gik til ro. Rollerne fordeltes efter hver enkelts smag og anlæg. Nogle forestillede dommerne og anklageren, andre de anklagede eller vidnerne, andre igen bødlen og hans hjælpere. Processerne endte uvægerlig med henrettelsen af de dømte, der blev lagt på en seng, med hovedet under en planke. Derefter flyttedes scenen til Helvede. De livligste af flokken blev indhyllet i lagner og agerede spøgelser. Og en ung advokat fra Bordeaux ved navn Dubosc, en lille sortsmudsket, skeløjet og halt pukkelryg, den personificerede Haltefanden, kom med horn i panden og trak pater Longuemare ved fødderne ud af hans seng, idet han forkyndte ham, at han var fordømt til de evige luer og domfældt uden nåde, fordi han havde gjort universets skaber til et misundeligt,

tåbeligt og ondskabsfuldt væsen, en fjende af glæde og kærlighed.

"Uh!" råbte djævlen på en rædselsvækkende måde, "du har fortalt dine tilhørere, gamle ypperstepræst, at Gud finder behag i at se sine skabninger hensmægte i pønitense og afholde sig fra hans lifligste gaver. Bedrager, hykler og skinhellige rad! Sæt dig på søm og spis æggeskaller fra nu af og i al evighed!"

Pater Longuemare nøjedes med at svare, at i denne tale stak filosoffen tydeligt frem bag djævlen, og at den laveste dæmon i Helvede ville have sagt færre dumheder, da han ville have haft en smule kendskab til teologi og sikkert være mindre uvidende end en encyklopædist.

Men når den girondinske advokat kaldte ham for kapuciner, blev han helt rød af vrede og sagde, at når man ikke kunne kende en barnabiter og en franciskaner fra hinanden, måtte man være mere blind end en muldvarp.

Domstolen blev ved at tømme fængslerne, som komitéerne uophørligt fyldte; i løbet af tre måneder fik værelset med de atten sin belægning halvvejs fornyet. Pater Longuemare mistede sin lille djævel. Advokat Dubosc blev stillet for Revolutionsdomstolen og dømt til døden som separatist og oprører mod republikkens enhed. Da han kom fra retssalen, blev han som alle de andre dømte ført tilbage gennem en korridor, der gik tværs igennem fængslet, og til hvilken det værelse stødte op, som han i de sidste tre måneder havde oplivet med sin munterhed. Han sagde farvel til sine fæller i sin sædvanlige lette tone og med samme glade mine som ellers.

"Jeg gør Dem min undskyldning," sagde han til pater Longuemare, "fordi jeg har trukket Dem ved fødderne ud af

Deres seng. Jeg skal ikke gøre det oftere."

Og til gamle Brotteaux sagde han:

"Farvel, jeg går nu forud for Dem ud i det store intet. Jeg leverer med glæde de bestanddele, af hvilke jeg er sammensat, tilbage til naturen i det håb, at den i fremtiden vil gøre bedre brug af dem, for jeg må indrømme, at med mig havde den været meget uheldig."

Og han gik afsted til kontoret, idet han efterlod Brotteaux bedrøvet og pater Longuemare skælvende som espeløv og helt grøn i ansigtet, mere død end levende ved synet af denne ugudelige, der lo på randen af afgrunden.

Da Spiremåneden bragte de lyse dage tilbage, gik Brotteaux, der var nydelsessyg, flere gange om dagen ned i gården, der vendte ud mod kvindefængslet lige ved det bassin, hvor de kvindelige fanger om morgenen begav sig hen for at vaske deres linned. Et gitter skilte de to gårde, men dets stænger var ikke tætte nok til at hindre hænderne i at mødes og mundene i at finde hinanden. Når den overbærende nat havde sænket sig over fængslet, var der fuldt af par. Så trak Brotteaux sig diskret tilbage til trappen, satte sig på et trin, trak sin lille Lukrets op af sin kaffebrune frakke og læste ved lygteskæret nogle tankesprog, der trøstede ved deres barskhed: "*Sic ubi non erimus* … Når vi har hørt op at leve, vil intet kunne bevæge os, ikke om så himmel, hav og jord styrter sammen i ét." Men på samme tid som Brotteaux nød denne ophøjede visdom, misundte han barnabiteren hans galskab, der skjulte universet for ham.

Rædslen voksede fra måned til måned. Hver nat gik de drukne sluttere, ledsaget af deres vogterhunde, fra celle til celle

med ny anklageakter, og idet de brølede navne, som de lemlæstede, ud i natten og mørket, vækkede de fangerne, og for tyve ny ofre, der skulle udtages, skræmte de livet af to hundrede. Gennem disse korridorer, der var fulde af blodige skygger, passerede hver dag, uden en eneste klage, tyve, tredive, halvtreds domfældte, oldinge, kvinder og unge mænd, personer, så forskellige indbyrdes i livsvilkår, i karakter og i anskuelser, at man uvilkårligt spurgte sig selv, om de ikke var valgt ved lodtrækning.

Og fangerne spillede kort, drak Bourgogne, lagde planer og havde om natten stævnemøder ved gitteret. Selskabet, der næsten var helt fornyet, var nu for en væsentlig del sammensat af "yderliggående" og "voldsomme". Dog vedblev værelset med de atten senge stadig at være et sæde for belevenhed og god tone; fraregnet to arrestanter, borgerne Navette og Bellier, som for nylig var blevet overført fra Luxembourg, og som man mistænkte for at være "får", det vil sige spioner, fandtes der kun hæderlige folk, der viste hinanden gensidig tillid. De fejrede med glasset i hånden republikkens sejre. Der var mellem dem som i enhver forsamling af ørkesløse flere digtere, af hvilke de dygtigste skrev oder om Rhinhærens triumfer og sagde dem frem med patos. De blev larmende applauderet. Alene Brotteaux roste kun uvilligt sejrherrerne og deres besyngere.

"Siden Homers dage," sagde han en gang, "er det en besynderlig mani hos digterne at ville forherlige krigerne. Krigen er ikke nogen kunst, og tilfældet alene afgør slagenes udfald. Når to lige stupide generaler står overfor hinanden, må nødvendigvis den ene sejre. I må være forberedt på, at en af disse sabelraslere, som I gør til guder, en skønne dag vil sluge

jer alle sammen, ligesom storken i fablen sluger frøerne. Og så vil han først rigtig være en gud. For guderne kender man på deres appetit."

Militære bedrifter havde aldrig gjort stærkt indtryk på Brotteaux. Han glædede sig ingenlunde over republikkens triumfer, som han havde forudset. Han elskede aldeles ikke det ny regimente, som sejrene befæstede. Han var misfornøjet. Han havde rigelig årsag til at være det.

En morgen meddeltes det, at kommissærer fra Sikkerhedskomitéen ville foretage visitationer hos fangerne, at pengesedler, guld- og sølvgenstande, knive og sakse ville blive beslaglagt, at lignende undersøgelser allerede havde fundet sted i Luxembourgfængslet, og at man dér også havde taget breve, bøger og papir.

Enhver fik da travlt med at finde et eller andet skjulested, hvor han kunne gemme sine dyrebareste ting. Pater Longuemare bar flere favnfulde forsvarsmateriale hen i en tagrende. Brotteaux puttede sin Lukrets ind i asken i kaminen.

Da kommissærerne kom med trikolorefarvede bånd om halsen for at foretage deres beslaglæggelser, fandt de ikke synderlig andet, end hvad fangerne havde fundet betimeligt at overlade dem. Da de var borte, løb pater Longuemare hen til sin tagrende og samlede, hvad vand og vind havde levnet af hans forsvar. Brotteaux trak sin Lukrets, helt sort af sod, frem fra kaminen.

"Lad os nyde øjeblikket," tænkte han, "for jeg spår af visse tegn, at tiden fra nu af er os knapt tilmålt."

En mild nat i Engmåneden, mens månen viste sine to sølvhorn oppe på den blege himmel ovenover fængselsgården,

hørte den gamle skatteforpagter, der som sædvanlig sad på stentrappen og læste i Lukrets, en stemme kalde på sig, en kvindestemme, en indtagende stemme, som han ikke kunne kende. Han gik ned i gården og så bagved gitteret en skikkelse, som han lige så lidt kunne kende igen som stemmen, og som ved sine utydelige og henrivende omrids mindede ham om alle de kvinder, han havde elsket. Himlen sendte et sølvblåt lys ned over hende. Brotteaux så pludselig, at det var den kønne skuespillerinde fra Feydeauteatret, Rose Thévenin.

"Men kære barn dog, er De her! Glæden ved at se Dem igen på dette sted er mig meget bitter. Hvornår og hvorfor er De kommet her?"

"I går."

Og hun tilføjede ganske sagte:

"Jeg er blevet angivet som royalist. Jeg beskyldes for at have konspireret for at befri dronningen. Da jeg vidste, De var her, har jeg straks søgt at få Dem i tale. Hør en gang, min ven – for De tillader mig vel at give Dem dette navn – jeg kender indflydelsesrige folk; der er adskillige, endog blandt Velfærdskomitéens medlemmer, der nærer sympati for mig. Jeg vil sætte mine venner i bevægelse; de vil befri mig, og jeg skal da befri Dem."

Men Brotteaux sagde – og han gjorde sin stemme så overbevisende som muligt –:

"Ved alt, hvad der er Dem dyrebart, kære barn, gør ikke noget som helst! Skriv ikke, ansøg ikke, bed ikke nogen om noget, jeg bønfalder Dem om det, sørg for at blive glemt!"

Og da hun ikke lod til at være overtydet om rigtigheden af, hvad han sagde, fortsatte han i en endnu mere indtrængende

tone:

"Forhold Dem tavs, Rose, sørg for at blive glemt; det er frelsen. Alt, hvad Deres venner ville forsøge, ville kun fremskynde Deres undergang. Vind tid! Der behøves kun lidt, meget lidt tid, håber jeg, til at redde Dem. Frem for alt, forsøg ikke på at røre dommerne, de edsvorne, en mand som Gamelin. Det er ikke mennesker, det er begreber, og man kan ikke tale et begreb til fornuft. Sørg for at blive glemt, kære veninde, og jeg dør lykkelig over at have frelst Deres liv."

Hun svarede:

"Jeg skal gøre, som De ønsker … men tal ikke om at dø!"

Han trak på skulderen.

"Mit liv er endt, kære barn. Lev og vær lykkelig!"

Hun tog hans hænder og lagde dem på sit bryst:

"Hør mig, min ven. Jeg har kun set Dem én dag, og dog er De mig ikke ligegyldig. Og hvis det, jeg nu siger Dem, atter kan knytte Dem til livet, så tro mig: jeg skal være for Dem … alt, hvad De ønsker, jeg skal være."

Og de gav hinanden et kys på munden tværs igennem gitteret.

20

Under et langt retsmøde sidder Évariste Gamelin på sin bænk, lukker sine øjne i den lumre luft og tænker: "De onde, der tvang Marat til at skjule sig rundt om i smuthuller, havde derved selv gjort ham til en natugle, en Minervas fugl, hvis øje skimtede konspiratorerne i mørket, hvor de skjulte sig. Nu er det et blåt, koldt, roligt blik, der gennemskuer statens fjender og opdager forræderne med en skarphed, som end ikke fandtes hos den store folkeven, der sover den evige søvn i cordelierernes [Note 5)] have. Den ny frelser, der er lige så nidkær som den første og mere skarptskuende, ser hvad ingen havde set, og hans finger breder rædsel, når den løftes. Han øjner de fine, umærkelige nuancer, der skiller det gode fra det onde, lasten fra dyden, og som man uden ham ville have forvekslet til skade for fædrelandet og friheden; han drager, ret foran sig, den tynde, ubøjelige linje, udenfor hvilken der til højre og til venstre kun findes vildfarelse, forbrydelse og slethed. *Den ubestikkelige* [Note 6)] viser, hvorledes man tjener udlandets sag både ved overdrivelse og ved svaghed, både ved at forfølge gudsdyrkelsen i fornuftens navn og ved i religionens navn at modsætte sig republikkens love. Lige så fuldt som de forbrydere, der myrdede Le Peltier og Marat, tjener også de mænd udlandets sag, der nu vedtager guddommelige æresbevisninger til de to store afdøde for at kompromittere deres minde. En udlandets agent er enhver, som forkaster hensynet til orden, klogskab, opportunisme; en udlandets agent er enhver, der forbryder sig mod moralen, krænker dyden og i sit hjertes forvildelse fornægter Gud. De

fanatiske præster fortjener døden; men der findes kontrarevolutionære måder at bekæmpe fanatismen på; der findes personer, der på en forbryderisk måde frasiger sig deres tro. De moderate ødelægger republikken; de voldsomme ødelægger den også.

Denne den klogeste af alle mænd har foreskrevet dommerne frygtelige pligter. Det er nu ikke alene aristokraterne, separatisterne, det orléanske partis forbryderiske tilhængere og fædrelandets erklærede fjender, det gælder at ramme. Konspiratoren, udlandets agent er en Proteus, der antager alle skikkelser. Han iklæder sig en patriots, en revolutionærs, en kongefjendes ydre; han stiller et mod til skue som den, hvis hjerte kun banker for friheden; han hæver sin stemme og får republikkens fjender til at skælve: således var Danton; hans voldsomhed skjulte kun dårligt hans foragtelige moderation, og til sidst trådte hans fordærvelse tydeligt frem. En konspirator, en udlandets agent var også hin stammende og veltalende person, den første, der havde anbragt de revolutionæres kokarde på sin hat, den berømte pjeceforfatter, som med sit grumt-ironiske borgersind havde kaldt sig selv for "Lygtepælens Prokurør", med andre ord Camille Desmoulins; han røbede sig selv ved at forsvare de forræderiske generaler og kræve foranstaltninger, der ved deres ubetimelige mildhed var forbryderiske. Konspiratorer og agenter for udlandet var Philippeaux, Hérault og den foragtelige Lacroix. For ikke at tale om *fa'r Duchesne*, der nedværdigede friheden ved en lavsindet demagogi, og hvis modbydelige bagvaskelser endog omgav Marie Antoinette med et skær af interesse. Eller Chaumette, som dog viste sig blid, demokratisk, mådeholden, velsindet og

dydig i byens styrelse, men som var ateist! Konspiratorer og agenter for udlandet var alle disse sansculotter i rød hue, revolutionsbluse og træsko, der ganske vanvittig søgte at overbyde jakobinerne i patriotisme. Konspirator og agent for udlandet var Anacharsis Cloots, menneskehedens talsmand, der var dømt til døden i alle monarkier i hele verden, men af hvem man alligevel kunne befrygte alt; han var prøjser.

Nu har alle disse elendige – moderate eller yderliggående – alle disse forrædere, Danton, Desmoulins, Hébert, Chaumette, måttet lade deres liv under øksen. Republikken er frelst; en symfoni af lovtaler stiger fra alle komitéer og alle folkeforsamlinger op mod Robespierre og Bjerget. De gode borgere udbryder: 'I er de værdige repræsentanter for et frit folk, og forgæves har titanernes børn søgt at rejse deres hovmodige hoveder; Bjerget har som et beskyttende Sinai fra sit sydende indre udsendt det velgørende og heldbringende lyn ...'

Af denne symfoni af lovtaler tilfalder en del Revolutionsdomstolen. Hvor er det ikke herligt at være dydig, og hvor dyrebar er ikke borgernes taknemmelighed for den retskafne dommer!

Og alligevel har et patriotisk sind skellig grund til forbavselse og uro! Var det da ikke nok, at Mirabeau, La Fayette, Bailly, Pétion og Brissot forrådte folkets sag? Var det også nødvendigt, at de, der havde angivet disse forrædere, selv skulle gå i deres fodspor? Er det da så, at alle de mænd, der har skabt revolutionen, kun har skabt den for atter at bringe den til at strande? De store ophavsmænd til de store dage forberedte sammen med Pitt og Coburg et orléansk kongedømme eller en

formynderregering for Ludvig XVII. Danton var en ny Monk! Chaumette og hébertisterne – lumskere end separatisterne, som de selv havde ladet komme under kniven, – havde lagt planer om rigets ødelæggelse.

Men vil mon ikke Robespierres blå øjne blandt dem, der overgav den troløse Danton og den troløse Chaumette til døden, i morgen opdage nogle, der er endnu mere troløse? Hvor standser mon den afskyelige kæde af forrædere, der forrådes, hvor standser mon *den ubestikkeliges* skarpsynethed?"

21

Imidlertid gik Julie Gamelin hver dag, klædt i sin flaskegrønne kappe, hen i Luxembourghaven og ventede dér på en bænk for enden af alléen det øjeblik, da hendes elsker viste sig i et af palæets kvistvinduer. De gjorde tegn til hinanden og udvekslede tanker i et stumt sprog, som de selv havde fundet på. På den måde havde Julie fået at vide, at fangen havde et meget ordentligt værelse og befandt sig i et særdeles behageligt selskab, at han trængte til et sengetæppe og en kedel til varmt vand, og at han stadig elskede hende højt.

Hun var ikke den eneste, der spejdede efter et elsket ansigt i det til fængsel omdannede palæ. Ved siden af hende stod en ung moder med blikket fæstet på et lukket vindue, og så snart hun så vinduet blive åbnet, løftede hun sit lille barn i sine arme op over sit hoved. En gammel dame med kniplingsslør sad lange timer igennem ubevægelig på en feltstol i det forfængelige håb at få et glimt af sin søn, der for ikke at give efter for sin rørelse blev nede i fængselsgården og spillede boldspil, lige til haven om aftenen blev lukket.

Mens hun således ventede i lange tider under en grå eller blå himmel, sad en noget svær og meget pæn mand af moden alder på bænken ved siden af, legede med sin tobaksdåse eller sine berlokker og foldede en avis ud, som han aldrig læste i. Han var på gammeldags borgerlig manér iført en guldgaloneret trekantet hat, en rødviolet kjole og en blå sølvbroderet vest. Han så respektabel ud; efter den fløjte at dømme, hvis ene ende ragede op af hans lomme, var han musiker. Hele tiden fulgte

han den foregivne unge mand med øjnene og vedblev at smile til ham, og når han så ham rejse sig, rejste han sig også og fulgte ham i afstand. Julie var i sin ensomhed og sin ulykke rørt over den diskrete sympati, som denne rare mand viste hende.

En dag, da det begyndte at regne, just som hun forlod haven, kom den rare mand hen til hende, åbnede sin store røde paraply og bad om tilladelse til at holde den over hende. Hun svarede blidt med sin lyse stemme, at det måtte han gerne. Men ved lyden af hendes stemme, og måske også fordi han sporede en vis ubestemt duft af kvinde, fjernede han sig hastigt og lod den øsende regn skylle ned over den unge pige, der forstod og trods alle sine bekymringer ikke kunne lade være at smile.

Julie boede på en kvist i *Cherche-Midi*gade og gav sig ud for en manufakturkommis, der søgte plads; hendes moder, der havde forstået, at datteren intetsteds ville være i så stor fare som i hendes nærhed, havde fået hende bort fra Thionvilletorvet og Pont-Neuf-kvarteret og forsynede hende, så godt hun kunne, med fødevarer og linned. Julie lavede sig lidt mad, gik så hen i Luxembourghaven for at se sin elsker og vendte hjem til sin fattige kvist; denne ensformige tilværelse virkede dulmende på hendes sorg, og ung og kraftig, som hun var, sov hun rolig hele natten. Da hun var en modig natur og vant til eventyr og måske også æggedes af den dragt, hun bar, gik hun undertiden om natten hen i cafeen *Røde Kors* i Ovngade, hvor der kom folk af alle slags og en del letlevende kvinder. Dér læste hun aviserne og spillede trictrac med en eller anden kræmmer eller militær, der røg sin pibe lige op i ansigtet på hende. Der blev drukket, spillet og elsket, og skænderier var almindelige. En aften, da der hørtes lyden af ryttere ude på stenbroen, løftede en af gæsterne

på gardinet, og da han så, at det var chefen for Nationalgarden, borger Hanriot, der galoperede forbi med hele sin stab, mumlede han mellem tænderne:

"Det var nok Robespierres æsel!"

Ved dette ord opløftede Julie en høj latter.

Men en patriot med stort overskæg påtalte kraftigt udtrykket:

"Den, der taler således," udbrød han, "er en fordømt aristokrat, som jeg med glæde skulle se nyse rødt i Samsons kurv. General Hanriot er en god patriot, der, hvis det behøves, nok skal forsvare Paris og Konventet. Men det tilgiver royalisterne ham ikke."

Og patrioten med overskægget stirrede stift på Julie, der ikke hørte op med at le.

"Og du, din grønskolling, tag du dig i agt for, at jeg ikke giver dig et spark i enden for at lære dig respekt for patrioterne."

Imidlertid hørtes der forskellige stemmer rundt om:

"Hanriot er en drukkenbolt og et fæhoved!"

"Hanriot er en god jakobiner. Leve Hanriot!"

Der dannede sig to partier, som kom i totterne på hinanden; knyttede næver faldt tungt på hatte, der blev ødelagt, borde væltede, glas splintredes, lamperne slukkedes, og kvinderne udstødte hvin. Julie, der blev overfaldet af flere patrioter, væbnede sig med en bænk, blev kastet omkuld, kradsede og bed sine angribere. Bag hendes åbne kappe og sønderrevne chemise kom hendes bølgende bryst til syne. Spektaklet tilkaldte en patrulje, og den unge aristokratinde slap bort mellem benene på gendarmerne.

Hver dag var karrerne fulde af dødsdømte.

"Jeg kan dog ikke lade min ven dø," sagde Julie til sin moder.

Hun besluttede at ansøge, at foretage henvendelser, at gå til komitéerne og kontorerne, til folkerepræsentanterne og embedsmændene, over alt, hvor det kunne hjælpe. Hun havde ingen kjole. Hendes moder lånte af borgerinde Blaise en stribet kjole, et tørklæde og et kniplings-hovedsæt, og klædt som kvinde og patriot begav Julie sig til dommer Renaudin i et fugtigt og skummelt hus i Mazaringade.

Hun gik skælvende op ad trappen og blev modtaget af dommeren i hans kummerlige arbejdsværelse, der kun var møbleret med et fyrretræs bord og to rørstole. Tapetet hang i laser. Renaudin, der havde sort og klistret hår, skumle øjne, tykke læber og fremspringende hage, opfordrede hende med en bevægelse til at tale og hørte på hende i tavshed.

Hun sagde til ham, at hun var søster til borger Chassagne, der sad som fange i Luxembourg, fortalte så behændigt hun kunne, de nærmere omstændigheder, under hvilke han var blevet arresteret, fremstillede ham som uskyldig og ulykkelig og var indtrængende.

Han vedblev at være ufølsom og hård.

Bønfaldende kastede hun sig for hans fødder og græd.

Så snart han så tårer, forandredes hans ansigt: i hans rødlig-sorte pupiller tændtes flammer, og hans blålige og uhyre kæber bevægede sig, som ville de tilføre hans tørre strube spyt.

"Borgerinde, hvad der er nødvendigt, skal blive gjort. Vær ikke urolig."

Og han åbnede døren og puffede ansøgerinden ind i en lille rosenrød dagligstue, hvor der var malerier over dørene, grupper af biskuit, et forgyldt ur og kandelabre, lænestole og en divan, i

hvis betræk der var vævet en hyrdescene af Boucher. Julie var rede til alt for at frelse sin elsker.

Renaudin var brutal og hurtig. Da hun rejste sig og atter ordnede borger Élodies smukke kjole, mødte hun dommerens grusomme og spottende blik; hun forstod straks, at hun havde bragt et unyttigt offer.

"De har lovet mig min broders frihed," sagde hun.

Han smilede hånligt og koldt.

"Jeg har sagt til dig, borgerinde, at hvad der er nødvendigt, skal blive gjort, det vil sige, at loven skal blive bragt til anvendelse, hverken mere eller mindre. Jeg har sagt til dig, at du ikke skulle være urolig, og hvorfor skulle du også være det? Revolutionsdomstolen er altid retfærdig."

Hun var lige ved at kaste sig over dette menneske, bide ham, rive øjnene ud på ham. Men da hun følte, at hun derved uhjælpeligt ville bringe Fortuné Chassagne i fordærvelse, styrtede hun bort og løb hjem for på sin kvist at afføre sig Élodies besudlede kjole. Og dér skreg hun i sin ensomhed hele natten igennem af raseri og smerte.

Da hun den næste dag vendte tilbage til Luxembourg, fandt hun haven besat af gendarmer, der jog kvinderne og børnene bort. I alléerne var der stillet skildvagter, der hindrede alle og enhver i at sætte sig i forbindelse med fangerne. Den unge moder, som hver dag kom med sit barn på armen, fortalte Julie, at der taltes om en sammensværgelse i fængslerne, og at det bebrejdedes kvinderne, at de samledes i haven for at røre folket til gunst for aristokrater og forrædere.

22

I Tuileriernes have hæver sig pludselig et bjerg. Himlen er uden skyer. Robespierre skrider foran sine kolleger i blå kjole og gule knæbenklæder med en buket af aks, kornblomster og valmuer i hånden. Han bestiger bjerget og proklamerer Jean-Jacques Rousseaus gud for den stærkt grebne republik. Hvilken renhed! Hvilken blidhed! Hvilken tro og gammeldags troskyldighed! Hvilke medynksfulde tårer, lig en frugtbargørende dug! Hvilken mildhed og broderskabsfølelse!

Forgæves hæver ateismen endnu en gang sit gyselige fjæs; Robespierre griber en fakkel, og flammerne fortærer uhyret, mens visdommen kommer til syne, med en krans af stjerner i den ene hånd, pegende med den anden op mod himlen.

På tribunen, der er opført lige overfor Tuileries-paladset, udgyder Évariste midt i den dybt rørte mængde blide tårer og takker Gud. Han ser en lykkens æra oprinde.

Han sukker:

"Endelig vil vi blive lykkelige, rene og uskyldige, hvis blot forbryderne tillader det."

Desværre! Forbryderne tillader det ikke. Der kræves endnu straffe; der kræves endnu strømme af urent blod. Tre dage efter festen for den ny alliance og udsoningen mellem himlen og jorden, offentliggør Konventet den lov, der med en slags gemytlig grusomhed afskaffer alle de traditionelle lovlige former, alt hvad menneskeheden siden de retfærdige romeres dage har udtænkt til beskyttelse af den mistænkte uskyldighed. Der skal ikke mere finde nogen forundersøgelse eller noget

forhør sted, ingen vidner føres, ingen defensor beskikkes; kærligheden til fædrelandet træder i stedet for alt. Den anklagede beholder sin forbrydelse eller sin uskyldighed hos sig selv og passerer stum forbi de patriotiske dommere. Og disse skal i dette korte øjeblik se til bunds i sager, der undertiden er vanskelige og ofte indviklede og dunkle. Hvorledes skal de da nu kunne dømme? Hvorledes skal de i løbet af et sekund kunne kende den hæderlige mand fra forbryderen, patrioten fra fædrelandets fjende? …

Efter et øjebliks forvirring forstod Gamelin sine nye pligter og fandt sig til rette i sin ny opgave. Han erkendte, at procedurens simplificering var et rigtigt udtryk for den heldbringende og frygtelige retspleje, hvis udøvere ikke er kancellister, der i god ro og mag vejer pro og kontra i deres middelalderlige vægtskåle, men sansculotter, der dømmer i patriotisk inspiration og ser alt i et lynglimt. Der hvor garantier og forsigtighedsforanstaltninger ville have ødelagt alt, kunne et ærligt hjertes indskydelse frelse alt. Det gjaldt at følge naturen og de impulser, der stammer fra denne gode moder, der aldrig tager fejl; det gjaldt at dømme med hjertet, og Gamelin påkaldte Rousseaus ånd:

"Dydige mand, indgiv mig kærlighed til menneskene og den brændende vilje til at forbedre dem!"

Hans kolleger tænkte for størstedelen som han. De var fremfor alting meget enkle, og den ny procedures enkelthed passede dem særdeles godt. De var vel fornøjede med den simplificerede retspleje. Under dennes fremskyndede gang var der nu ikke mere noget, der kunne volde dem uro eller forvirring. De forhørte sig blot om de anklagedes anskuelser,

idet de ikke tænkte sig muligheden af, at man uden ondskab kunne tænke anderledes end de selv. Da de selv troede at sidde inde med sandhedens og visdommens suveræne gode, tilskrev de deres modstandere vildfarelsen og sletheden. De følte sig stærke: de så Gud.

Ja, dommerne i Revolutionsdomstolen så Gud. Det højeste væsen, som Robespierre havde erkendt, gød sine stråler over dem. De elskede, de troede.

Lænestolen til den anklagede var blevet erstattet med en stor tribune, der kunne rumme indtil halvtreds personer; man gik nemlig nu kun bunkevis til værks. I én og samme sag forenede den offentlige anklager ofte personer, der for første gang så hinanden i retssalen, og gjorde dem til hinandens medskyldige. Domstolen pådømte med al den raskhed, som den ny lov tillod, de såkaldte fængselssammensværgelser, der ved den spidsfindige argumentering, som lå til grund for dem, dannede en naturlig fortsættelse af processerne mod dantonisterne og hébertisterne. For da det gjaldt om også her at påvise de to væsentligste tegn på, at der forelå et komplot, anstiftet af udlandets guld mod republikken, nemlig den ubetimelige moderation og den beregnede ultra-radikalisme, da det gjaldt om også her at genfinde både den dantonistiske og den hébertistiske forbrydelse, havde man i denne sag forenet to modsatte hoveder, to kvindehoveder, den elskværdige Lucile, Camille Desmoulins enke, og enken efter hébertisten Momoro, en glad sjæl, der havde været gudinde for en dag. Begge to var af symmetri blevet indelukket i det samme fængsel, hvor de havde grædt sammen på den samme stenbænk; begge to havde af symmetri måttet bestige skafottet. Et højst sindrigt symbol,

et mesterværk af ligevægt, der utvivlsomt var udklækket i en eller anden prokurørsjæl, og som Robespierre høstede æren for. For til denne folkerepræsentant henførte man alle de lykkelige og ulykkelige begivenheder, der fandt sted i republikken, både lovene og forbrydelserne og årstidernes gang og høsten og sygdommene. Det var en uretfærdighed, der var fortjent; for denne lille sirlige og uanselige mand med katteansigtet øvede i virkeligheden en mægtig indflydelse på folket …

Domstolen ekspederede den dag en del af den store fængselssammensværgelse, nemlig cirka tredive konspiratorer fra Luxembourgfængslet, der havde været meget eksemplariske fanger, men alle var udprægede royalister eller separatister. Anklagen hvilede udelukkende på en enkelt angivers vidneforklaring. De edsvorne vidste ikke det bitterste om sagen; de kendte end ikke konspiratorernes navne. Da Gamelin kastede sit blik henover de anklagedes bænk, genkendte han mellem dem Fortuné Chassagne. Julies elsker, som det lange fængselsophold havde gjort mager og bleg, og hvis træk så skarpe ud i salens stærke dagslys, havde dog endnu i sin fremtræden bevaret noget rask og indtagende. Hans øjne traf Gamelins og fyldtes med foragt.

Besat af et koldt raseri rejste Gamelin sig, forlangte ordet og med øjnene fæstede på busten af Brutus den Ældre, der kunne ses fra hele salen, sagde han:

"Borger præsident, ihvorvel der mellem mig og en af de anklagede findes et bånd, der ville være et slægtskabsbånd, hvis det var blevet offentligt, erklærer jeg, at jeg ikke agter at vige mit sæde. De to Brutus'er veg ikke, da de for republikkens frelse

og for frihedens sag måtte domfælde en søn og ramme en adoptivfader."

Han satte sig igen.

"Det er en net slubbert," mumlede Chassagne mellem tænderne.

Publikum forholdt sig køligt, hvad enten man nu endelig var blevet træt af højtravende talemåder, eller man fandt, at Gamelin alt for let havde fået bugt med de naturlige følelser.

"Borger Gamelin," sagde præsidenten, "efter lovens ord skal en dommer, der vil vige sit sæde, give skriftlig meddelelse derom fireogtyve timer før forhandlingernes begyndelse. For øvrigt er der ingen grund for dig til at gøre det; en patriotisk edsvoren er hævet over alle lidenskaber."

Hver af de anklagede blev forhørt i tre-fire minutter. Aktoratet androg på dødsstraf for dem alle. De edsvorne vedtog dette med et enkelt ord eller et nik og under enstemmighed. Da det var Gamelins tur at votere, sagde han:

"Alle de anklagede er overbeviste, og loven er udtrykkelig."

Da han gik ned ad domhusets trappe, spærrede en ung mand, der var klædt i en flaskegrøn frakke og syntes en sytten-atten år gammel, pludselig vejen for ham. Han bar en rund hat, der var skubbet bag i nakken, og hvis skygge omgav hans smukke blege ansigt ligesom en sort glorie. Stående foran den edsvorne, skreg han til ham, skrækindjagende i sin vrede og fortvivlelse:

"Skurk! Uhyre! Morder! Slå mig, din kujon! Jeg er en kvinde! Lad mig arrestere! Lad mig guillotinere! Kain, jeg er din søster!"

Og Julie spyttede ham i ansigtet.

Den revolutionære agtpågivenhed var på den tid stærkt i færd med at slappes i trikotøsernes og sansculotternes skare, og deres borgeriver var betydeligt kølnet. Rundt om Gamelin og hans angriber herskede forvirring og usikkerhed. Julie banede sig vej gennem mængden og forsvandt i tusmørket.

23

Évariste Gamelin var træt og fandt ikke hvile; tyve gange i løbet af natten fo'r han pludselig op af sin søvn, der var fuld af mareridt. Kun i det blå kammer kunne han i Élodies arme sove nogle timer. Han talte og skreg i søvne og vækkede hende; men hun kunne ikke forstå hans ord.

En morgen efter en nat, hvor han havde set furierne, vågnede han op, nedbrudt af rædsel og svag som et barn. Daggryet trængte med sine blege pile gennem kammerets gardiner. Évaristes hår faldt i uorden ned over hans pande og dækkede hans øjne med et sort slør; Élodie stod ved hovedgærdet og fjernede blidt de stridige krøller. Der var en søsters kærlighed i det blik, hun så på ham med, og med sit lommetørklæde tørrede hun den kolde sved af den ulykkeliges pande. Da mindedes han den skønne scene fra Euripides' *Orestes*, der havde inspireret ham til det maleri, der ville være blevet hans mesterværk, om han havde kunnet fuldføre det: den scene, hvor den ulykkelige Elektra aftørrer fråden, der besudler hendes broders mund. Og han troede også at høre Élodie sige til ham med sin blide slemme: "Hør mig, min elskede broder, mens furierne endnu lader dig være herre over din forstand ..."

Og han tænkte:

"Og dog er jeg jo ingen modermorder. Tværtimod er det af sønlig pietet, at jeg har udgydt fædrelandsfjendernes urene blod."

24

Man var ikke færdig endnu med fængselssammensværgelsen. Niogfyrre ny anklagede fyldte tribunens trin. Maurice Brotteaux indtog hæderspladsen øverst til højre. Han var klædt i sin kaffebrune frakke, som han dagen i forvejen omhyggeligt havde børstet, og hvis lomme, der i længden var blevet meget slidt af den lille Lukrets, han havde repareret. Kvinden Rochemaure ved siden af ham var malet og sminket, blændende og gyselig. Pater Longuemare var blevet anbragt mellem hende og pigen Athénaïs, der i Madelonnettesfængslet havde genfundet sin tidligste ungdoms friskhed.

Gendarmerne hobede i øvrigt sammen på tribunen en del andre personer, som de her nævnte ikke kendte, og som måske heller ikke kendte hinanden, men som dog alle sammen – jurister og daglejere, tidligere adelige og borgerfolk – beskyldtes for delagtighed i samme forbrydelse. Borgerinde Rochemaure opdagede Gamelin på edsvornebænken. Selv om han ikke havde svaret på hendes indtrængende breve og gentagne bud, håbede hun dog på ham, sendte ham et bønfaldende blik og bestræbte sig for at være smuk og rørende for ham. Men den unge dommers kolde blik berøvede hende enhver illusion.

Skriveren oplæste anklageakten, der var kortfattet med hensyn til hver af de anklagede, men lang på grund af disses antal. Den udviklede i store træk, hvorledes der i fængslerne var blevet smedet et komplot med det formål at drukne republikken i folkerepræsentanternes og den parisiske

befolknings blod, og idet den derpå omtalte de anklagede enkeltvis, fortsatte den:

"En af de fordærveligste ophavsmænd til denne afskyelige sammensværgelse er en person kaldet Brotteaux, forhenværende adelsmand med navnet des Ilettes og skatteforpagter under tyrannen. Dette individ, der endog i tyranniets dage gjorde sig bemærket ved sit tøjlesløse liv, er et klart bevis på, at fritænkeri og usædelighed er de farligste fjender for friheden og folkeslagenes lykke; for efter at have bortødslet statens finanser og forbrugt en anselig del af folkets ejendele til udskejelser, gik dette individ i kompagni med sin tidligere konkubine, kvinden Rochemaure om at korrespondere med emigranterne og på en forræderisk måde underrette udlandet om vore finansers tilstand, vore troppers bevægelser og den offentlige menings svingninger.

Brotteaux, der i denne periode af sin foragtelige tilværelse levede i konkubinat med en prostitueret kvinde, som han havde samlet op af Fromenteaugades skarn, pigen Athénaïs, vandt hende let for sine planer og brugte hende til at støtte kontrarevolutionen ved ukyske råb og usømmelige opmuntringer.

Nogle ytringer af denne ulykkebringende person vil klart vise hans modbydelige tankegang og hans fordærvelige hensigter. Om den patriotiske domstol, der i dag er kaldet til at revse ham, har han brugt den uforskammede udtalelse: 'Revolutionsdomstolen ligner et stykke af William Shakespeare, der blander de trivielleste klovnløjer ind i de mest blodige scener.' Uophørligt prækede han ateismen som det sikreste middel til at fornedre nationen og styrte den i armene på

usædeligheden. I Conciergerie-fængslet, hvor han har siddet som fange, beklagede han vore tapre hæres sejre, som var det de værste ulykker, og bestræbte sig for at kaste mistanke på vore mest patriotiske generaler ved at tillægge dem omvæltningsplaner. 'I må være forberedt på,' sagde han i et afskyeligt sprog, som pennen vægrer sig ved at gengive, 'I må være forberedt på, at en af disse sabelraslere, som I skylder jeres frelse, en skønne dag vil sluge jer alle sammen, ligesom storken i eventyret sluger frøerne'."

Og anklageakten fortsatte på følgende måde:

"Kvinden Rochemaure, tidligere adelig, er ikke mindre skyldig end Brotteaux, hvis konkubine hun var. Ikke blot korresponderede hun med udlandet og blev betalt af selve Pitt, men i kompagniskab med fordærvede mænd som Jullien og Chabot, i ledtog med den tidligere baron de Batz fandt hun på alle slags kneb for at drive det indiske kompagnis aktier ned, købe dem for billig pris og derpå atter sætte kursen i vejret ved ny kneb, der gik i modsat retning af de første, således at hun på denne måde besveg den offentlige og den private formue. Som fange i Bourbe og Madelonnettes har hun ikke ophørt med at konspirere i fængslet, jobbe på Børsen og foretage bestikkelsesforsøg overfor dommerne og de edsvorne.

Louis Longuemare, eksadelig og ekskapuciner, havde længe forsøgt sig i al slags skændsel og forbrydelse, før han forøvede de landsforræderiske handlinger, som han skal stå til regnskab for her. Han levede i en skammelig promiskuitet med pigen Gorcut, kaldet Athénaïs, under Brotteaux' eget tag og er denne piges og denne forhenværende adelsmands medskyldige. Under sit fangenskab i Conciergeriet har han ikke en eneste

dag afladet med at forfatte skrifter, i hvilke han angriber statens frihed og fred.

Det bør fremhæves med hensyn til Marthe Gorcut, kaldet Athénaïs, at de prostituerede kvinder er den største svøbe for den offentlige sædelighed, som de krænker, og en skændsel for samfundet, som de nedværdiger. Men det er i øvrigt unyttigt at opholde sig videre ved de modbydelige forbrydelser, som den anklagede uden blusel tilstår ..."

Anklagen gennemgik derpå de femogfyrre andre tiltalte, som hverken Brotteaux eller pater Longuemare eller borgerinde Rochemaure kendte – udover det, at de måske havde set nogle af dem i fængslet – og som alle ligesom de førstnævnte var medindbefattede i "denne nederdrægtige sammensværgelse, hvis mage ikke findes i folkenes annaler".

Anklagen sluttede med at kræve dødsstraf for dem alle.

Brotteaux blev forhørt først.

"Har du konspireret?"

"Nej, jeg har ikke konspireret. Det er forkert alt, hvad der står i den anklageakt, der nu blev læst op."

"Dér ser du! Endnu i denne stund konspirerer du mod domstolen."

Og præsidenten gik videre til kvinden Rochemaure, der svarede med fortvivlede protester, tårer og snedigheder.

Pater Longuemare henholdt sig udelukkende til Guds vilje. Han havde ikke en gang taget sit forsvarsskrift med.

På alle de spørgsmål, der blev stillet ham, svarede han med fuldkommen resignation. Kun da præsidenten kaldte ham for kapuciner, kom der liv i den gamle mand:

"Jeg er ikke kapuciner," sagde han, "jeg er præst og medlem af barnabiter-ordenen."

"Det bliver jo det samme," svarede præsidenten jovialt.

Pater Longuemare så harmfuld på ham:

"Man kan ikke tænke sig nogen mere besynderlig misforståelse," sagde han, "end den at forveksle en kapuciner og et medlem af barnabiter-ordenen, hvis grundlæggelse stammer fra selve apostlen Paulus."

Forsamlingen brød ud i latter og hujen, og pater Longuemare, der opfattede tilhørernes spot som en benægtelse af hvad han havde sagt, forkyndte, at han ville dø som medlem af den hellige Barnabas' orden, hvis dragt han bar i sit hjerte.

"Erkender du," spurgte præsidenten, "at have konspireret med pigen Gorcut, kaldt Athénaïs, der tilstod dig sin foragtelige gunst?"

Ved dette spørgsmål hævede pater Longuemare et smertefyldt blik mod himlen og svarede med en tavshed, der udtrykte en uskyldig sjæls overraskelse og en værdig munks uvilje mod at tale overflødige ord.

"Pige Gorcut," spurgte præsidenten den unge Athénaïs, "erkender du at have konspireret med Brotteaux?"

Hun svarede blidt:

"Hr. Brotteaux har, så vidt jeg ved, ikke gjort andet end godt. Der skulle blot være mange som ham; der findes ingen, der er bedre. De, der siger det modsatte, tager fejl. Det er alt, hvad jeg har at sige."

Præsidenten spurgte hende, om hun erkendte at have levet i konkubinat med Brotteaux. Hun forstod ikke dette udtryk og måtte have det forklaret. Men så snart hun havde opfattet, hvad

det drejede sig om, svarede hun, at det havde kun beroet på ham, men at han ikke havde forlangt det.

Der blev latter på tribunerne, og præsidenten truede pigen Gorcut med at lade hende fjerne fra retssalen, hvis hun endnu en gang svarede med en sådan kynisme.

Da kaldte hun ham for en skinhellig rad og en hanrej og øste en skylle af skældsord ud over ham og dommerne, indtil gendarmerne fik hende trukket bort fra hendes bænk og førte hende ud.

Præsidenten forhørte derefter kort de andre anklagede i den orden, i hvilken de var anbragt på tribunen. En person ved navn Navette svarede, at han ikke havde kunnet konspirere i et fængsel, hvor han kun havde opholdt sig i fire dage. Præsidenten bemærkede, at dette svar fortjente at tages i betragtning, og han anmodede dommerne om at tage hensyn til det. En vis Bellier svarede det samme, og præsidenten henvendte til gunst for ham den samme bemærkning til juryen. Denne velvilje fra dommernes side blev opfattet som et udslag af en rosværdig retfærdighedsfølelse eller som et vederlag, der skyldtes angiverne.

Den offentlige anklagers substitut tog ordet. Han gentog kun anklageaktens beskyldninger med nogle flere ord og stillede det spørgsmål:

"Er det bevist, at Maurice Brotteaux, Louise Rochemaure, Louis Longuemare, Marthe Gorcut, kaldet Athénaïs, Eusèbe Rocher, Pierre Guyton-Fabulet, Marcelline Descourtis osv., osv. har indgået en sammensværgelse, hvis midler var mord, hungersnød, falskmøntneri, ødelæggelse af den offentlige

moral og rejsning i fængslerne, og hvis formål var borgerkrig, omstyrtelse af Konventet og genindførelse af kongedømmet?"

De edsvorne trak sig tilbage til voteringsværelset. De besvarede enstemmigt det stillede spørgsmål med Ja for alle de anklagedes vedkommende med undtagelse af personerne Navette og Bellier, som præsidenten, og efter ham den offentlige anklager, så at sige havde udskilt af sagen. Gamelin motiverede sit votum med disse ord:

"De anklagedes skyld springer i øjnene; fædrelandets vel kræver deres død, og de må selv ønske den som det eneste middel til at sone deres brøde."

Præsidenten læste dommen op uden at de, den angik, var til stede. På disse store dage kaldte man, tværtimod lovens bydende, ikke de domfældte ind igen, når dommen skulle forkyndes, vel sagtens fordi man frygtede så mange personers fortvivlelse. En overflødig frygt, så stor og almindelig som ofrenes hengivelse i deres skæbne den gang var! Skriveren gik ned for at læse dommen for de dømte, som påhørte den med en tavshed og ro, der henledte tanken på træer i en skov, der ryddes på én gang.

Borgerinde Rochemaure erklærede, at hun var frugtsommelig. En læge, der på samme tid var edsvoren, fik det hverv at undersøge hende. Man bar hende besvimet ind i hendes celle.

"Ak," sukkede pater Longuemare, "man må i høj grad ynke disse dommere; for deres sjælelige tilstand er i sandhed beklagelig. De blander alting sammen og forveksler en barnabiter med en franciskaner."

Henrettelsen skulle finde sted samme dag ved "Tronstyrtningsporten". Efter at have gjort det nødvendige toilette, fået deres hår klippet og deres skjorter udringede i halsen ventede de domfældte på bødlen, hobet sammen som en flok får i det lille rum, der ved en glasvæg var adskilt fra fængslets kontor.

Da bødlen og hans håndlangere kom, lagde Brotteaux, der roligt havde læst i sin Lukrets, bogmærket ved den påbegyndte side, lukkede bogen, stak den i sin lomme og sagde til barnabiteren:

"Ærværdige pater! Hvad der gør mig rasende, er at jeg ikke vil kunne overbevise Dem. Vi skal nu begge til at sove vor sidste søvn, og jeg kan ikke trække Dem i ærmet for at vække Dem og sige til Dem: 'Ser De! De har ikke mere nogen fornemmelse eller følelse; De er livløs. Tilstanden efter livets ophør er ganske den samme som forinden dets begyndelse'."

Han ville smile; men en heftig smerte jog gennem ham, og han var lige ved at falde sammen.

Han fortsatte alligevel:

"Pater! Jeg røber Dem min svaghed. Jeg elsker livet og forlader det ikke uden sorg."

"Hr. Brotteaux," svarede munken mildt, "jeg beder Dem bemærke, at skønt De er modigere end jeg, forvirres De dog mere end jeg af døden. Hvad kan det betyde andet, end at jeg ser lyset, som De endnu ikke ser?"

"Det kunne også betyde," sagde Brotteaux, "at jeg med større sorg skilles fra livet, fordi jeg har nydt det bedre end De, der har søgt at få det til at ligne døden så meget som muligt."

"Hr. Brotteaux," sagde pater Longuemare og blev bleg. "Denne stund er alvorlig. Gid Gud stå mig bi! Det er øjensynligt, at vi skal dø uden kirkens bistand. Sikkerlig må jeg i sin tid have nydt sakramentet med lunken sjæl og utaknemmeligt hjerte, siden Himlen nægter mig det i dag, da jeg trænger så hårdelig dertil."

Karrerne ventede. Man læssede de domfældte op på dem med bundne hænder. Også kvinden Rochemaure, hvis frugtsommelighed ikke var blevet bekræftet af lægen, blev anbragt i en af vognene. Hun samlede lidt af sin energi og gav sig til at undersøge tilskuernes skare, idet hun håbede, imod alt håb, at finde en redningsmand imellem dem. Hendes øjne anråbte. Tilstrømningen var ikke så stærk som før, og meningstilkendegivelserne ikke så voldsomme. Kun nogle kvinder råbte "Til skafottet!" og gjorde nar ad de dødsdømte. Mændene trak på skuldrene, vendte hovedet bort og tav, af forsigtighed eller af respekt for loven.

Der løb en bevægelse gennem mængden, da Athénaïs kom ud gennem gitteret. Hun så ud som et barn.

Hun bøjede sig for munken.

"Hr. pastor," sagde hun til ham, "giv mig syndsforladelsen."

Pater Longuemare mumlede alvorligt sakramentets ord og sagde:

"Min datter, du har været dybt sunket, men gid jeg kunne møde for Herren med et så enfoldigt hjerte som dit!"

Hun gik let op i karren. Og da hun stod deroppe med brystet fremskudt og stolt knejsende med sit barnehoved, råbte hun:

"Leve kongen!"

Hun gjorde tegn til Brotteaux, at der var plads ved siden af hende. Brotteaux hjalp barnabiteren op og stillede sig selv mellem munken og den uskyldige pige.

"Hr. Brotteaux," sagde pater Longuemare til den epikuræiske filosof, "jeg beder Dem om en stor ting; bed til den Gud, De ikke tror på endnu, bed til ham for mig. Det er ikke sikkert, at De ikke er ham nærmere end jeg selv; et øjeblik kan være afgørende. For at Herren skal udvælge Dem, behøves kun et sekund. Hr. Brotteaux, bed for mig."

Mens hjulene knirkede afsted over brostenene i den lange forstadsgade, læste munken, med hjerte og med tunge, de bønner, som de døende beder.

Brotteaux gentog for sig selv disse vers af naturens digter: *Sic ubi non erimus* … Bundet, som han var, og rystet frem og tilbage i skændselskarren, bevarede han dog en rolig holdning og ligesom et vist hensyn til sin bekvemmelighed. Ved hans side kastede Athénaïs, stolt over at dø på samme måde som Frankrigs dronning, et kækt blik ud over mængden, og den gamle skatteforpagter, der som kender beskuede den unge kvindes hvide hals, sørgede over mørket, der nærmede sig.

25

Mens de af gendarmer omringede karrer, der førte Brotteaux og hans medskyldige til døden, rullede afsted i retning af Tronstyrtningspladsen, sad Évariste tankefuld på en bænk i Tuileries-haven. Han ventede Élodie. Solen, der sank ned mod horisonten, overvældede de tætte kastanjetræer med sine flammepile. Henne ved havens gitter sad *Berømmelsen* på sin vingede hest med evighedstrompeten for munden. Avissælgerne udskreg den store sejr ved Fleurus.

"Ja," tænkte Gamelin, "sejren er vor. Vi har betalt den pris, der krævedes."

Han så for sig de slette generaler slæbe deres domfældte skygger gennem det blodige støv på Revolutionspladsen, hvor de havde ladt deres liv. Og han smilede stolt ved den tanke, at uden al den strenghed, som også han havde haft del i, ville de østrigske heste nu gnave barken af havens træer.

Han udbrød ved sig selv:

"Rædslen er heldbringende, rædslen er hellig! I fjor ved denne tid havde vi til at forsvare os nogle overvundne og lasede helte; fædrelandets jord var oversvømmet af fjenden; de to tredjedele af departementerne stod i oprør. Nu kommanderer dygtige generaler vore veludrustede og veløvede hære, der over alt tager offensiven, parate til at bringe friheden ud over verden. Indenfor hele republikkens territorium hersker fred. Rædslen er heldbringende, rædslen er hellig! Guillotinen fortjener vor kærlighed! I fjor ved denne tid var republikken sønderslidt af partierne; separatismens hydra truede med at opæde den. Nu

breder den jakobinske enhed sig, fuld af kraft og kløgt, over hele riget ..."

Alligevel var han mørk. En dyb rynke lå tværs over hans pande; hans mund fortrak sig i bitterhed. Han tænkte: "Vi sagde: *Sejre eller dø.* Vi tog fejl. Vi burde have sagt: *Sejre og dø.*"

Han så sig om. Børnene legede med sanddynger. Borgerinderne sad på deres stole under træerne og broderede eller syede. Mænd, hvis kjoler og knæbenklæder var af en ny og fremmedartet elegance kom på vejen til deres hjem forbi, øjensynlig optaget af deres forretninger eller deres fornøjelser. Og Gamelin følte sig ene imellem dem; han var hverken deres landsmand eller deres samtidige. Hvad var det, der var sket? Hvorledes gik det til, at begejstringen fra de skønne år var blevet afløst af ligegyldighed, træthed og måske endda væmmelse? Det var åbenbart, at disse mænd ikke mere ville høre tale om Revolutionsdomstolen og vendte sig bort fra guillotinen. Da den var blevet alt for ildeset på Revolutionspladsen, var den blevet flyttet helt bort til den anden ende af forstaden Antoine. Men selv dér blev der mumlet, når karrerne kom kørende. Nogle stemmer havde, efter hvad der fortaltes, råbt: "Nu er det nok!"

Nok, når der endnu fandtes forrædere og konspiratorer! Nok, når det var nødvendigt at forny komitéerne og rense Konventet! Nok, når forbrydere kastede skam over folkerepræsentationen. Nok, når der i selve Revolutionsdomstolen var folk, der tænkte på at styrte *den retfærdige*! For, hvor frygteligt det end var al tænke sig, var det dog alt for sandt! Selv Fouquier-Tinville smedede nu intriger, og det var kun for at ødelægge Robespierre, at han med megen

pomp havde ofret ham syvoghalvtreds fanger, der var blevet slæbt til døden i fædrelandsforrædernes røde skjorte. Hvilken forbryderisk medlidenhed var det dog, fædrelandet gav efter for? Det var altså nødvendigt at frelse det mod dets vilje, tilstoppe sine øren, når det råbte om nåde, og støde til! Ak! Skæbnen havde besluttet det: Frankrig forbandede sine redningsmænd. Lad det da forbande os og selv blive frelst!

"Det er alt for lidt at ofre nogle ukendte personer, aristokrater, finansmænd, publicister og digtere, en Lavoisier, en Roucher, en André Chénier. Det gælder at ramme de almægtige forbrydere, der med hænderne fulde af guld og dryppende af blod forbereder Bjergets undergang, folk som Foucher, Tallien, Rovère, Carrier, Bourdon. Det gælder at befri staten for alle dens fjender. Hvis Hébert havde sejret, ville Konventet være blevet styrtet og republikken være gået til grunde; hvis Danton og Desmoulins havde sejret, ville Konventet, berøvet de dydige af sine medlemmer, have udleveret republikken til aristokraterne, børsjobberne og generalerne. Hvis Tallien, Foucher og deres fæller, – uhyrer, der har svælget i blod og rov, – sejrer, drukner Frankrig i forbrydelse og skændsel … Du sover, Robespierre, mens nogle skurke, der er sanseløse af vanvid og frygt, pønser på din død og på frihedens undergang. Couthon, Saint-Just, hvorfor nøler I med at angive komplottet?

Den gamle stat, det rædselsfulde kongedømme, sikrede sin magt ved årligt at fængsle fire hundrede tusinde mennesker, hænge femten tusinde og radbrække tre tusinde, og republikken skulle betænke sig på endnu at ofre nogle

hundrede hoveder for sin sikkerheds og sin magts skyld. Lad os drukne os selv i blod og frelse fædrelandet …"

Mens han tænkte således, kom Élodie ilende hen til ham, bleg og ude af sig selv:

"Évariste, hvad er det, du har at sige mig? Hvorfor kommer du ikke hjem til mig i *Den malende Amor*, i det blå kammer? Hvorfor har du sat mig stævne her?"

"For at sige dig farvel for evigt."

Hun mumlede, at han var vanvittig, og at hun ikke kunne fatte …

Han standsede hende med en meget lille håndbevægelse.

"Élodie, jeg kan ikke mere tage imod din kærlighed."

"Ti stille, Évariste, ti stille!"

Hun bad ham gå lidt længere bort; dér, hvor de nu var, iagttog man dem og hørte efter.

Han gik en snes skridt og fortsatte meget roligt:

"Jeg har ofret mit fædreland mit liv og min ære. Jeg dør vanæret og vil ikke have andet at efterlade dig, ulykkelige, end mit forhadte minde … Vi elsker hinanden, siger du. Kan man da endnu elske mig? … Kan jeg endnu elske?"

Hun sagde til ham, at han var gal; at hun elskede ham og altid ville elske ham. Hun var lidenskabelig og oprigtig; men hun følte lige så godt som han, hun følte bedre end han, at han havde ret. Det, hun kæmpede imod, var så håndgribelig sandt.

Han fortsatte:

"Jeg bebrejder mig intet. Det jeg har gjort, ville jeg gøre om igen. Jeg har for fædrelandets skyld gjort mig til en bandlyst. Jeg er forbandet. Jeg har stillet mig selv udenfor samfundet, og jeg vil aldrig kunne vende tilbage til det. Nej! Det store hverv er

ikke endt. Man taler om mildhed og tilgivelse! Tilgiver da forræderne? Er konspiratorerne milde? Landsforrædernes tal vokser uophørligt; de myldrer op af jorden, de kommer ilende fra vore grænser: unge mænd, der snarere burde søge døden i vore hære, oldinge, børn, kvinder med uskyldighedens, renhedens og skønhedens maske. Og når de er ofret, findes der nye ... Du ser selv, at jeg må give afkald på kærlighed, på enhver glæde, på al livets lykke, på livet selv."

Han tav. Élodie, der var skabt til at værdsætte en fredelig lykke, havde mere end én gang følt sig rædselsslagen ved de blodige billeder, som under hendes tragiske elskers kys blandede sig ind i hendes sansers rus; hun svarede intet. Évariste inddrak som en bitter kalk den unge kvindes tavshed.

"Du ser det selv, Élodie: Vi hvirvles afsted; vort eget værk fortærer os. Vore dage, vore timer er som år at regne. Jeg har snart levet et århundrede. Se på min pande! Ligner den en elskers? Elske! ..."

"Évariste, du er min, og jeg beholder dig; jeg giver dig ikke din frihed igen."

Hun talte i en tone som den, der bringer et offer. Han følte det; hun følte det selv.

"Élodie, vil du en dag bevidne, at jeg levede tro mod min pligt, at mit hjerte var uden svig og min sjæl ren, at jeg ikke havde anden lidenskab end det almene vel, at jeg af naturen var følsom og kærlig? Vil du sige: 'Han gjorde sin pligt'? Nej, det vil du ikke. Og jeg forlanger ikke, at du skal gøre det. Lad mit minde dø! Min ære er i mit eget hjerte; vanæren indhyller mig. Hvis du har elsket mig, så bevar en evig tavshed om mit navn."

En dreng på otte-ni år, der legede med et tøndebånd, styrtede i det samme ind mellem Gamelins ben.

Gamelin greb barnet og løftede det i vejret:

"Barn! Du vil vokse op fri og lykkelig, og det skylder du den skændige Gamelin. Jeg er afskyelig, for at du kan blive lykkelig. Jeg er grusom, for at du kan blive god; jeg er ubarmhjertig, for at alle franskmænd i morgen kan omfavne hinanden under glædestårer."

Han trykkede barnet mod sit bryst:

"Lille barn, når du bliver en mand, skylder du mig din lykke og din uskyldighed, og hvis du nogensinde hører mit navn, vil du forbande det."

Han satte barnet ned igen på jorden, og den lille kastede sig forskrækket i skørterne på sin moder, der var løbet til for at udfri ham.

Den unge moder, der var køn i sin hvide linons kjole og besad en aristokratisk yndefuldhed, førte med en hovmodig mine sin lille dreng bort.

Gamelin så på Élodie med et vildt blik:

"Jeg kyssede dette barn; måske vil jeg lade dets moder guillotinere."

Og han fjernede sig med store skridt ind mellem træerne.

Élodie blev stående et øjeblik ubevægelig med blikket stift vendt mod jorden. Derpå styrtede hun pludselig afsted efter sin elsker, og ude af sig selv, med håret opløst som en mænade, greb hun ham som for at sønderslide ham og skreg til ham med en stemme, der kvaltes af ophidselse og af gråd:

"Også mig, min elskede! Send også mig til guillotinen! Lad også mit hoved hugge af!"

Og ved forestillingen om kniven, der ramte hendes nakke, smeltede hele hendes legeme hen i rædsel og vellyst.

26

En aften i Varmemåneden, mens den nedgående sol farvede himlen med purpurrødt blod, vankede Évariste mørk og bekymret om i Marbeufhaverne, der nu var blevet nationalejendom og besøgtes af ørkesløse parisere. Man nød dér limonade og is, og der var karrusseller og skydeindretninger for de unge patrioter. En lille pjaltet savoyard med sort hue lod et murmeldyr danse rundt under et træ til sin fiols skingre toner. En slank og endnu ung mand med pudret hår, iført en blå kjole og ledsaget af en stor hund, standsede for at lytte til denne landlige musik. Évariste så, at det var Robespierre. Han fandt, at han var blevet bleg og mager, og at hans ansigt, der havde fået et hårdt udtryk, var sørgeligt furet af rynker. Og han tænkte: "Hvilken række af anstrengelser og lidelser er det ikke, der således har præget hans pande! Hvor er det ikke møjsommeligt at arbejde for menneskenes lykke! Hvad grubler han mon over i dette øjeblik? Mon tonerne af den landlige fiol kan få ham til at glemme statens anliggender? Eller tænker han på, at han har sluttet en pagt med døden, og at øjeblikket til at opfylde den er nær? Pønser han måske på at vende tilbage til Velfærdsudvalget, som han har trukket sig tilbage fra, træt af dér stadig at blive overstemt, sammen med Saint-Just og Couthon, af den oprørske majoritet? Hvilke forhåbninger eller hvilke ængstelser rører sig bag dette uigennemtrængelige ansigt?"

Imidlertid smilede Robespierre til drengen, rettede venligt og med blid stemme nogle spørgsmål til ham om bjergdalen og

hytten og forældrene, som den lille stakkel havde forladt, tilkastede ham en lille sølvmønt og gik videre. Efter at være gået et par skridt vendte han sig om for at kalde på sin hund, som, da den sporede rottelugten, viste tænder ad murmeldyret, der rejste børster.

"Brount! Brount!"

Derpå forsvandt han ind i de mørke alléer.

Gamelin gik af ærbødighed ikke hen til den ensomme fodgænger, men idet han så efter den tynde silhuet, der gled bort i mørket, henvendte han i sit stille sind denne tale til ham:

"Jeg har set din bekymring, Maximilien; jeg har forstået din tanke. Din melankoli, din træthed og selv det forskræmte udtryk i dit blik, alt siger: 'Lad rædslen være forbi, lad broderskabet begynde! Franskmænd, vær enige, vær dydige, vær gode. Elsk hverandre!' Nu vel! Jeg skal tjene dine planer; for at du i din visdom og godhed kan gøre ende på borgerkrigen, udslukke broderhadet, forvandle bødlen til en gartner, der for fremtiden kun skærer hovedet af kål og salat, skal jeg sammen med mine kolleger i domstolen forberede mildhedens vej ved at udrydde konspiratorerne og forræderne. Vi skal fordoble vor årvågenhed og vor strenghed. Ingen skyldig skal undslippe os. Og når den sidste af republikkens fjender har mistet sit hoved under kniven, da kan også du, fædrelandets fader, være barmhjertig uden brøde og lade dyden og uskyldigheden herske over Frankrig!"

Den ubestikkelige var allerede langt borte. To mænd, der bar runde hatte og nankinsbenklæder, og af hvilke den ene, lang og mager og barsk af udseende, havde en fejl ved det ene øje og lignede Tallien, krydsede ham ved enden af en allé, tilkastede

ham et skævt blik fra siden og gik videre, idet de lod, som om de ikke kendte ham. Da de var langt nok borte til ikke at blive hørt, mumlede de med sagte stemme:

"Det var nok kongen, paven, guden. For han er jo gud. Og Catherine Théot er hans profetinde."

"Diktator, forræder, tyran! Endnu lever der mænd som Brutus!"

"Skælv, forbryder! Den tarpejiske klippe er nær ved Kapitolium."

Hunden Brount nærmede sig til dem. De tav og skyndte sig videre.

27

Du sover, Robespierre! Tiden går, de kostbare timer svinder …

Endelig den ottende i Varmemåneden rejser *den ubestikkelige* sig i Konventet og tager ordet. Vil solen fra den 31. maj bryde frem endnu en gang? Gamelin venter, håber. Robespierre vil altså nu rive disse lovgivere, der er mere skyldige end separatisterne, mere farlige end Danton, bort fra de bænke i Konventet, de vanærer … Nej, ikke endnu. "Jeg kan ikke," siger han, "beslutte mig til helt at sønderrive det slør, der dækker dette hemmelighedsfulde dyb af skændsel." Og lynet, der farer til alle sider uden at ramme nogen, forskrækker dem alle. Man talte ikke færre end tres, der i de sidste fjorten dage ikke havde vovet at sove hjemme i deres egen seng. Marat nævnede forræderne; han pegede på dem med fingeren. *Den ubestikkelige* nøler, og fra nu af er det ham, der er anklaget …

Om aftenen i Jakobinerklubben kvæles man i salen, i gangene, i gården.

De er der alle sammen, de støjende venner og de stumme fjender. Robespierre læser for dem den samme tale, som Konventet har hørt under uhyggelig tavshed; jakobinerne modtager den med stærkt og bevæget bifald.

"Det er mit testamente," siger manden, "I vil se mig roligt drikke skarntydebægret."

"Jeg drikker det med dig," svarer David.

"Det gør vi alle," råber jakobinerne og skilles uden at beslutte noget.

Mens *den retfærdiges* undergang forberedtes, sov Évariste som disciplene på Oliebjerget. Næste dag begav han sig hen i retten, hvis to afdelinger holdt møde. Den, han hørte til, skulle dømme enogtyve sammensvorne fra Lazarefængslet. Og imidlertid indløb der nyheder: Efter et seks timers møde har Konventet sat Maximilien Robespierre, Couthon og Saint-Just under anklage tillige med Augustin Robespierre og Lebas, der har forlangt at dele skæbne med de tre andre. De fem proskriberede har forladt salen.

Man erfarer, at præsidenten for den anden afdeling af retten, der holder møde i den tilstødende sal, borger Dumas, er blevet arresteret på sit formandssæde, men at retten fortsætter sit møde. Man kan høre, at der bliver slået generalmarch, og at stormklokkerne ringer.

På sin plads i retten modtager Évariste ordre fra magistraten til at begive sig hen på rådhuset for at indtage sit sæde i borgerrådet. Under kirkeklokkernes og trommernes larm afgiver han sit votum sammen med sine kolleger og løber hjem for at give sin moder et afskedskys og hente sit skærf. Thionvillepladsen er tom. Kvarteret vover hverken at udtale sig for eller imod Konventet. Folk sniger sig langs murene, lister afsted gennem alléerne, skynder sig hjem. Stormklokkens og generalmarchens appel besvares med støjen af skodder, der slås i, og låse, der drejes om. Borger Dupont senior har skjult sig i sit værksted, portneren Remacle forskanser sig i sin loge. Den lille Josefine holder frygtsomt Mouton omfavnet. Borgerinde Gamelin sukker over de dyre priser, som er skyld i alle ulykkerne. Ved foden af trappen møder Évariste Élodie, der er forpustet, og hvis sorte lokker klæber mod hendes fugtige hals.

"Jeg har søgt dig i retten. Du var lige gået. Hvor skal du hen?"

"Til rådhuset."

"Gå ikke derhen. Det er den sikre død: Hanriot er arresteret … Bykvartererne rører sig ikke. Kvarteret Les Piques – Robespierres eget kvarter – forholder sig roligt. Jeg ved det, far hører til det. Hvis du går til rådhuset, styrter du dig i fordærvelsen til ingen som helst nytte."

"Vil du have, at jeg skal være fej?"

"Det er tværtimod modigt at være tro imod Konventet og lyde loven."

"Loven er død, når forbryderne triumferer."

"Évariste, hør et øjeblik på mig, som om jeg var din søster; sæt dig lidt ned sammen med mig, for at jeg kan berolige dit ophidsede sind."

Han så på hende; aldrig havde hun forekommet ham så attråværdig; aldrig havde hendes stemme lydt så berusende og så overtalende i hans øre.

"To skridt, blot to skridt, min ven."

Hun trak ham med hen til det lille anlæg, hvor fodstykket til den væltede statue endnu stod. Rundt om var der bænke, hvor der sad damer og herrer, der var ude at spadsere. En sælgekone falbød kniplinger; limonadesælgeren gik rundt med sin beholder på ryggen og ringede med en klokke; småpiger spillede ring. Nede på bredden sad nogle fiskere ubevægelige med deres medestang i hånden. Vejret var stormfuldt, himlen skyet. Gamelin lænede sig over brystværnet og fæstede sit blik på øen, der med sin spidse form lignede stævnen på et skib; han hørte trætoppene klage i blæsten og følte sit hjerte fyldes af et uendeligt ønske om fred og ensomhed.

Og som et fristende ekko af hans egen tanke sukkede Élodies stemme:

"Husker du derude på marken, da du ønskede, du var fredsdommer i en landsby? Det ville være lykke!"

Men gennem træernes brusen og den unge kvindes stemme trængte støjen af stormklokken og generalmarchen, den fjerne larm af hestetramp og kanoner på stenbroen.

To skridt fra ham sagde en ung mand, der snakkede med en elegant borgerinde:

"Har I hørt nyheden … Operaen er flyttet hen i Lovensgade."

Imidlertid vidste man noget; man mumlede Robespierres navn, men skælvende, for man frygtede ham endnu. Og når rygtet om hans fald hviskedes, skjulte kvinderne deres smil.

Évariste Gamelin greb Élodies hånd og stødte den straks igen fra sig.

"Farvel! Jeg har gjort dig delagtig i min forfærdelige skæbne, jeg har for stedse ødelagt din ungdom. Farvel. Måtte du kunne glemme mig!"

"Fremfor alting," sagde hun til ham, "må du ikke gå hjem til dig selv i nat; kom hen i *Den malende Amor*. Ring ikke på; kast en sten mod mine skodder. Jeg skal så selv komme ned og lukke op for dig og skjule dig oppe på loftet."

"Du ser mig igen som sejrherre, eller du ser mig ikke mere. Farvel!"

Da han kom i nærheden af rådhuset, hørte han støjen fra de store dage stige op imod den tunge himmel. På rådhuspladsen er Hanriots kanoner kørt op; våbnene klirrer; uniformerne og de trefarvede skærf stråler. Han går op ad festtrappen og ind i rådets store sal, hvor han skriver sig på listen over dem, der har

givet møde. Med alle 491 tilstedeværende stemmer erklærer den samlede kommunalbestyrelse sig for de fem proskriberede.

Paris' borgmester lader tavlen med menneskerettighederne hente, oplæser den paragraf, der udtaler: "Når regeringen krænker folkets rettigheder, er oprør den helligste og uomgængeligste pligt for folket", og byens første embedsmand erklærer, at kommunen nu besvarer Konventets statskup med folkets oprør.

Medlemmerne af kommunalbestyrelsen aflægger ed på at dø på deres post. To magistratsembedsmænd får det hverv at begive sig ud på torvet og opfordre befolkningen til at slutte sig til sin øvrighed for at frelse fædrelandet og friheden.

Oppe i salen giver man sig imidlertid i snak med hinanden, udveksler nyheder og udvikler sit syn på sagerne. Blandt de kommunale repræsentanter er der få håndværkere. Forsamlingen har det præg, den har fået ved den jakobinske udrensning: der er dommere og edsvorne fra Revolutionsdomstolen, kunstnere som Beauvallet og Gamelin, partikulierer og professorer, rige borgerfolk, store forretningsmænd, pudderparykker og maver med tunge urkæder; kun meget få træsko, lange benklæder, revolutionsbluser og røde huer. Det er en talrig skare af beslutsomme borgerfolk. Men når man tænker efter, er det også omtrent alt, hvad Paris rummer af virkelige republikanere. Forsamlede i borgernes hus er de som en frihedens klippe, der omgives af et ocean af ligegyldighed.

Imidlertid indtræffer der gode nyheder. Alle de fængsler, de proskriberede er blevet ført til, åbner deres porte og giver deres bytte fri. Augustin Robespierre, der kommer fra La Force-

fængslet, er den første, der viser sig i rådhuset og hilses med jubel. Klokken otte erfarer man, at Maximilien Robespierre efter længe at have vægret sig nu er på vej til sine tilhængere. Man venter ham, han kan komme hvert øjeblik, han er der! En frygtelig bifaldslarm ryster det gamle borgerpalads' hvælvinger. Tyve arme bærer ham ind i salen. Denne tynde sirlige mand i blå kjole og gule knæbenklæder – det er ham! Han indtager sit sæde, han taler.

Ved hans ankomst befaler rådet, at facaden på borgernes hus straks skal illumineres. På ham beror republikken. Han taler, han taler med en spinkel stemme i udsøgte vendinger. Han taler i et rent sprog, med en fylde af ord. De, der er til stede, og som har sat deres liv ind på hans hoved, opdager til deres forfærdelse, at han er en ordets mand, en komitéernes og talerstolenes mand, ude af stand til en rask beslutning og en revolutionær handling.

Man fører ham ind i forhandlingssalen. Nu er alle de berømte proskriberede til stede: Lebas, Saint-Just, Couthon. Robespierre taler. Klokken er halv ét om natten: han taler endnu. Imidlertid står Gamelin inde i den store sal med panden mod et vindue og stirrer bekymret ud; han ser illuminationslamperne ose i den mørke nat. Hanriots kanoner er opstillet foran rådhuset. På den mørke plads bølger en usikker og urolig mængde. Klokken halv ét dukker der fakler frem om hjørnet af Kurvemagergade; de slutter sig om en delegeret fra Konventet, der iført sine insignier udfolder et dokument og i det røde lysskær oplæser Konventets beslutning, hvorved medlemmerne af den oprørske magistrat og de

medlemmer af borgerrådet, der bistår den, samt de borgere, der måtte slutte sig til den, alle erklæres for fredløse.

Fredløs! Det vil sige døden uden lov og dom! Den blotte tanke får de modigste til at skifte farve. Gamelin mærker sin pande blive kold som is. Han ser mængden skyndsomt forlade pladsen.

Og da han vender hovedet om, ser hans øjne, at salen, som borgerrepræsentanterne et øjeblik før fyldte indtil trængsel, er næsten tom.

Men deres flugt hjælper dem ikke: de har skrevet deres navne.

Klokken er to. *Den ubestikkelige* rådslår i salen ved siden af med magistraten og de proskriberede folkerepræsentanter.

Gamelin sender et fortvivlet blik ud over den sorte plads. Han ser i lygteskæret trælysene på et urtekræmmerskilt slå mod hinanden med en lyd som af kegler; lygterne vakler frem og tilbage; en voldsom storm har rejst sig. Et øjeblik efter falder en uvejrs-regn; torvet bliver nu helt tomt; de, som den frygtelige konventsbeslutning ikke har jaget bort, splittes af nogle regndråber. Hanriots kanoner er forladte. Og da man i glimtet af lynene ser Konventets tropper dukke frem på samme tid fra Antoinegaden og langs kajen, er der øde foran byens hus og uhindret adgang.

Endelig har Maximilien besluttet sig til, at han vil appellere Konventets dekret til Les Piques-kvarteret.

Kommunalbestyrelsen lader sabler, pistoler og geværer hente. Men en larm af våben, skridt og knækkede ruder fylder huset. Konventets tropper farer som en lavine gennem forhandlingssalen og forsvinder ind i den store sal. Der lyder et

skud, Gamelin ser Robespierre falde om med kæben knust. Han selv griber sin kniv, den kniv til seks sous, hvormed han på en af de værste hungersnødsdage havde skåret brødet over til den fattige moder, og som Élodie hin smukke sommeraften i kroen i Orangis havde gemt som pant i sit skød; han åbner den og vil bore den i sit hjerte, men bladet støder på et ribben og smækker tilbage, og han sårer to fingre. Gamelin falder om, blodig. Han kan ikke røre sig, han føler sig gennemisnet, og mens han trampes under fødder, og den frygtelige kamp larmer ovenover ham, hører han tydelig den unge dragon Henrys stemme, der udbryder:

"Tyrannen er ikke mere; hans drabanter er knust. Revolutionen vil nu fortsætte sin majestætiske og frygtelige fremrykning!"

Gamelin besvimede.

Klokken syv om morgenen kom der fra Konventet en læge, der forbandt ham. Konventet var fuldt af bekymring for Robespierres medskyldige; det ønskede ikke, at en eneste af dem skulle undslippe guillotinen. Maleren, eksdommeren, eksborgerrepræsentanten blev på en båre bragt til Conciergeriet.

28

Den tiende, mens Évariste efter en febersøvn på fængslets briks med et sæt vågnede op i usigelig rædsel, lå det store og dejlige Paris badet i solskin. Håbet fødtes atter i de fængsledes hjerte; købmændene åbnede muntert deres butikker; borgerne følte sig rigere, de unge mænd lykkeligere, kvinderne smukkere efter Robespierres fald. Kun en håndfuld jakobinere, nogle konstitutionelle præster og nogle gamle damer skælvede ved at se magten gå over til de slette og de bestikkelige. Revolutionsdomstolen sendte en deputation, bestående af den offentlige anklager og to dommere, til Konventet for at lykønske det til at have standset komplotterne. Forsamlingen bestemte, at skafottet skulle rejses på Revolutionspladsen. Man ønskede, at de rige og de fine og de kønne damer uden at ulejlige sig skulle kunne overvære Robespierres henrettelse, der skulle finde sted endnu samme dag. Diktatoren og hans medskyldige var sat udenfor loven; det var tilstrækkeligt, at deres identitet blev konstateret af to kommunale embedsmænd, til at domstolen straks med det samme kunne overlevere dem til bødlen. Men her rejste der sig en vanskelighed; identificeringen kunne ikke finde sted på lovlig måde, såsom hele kommunestyrelsen var erklæret fredløs. Forsamlingen bemyndigede derfor domstolen til at lade identiteten konstatere af almindelige vidner.

Så blev da triumvirerne slæbt til døden tilligemed deres væsentligste medskyldige midt under glædesskrig og raseriudbrud, forbandelser, latter og dans.

Dagen efter blev Évariste, der var kommet lidt til kræfter igen og næsten kunne stå på benene, trukket ud af cellen, bragt op i retten og anbragt på den samme tribune, som han så ofte havde set overlæsset med anklagede, og hvor så mange ofre, berømte eller ukendte, efter hinanden havde siddet. Nu knagede den under vægten af halvfjerds personer, for størstedelen medlemmer af kommunalbestyrelsen, nogle enkelte dommere som Gamelin selv og ligesom han sat udenfor loven. Han genså sin bænk, rygstødet, som han plejede at læne sig til, den plads, hvorfra han havde terroriseret de ulykkelige, den plads, hvorfra han havde mødt Jacques Maubels, Fortuné Chassagnes og Maurice Brotteaux' blik og det bønfaldende øjekast fra borgerinde Rochemaure, der havde fået ham udnævnt til dommer, og som han havde lønnet med en dødsdom. Han genså ovenover den tribune, hvor de retslærde dommere sad i tre mahognilænestole, betrukne med rødt utrechterfløjl, busterne af Chalier og Marat og den Brutusbuste, han en dag havde kaldt til vidne. Intet var forandret, hverken tapetets økser, risknipper og røde huer eller de forhånelser, tribunernes trikotøser tilkastede dem, der skulle til at dø, ejheller selve Fouquier-Tinville, der med samme stædige arbejdsomhed og samme iver rodede i sine dødbringende papirer, og – embedsmand til fingerspidserne, som han var – sendte sine venner fra den foregående dag til skafottet.

Borgerne Remacle, portner og skrædder, og Dupont senior, snedker på Thionvilletorvet og medlem af Årvågenhedskomitéen i Pont-Neuf-kvarteret genkendte maleren Évariste Gamelin, eksdommer i Revolutionsdomstolen og eksmedlem af kommunalrådet. De afgav den fornødne

erklæring for en femfrancs-seddel, som udbetaltes dem på kvarterkontoret; men da de havde stået i et venskabeligt naboforhold til den proskriberede, kunne de ikke lide at møde hans blik. Forresten var det varmt; de var tørstige og skyndte sig afsted for at få et glas vin.

Gamelin måtte samle al sin kraft for at stige op i karren; han havde tabt meget blod, og hans sår voldte ham store smerter. Kusken piskede på det magre øg, og toget satte sig i bevægelse under hujen.

Nogle kvinder, som kendte Gamelin, skreg til ham:

"Se ham, den vampyr! Morder for atten francs om dagen! … Nu lér han ikke mere; se, hvor han er bleg, den kujon!"

Det var de samme kvinder, der nylig havde hånet konspiratorerne og aristokraterne, de yderliggående og de eftergivende, som Gamelin og hans kolleger havde sendt til guillotinen.

Karren drejede ned ad kajen og nåede langsomt Pont-Neuf og Møntgade; derfra kørte den videre til Robespierres skafot på Revolutionspladsen. Hesten haltede; hvert øjeblik strejfede kusken dens ører med sin pisk. Den glade og muntre tilskuermængde forsinkede toget. Gendarmerne holdt deres heste tilbage for at modtage publikums lykønskninger. På hjørnet af Honorégade fordobledes forhånelserne. Unge mennesker, der sad og spiste på første sal i gadens fashionable restauranter, stillede sig op ved vinduerne med deres serviet i hånden og råbte:

"Menneskeædere, vampyrer, kannibaler!"

Da vognen et øjeblik sad fast i en dynge gadesnavs, som man under de to sidste døgns forvirring ikke havde fået fjernet,

jublede den forgyldte ungdom:

"Se, vognen! Nu sidder jakobinerne i skarnet!"

Gamelin grublede, og han mente, at han nu forstod:

"Det er retfærdigt, at jeg dør," tænkte han. "Det er retfærdigt, at vi må finde os i alle disse forhånelser, der nu udslynges imod republikken, og som vi burde have værnet den imod. Vi har været svage; vi har gjort os skyldige i eftergivenhed. Vi har forrådt republikken. Vi har fortjent vor skæbne. Selv Robespierre, den rene og hellige, har syndet, fordi han var for mild og god; hans martyrium vil udslette hans fejl. Som han har også jeg svigtet republikken; den går til grunde; det er retfærdigt, at jeg dør med den. Jeg har skånet de slettes blod; lad da mit blod flyde! Lad mig omkomme! Jeg har fortjent det."

Mens han tænkte således, øjnede han *Den malende Amors* skilt, og strømme af bitter sorg og sød kærlighed skyllede ind over hans hjerte.

Butikken var lukket, og skodderne for førstesalens tre vinduer helt slået ned. Da karren passerede vinduet til venstre, vinduet til det blå kammer, skubbede en kvindehånd, hvis ringfinger var prydet med en sølvring, skoddens nederste kant lidt til side og tilkastede Gamelin en rød nellike, som hans bundne hænder ikke kunne gribe, men som han tilbad som symbolet og billedet på de røde og duftende læber, der havde vederkvæget hans mund. Hans øjne svulmede af tårer, og hele hans sjæl var endnu betaget af denne vemodsfulde afskedshilsen, da han så den blodige kniv, der knejste henne på Revolutionspladsen.

29

Det var Snemåneden, og ned ad Seinen drev isflager. Vandbassinerne i Tuilerierne, rendestenene og springvandene var frosne. Nordenvinden sendte bølger af isnende kulde gennem gaderne. Hestenes ånde stod fra deres næsebor som en hvidlig damp; fodgængerne studerede i forbigående termometret ved instrumentmagernes dør. En kommis aftørrede rimtågen på *Den malende Amor*s vinduer, og nysgerrige kastede et blik på de nyeste kobberstik: Robespierre, der presser et hjerte som en citron ovenover en skål for at drikke blodet, og store allegoriske billeder såsom *Robespierres tigrokrati*: lutter hydraer, slanger og andre frygtelige uhyrer, som tyrannen slipper løs på Frankrig. Og desuden var der: *Robespierres frygtelige sammensværgelse, Robespierres arrestation, Robespierres død*.

Kort efter middagstid kom Philippe Desmahis med sin mappe under armen ind i *Den malende Amor* og bragte borger Blaise en plade, han lige havde graveret færdig, *Robespierres selvmord*. Kunstnerens ondskabsfulde gravstik havde gjort Robespierre så afskrækkende som muligt. Det franske folk var endnu ikke mæt af sådanne kunstværker, der fastslog den mands skændighed og gyselighed, som alle revolutionens forbrydelser var blevet pålæsset. Alligevel sagde kunsthandleren, der kendte publikum, til Desmahis, at han fremtidig ville bede ham om at behandle militære emner.

"Vi må nu have sejre og erobringer, sabler, fjerbuske og generaler. Det er vore militære laurbær, der nu optager sindene.

Jeg føler det på mig selv; mit hjerte banker ved fortællingen om vore tapre hæres bedrifter. Og når jeg føler noget, er det sjældent, at ikke alle andre føler det samme. Det vi nu skal have, er krigere og kvinder, Mars og Venus."

"Borger Blaise, jeg har endnu hjemme to-tre tegninger af Gamelin, som De har bedt mig om at gravere. Haster det?"

"Aldeles ikke."

"Apropos Gamelin: i går så jeg alle den stakkels fyrs malerier hos en marskandiser på Temple-boulevarden lige overfor Beaumarchais' hus. Blandt andet var hans *Orestes og Elektra* derimellem. Orestes' hoved, der ligner Gamelin, er virkelig smukt, forsikrer jeg Dem … hovedet og armene er brillante … Marskandiseren sagde mig, at han sagtens kunne sælge alle lærrederne til kunstnere, som ville bruge dem til at male ovenpå … Stakkels Gamelin! Han ville måske være blevet et første rangs talent, hvis han ikke havde kastet sig ind i politik."

"Han var en forbrydernatur," svarede borger Blaise. "Jeg demaskerede ham en gang netop her på selv samme sted, hvor vi nu står, på en tid, da han endnu holdt sine blodige instinkter i tømme. Det tilgav han mig aldrig … Det var en slubbert."

"Stakkels fyr! Han var ærlig. Det var fanatikerne, der ødelagde ham."

"De vil da ikke tage ham i forsvar, Desmahis … Han er ikke til at forsvare."

"Nej, borger Blaise, han er ikke til at forsvare."

Borger Blaise slog den smukke Desmahis på skulderen:

"Tiderne har forandret sig. Nu da Konventet kalder de proskriberede tilbage, kan man roligt kalde Dem Barbaroux …

Mens jeg husker det: kan De ikke lave mig et portræt af Charlotte Corday?"

En høj, smuk og mørk dame kom ind i butikken, indhyllet i pelsværk, og sendte borger Blaise en lille fortrolig og diskret hilsen. Det var Julie Gamelin; men hun bar ikke mere dette vanærede navn; hun kaldte sig "enkeborgerinde Chassagne" og var under sin kåbe iført en rød tunika til ære for rædselsperiodens "rødskjortede".

Julie havde i begyndelsen følt sig frastødt af Évaristes elskede; alt, hvad der stod i forbindelse med hendes broder, var hende modbydeligt. Men borgerinde Blaise havde efter Évaristes død hentet den ulykkelige moder og indkvarteret hende på kvisten i *Den malende Amor*; Julie var da også flyttet derhen og havde senere fået en plads i et modemagasin i Lombardergade. Hendes hår, der var kortklippet "à la guillotine", hendes aristokratiske ydre og hendes sorg tiltrak hende den forgyldte ungdoms sympati. Jean Blaise, som Rose Thévenin halvvejs havde svigtet, gav hende tilbud, som hun modtog. Alligevel elskede Julie endnu at bære mandsklæder som på de tragiske dage; hun havde ladet sig lave en smuk lapsedragt, og med en uhyre stok i hånden tog hun ofte ud for at soupere sammen med en syerske i en kro i Sèvres eller Meudon. Utrøstelig over sin unge adelige elskers død fandt denne mandlige Julie kun lindring for sin sorg i et vildt raseri, og når hun traf Jakobinere, ophidsede hun folk på gaden imod dem og råbte på deres død. Hun havde kun lidt tid at ofre sin moder, der hele dagen sad alene i sit værelse og læste sin rosenkrans, alt for overvældet af sin søns tragiske endeligt til at

føle sorg over den. Rose omgikkes nu daglig Élodie, der altid kom godt ud af det med sine stedmødre.

"Hvor er Élodie?" spurgte borgerinde Chassagne.

Jean Blaise gav ved et tegn til kende, at han ikke vidste det. Han vidste det aldrig; det var et princip hos ham.

Julie kom for at hente hende, for at de sammen skulle tage ud og besøge Rose Thévenin, der i Monceaux beboede et hus med en engelsk have.

I Conciergeriet havde Rose Thévenin stiftet bekendtskab med en stor leverandør til hæren, borger Montfort. Hun slap ud først, takket være borger Blaises anstrengelser, og satte igennem, at fængselsporten også åbnedes for borger Montfort, der ikke så snart var på fri fod, før han atter overtog store leverancer til tropperne og gav sig til at spekulere i grunde i Planteskolekvarteret. Arkitekterne Ledoux, Olivier og Wailly opførte derude kønne huse, og jordens værdi var i løbet af tre måneder steget til det tredobbelte. Montfort var i Luxembourgfængslet blevet Roses elsker, han gav hende et lille palæ, der lå i nærheden af Tivoli og Rochergade, og som var meget kostbart, men ikke kostede ham noget, da salget af de tilstødende grunde allerede havde skaffet ham hans penge ind igen flere gange. Jean Blaise var en galant mand; han mente, at man bør finde sig i, hvad man ikke kan hindre, og han overlod Rose Thévenin til Montfort uden at blive uvenner med hende.

Kort efter Julies ankomst til *Den malende Amor* kom Élodie ned i butikken, festligt pyntet. Under sin kåbe var hun trods den barske årstid nøgen i sin hvide kjole; hendes ansigt var blevet mere blegt, og hendes figur mere mager; der var i hendes

blik en smægtende længsel, og en duft af erotik omgav hele hendes person.

De to damer begav sig afsted til Rose Thévenin, der ventede dem. Desmahis ledsagede dem; skuespillerinden benyttede ham nemlig som rådgiver ved udstyrelsen af sit palæ, og han elskede Élodie, der i øjeblikket var mere end halvvejs besluttet på ikke længere at lade ham sukke forgæves. Da de to kvinder kom forbi Monceaux, hvor de henrettede fra Revolutionspladsen var gravet ned under et lag kalk, sagde Julie:

"Det kan gå, så længe det er koldt; men til foråret vil uddunstningerne fra jorden her forpeste halvdelen af byen."

Skuespillerinden modtog sine to veninder i en antik salon, hvis sofaer og lænestole var tegnet af David. Stuen var prydet med vægmalerier, af hvilke den øverste række gengav romerske basrelieffer, mens der nedenunder fandtes bronzemalede billeder af statuer, buster og kandelabre. Hun bar en krøllet paryk, der var gul som strå. Parykker var den gang højeste mode; til en ung piges udstyr hørte et halvt eller helt dusin. En cyprisk kjole omsluttede hendes legeme som en skede.

Efter at have kastet en kåbe over skuldrene fulgte hun med sine gæster ud i haven, som Ledoux var i færd med at anlægge for hende, og som endnu kun var et kaos af nøgne træer og udgravninger. Der fandtes dog allerede en Fingalsgrotte, et gotisk kapel med en kirkeklokke, et tempel og en flod.

"Dér," sagde hun og pegede på en gruppe fyrretræer, "havde jeg tænkt at rejse et kenotafium til minde om den ulykkelige Brotteaux des Ilettes. Jeg var ham ikke helt ligegyldig. Han var et elskeligt menneske. Uhyrerne myrdede ham, og jeg græd

over ham. Desmahis, vil De ikke give mig en tegning til en urne på en søjle?"

Og hun tilføjede næsten straks:

"Det er ærgerligt ... Jeg ville give et bal i denne uge, men alle violinister er optaget tre uger i forvejen. Der er dans hver aften hos borgerinde Tallien."

Efter middag bragte Roses vogn de tre veninder og Desmahis til Feydeauteatret. Hele det elegante Paris var forsamlet dér. Kvinderne bar "antikke" eller "guillotine"-frisurer, og deres kjoler, der var røde eller hvide og besat med guldpailletter, var stærkt nedringede; herrerne bar meget høje sorte opslag på kjolen, og deres hager forsvandt i de omfangsrige hvide halstørklæder.

På plakaten stod *Fædra* og *Gartnerens Hund*. Hele salen forlangte moskusherrernes og den forgyldte ungdoms yndlings-sang: *Réveil du peuple*.

Tæppet gik op og en lille tyk mand kom frem på scenen. Det var den berømte Lays. Han sang med sin smukke tenorstemme:

Peuple français, peuple de frères! ...

Et så frygteligt bifald brød løs, at lysekronens krystal klirrede. Så hørte man hist og her en mumlen, og en borger med rund hat svarede ved fra parterret at istemme Marseillanernes hymne:

Allons, enfants de la patrie! ...

Hans stemme kvaltes under hujen; der lød råb:

"Ned med terroristerne! Død over jakobinerne!"

Og Lays blev kaldt frem og sang for anden gang Thermidorianernes slagsang:

Peuple français, peuple de frères! ...

I alle teatre fandtes en buste af Marat, anbragt på en søjle eller en sokkel; således også i Feydeauteatret, hvor busten sås på en lille piedestal ved siden af scenen.

Mens orkestret spillede ouverturen til *Fædra og Hippolytos*, råbte en ung moskusherre, idet han med spidsen af sin stok pegede på busten:

"Ned med Marat!"

Hele salen gentog:

"Ned med Marat! Ned med Marat!"

Og veltalende stemmer hævede sig op over larmen:

"Det er en skændsel, at den buste endnu får lov at stå dér!"

"Den nedrige Marat regerer til vor skam endnu over alt! Hans buster er lige så talrige som de hoveder, han ville hugge af!"

"Den giftige skruptudse!"

"Tigeren!"

"Edderslangen!"

Pludselig entrer en elegant tilskuer op på randen af sin loge, skubber til busten og vælter den. Og gibshovedet falder i stumper og stykker ned over musikerne under stormende bifald fra hele salen, der nu rejser sig og stående istemmer "Folkets opvågnen":

Peuple français, peuple de frères! ...

Blandt de mest begejstrede sangere genkendte Élodie den kønne dragon, den lille kontorist Henry, hendes første kærlighed.

Efter forestillingen kaldte den smukke Desmahis på en cabriolet og kørte borgerinde Blaise til *Den malende Amor*.

I vognen tog kunstneren Élodies hånd mellem sine hænder:

"Tror De, Élodie, at jeg elsker Dem?"

"Det tror jeg, for De elsker alle kvinder."

"Jeg elsker dem alle i Dem alene!"

Hun smilede:

"Ganske vist er sorte, lyse og røde parykker meget moderne, men det ville vist dog overstige mine kræfter, om jeg for Dem skulle repræsentere alle mulige kvinder."

"Élodie, jeg sværger ..."

"Hvad for noget, hr. Desmahis! Sværger De nu oven i købet? Enten er De meget naiv eller også tror De, at jeg er det i alt for høj grad!"

Desmahis kunne ikke finde på noget at svare, og hun følte det som en triumf, at hun havde gjort det af med hans slagfærdighed.

På hjørnet af Lovensgade hørte de råb og sang og så skygger bevæge sig om et bål. Det var en flok elegante unge mænd, der på hjemvejen fra Théatre Français brændte en stråmand, der forestillede *Folkevennen*.

I Honorégade stødte kuskens trekantede hat mod en karikatur af Marat, der var hængt op på en lygtepæl.

Kusken, som den lille tildragelse oplivede, vendte sig om mod sine passagerer og fortalte dem om, hvorledes spækhøkeren i Montorgueilgade aftenen i forvejen havde smurt en buste af Marat ind med blod, idet han havde sagt: "Det var jo det, han holdt så meget af!", og hvordan så nogle små tiårs drenge havde kastet busten i kloakken, mens nogle borgere meget vittigt havde råbt: "Det er det pantheon, hvor han hører hjemme!"

Imidlertid hørtes fra alle restauranter og alle caféer:

Peuple français, peuple de frères! ...

Da vognen holdt ved *Den malende Amor*, sagde Élodie farvel og hoppede ud af cabrioleten.

Men Desmahis bønfaldt hende så kærligt og var på samme tid så blid og så indtrængende, at hun ikke nænnede at lade ham blive udenfor.

"Det er sent," sagde hun, "De får kun lov at blive et øjeblik."

I det blå kammer tog hun sin kåbe af og stod nu i sin antikke hvide kjole, som fik fylde og varme af hendes legeme.

"De fryser vist," sagde hun. "Nu skal jeg tænde. Der er lagt tilrette."

Hun slog ild med fyrtøjet og tændte op i kaminen.

Philippe tog hende i sine arme med den hensynsfuldhed, der røber styrke, og hun følte derved en besynderlig sødme. Og da hun allerede var i færd med at give efter under hans kys, rev hun sig løs:

"Slip mig."

Hun tog langsomt sit hår ned foran kaminens spejl; derpå betragtede hun med vemod ringen, hun bar på den venstre hånds ringfinger, en lille sølvring med Marats ansigt, der var så slidt og bulet, at det ikke mere var til at kende. Hun betragtede ringen, indtil tårerne havde sløret hendes blik; så tog hun den varsomt af og kastede den i ilden.

Og med strålende smil og funklende tårer, skøn i sin kærlighed og sin hengivelse, sank hun derpå i Philippes favn.

Natten var allerede fremrykket, da borgerinde Blaise åbnede døren til sit kammer for sin elsker og sagde ganske sagte til ham i mørket:

"Farvel, min elskede … Det er den tid nu, hvor far plejer at komme hjem; hvis du hører støj på trappen, så gå hurtigt op ovenpå og bliv dér, så længe der er fare for, at nogen ser dig. Bank tre gange på portnerens vindue, så bliver der lukket op. Farvel, min kærlighed! Farvel, min skat!"

De sidste gnister glødede på ildstedet. Lykkelig og træt lod Élodie sit hoved synke tilbage på puden.

Om "Guderne tørster"

Forfatter: Anatole France (1844-1924).
Org.udgave: Anatole France: *Les dieux ont soif.* Føljeton i *Revue de Paris* fra oktober 1911 til januar 1912, bogudgave *Calmann-Lévy*, Paris 1912.
Denne udgave baseret på: Anatole France: *Guderne tørster.* Oversat af Valdemar Koppel. Gyldendalske Boghandel Nordisk Forlag, København og Kristiania 1912.
Oversætter: Valdemar Koppel (1867-1949).
Redigeret af: Kim N. Jensen.
Forside: Efter maleri af André Émile Larcher: "*Robespierre, 9 Thermidor an II*".

ISBN 978-87-7628-483-1
2. ebogsudgave, tidligere udgave ISBN 978-87-7979-750-5

© 2026 eBibliotek 1800
www.ebib1800.dk

Note 1:

Bronzehesten: Rytterstatuen af Henrik IV var blevet revet ned i 1792. Den nuværende blev sat op i 1818. *Red.*

Note 2:

Julie og Saint-Preux: Hovedpersoner i "Julie ou la Nouvelle Héloïse" af Jean-Jacques Rousseau. *Red.*

Note 3:

Girondinere: En løst sammenknyttet politisk gruppe, som var mere moderate end og modstandere af de mere radikale i "Bjerget", der talte bl.a. Robespierre, Marat og Danton. De 21 – egentlig 22, men en af dem begik selvmord dagen før domfældelsen – blev dømt og henrettet den 31. oktober 1793. *Red.*

Note 4:

10. August: Stormen på Tuilerierne, eller "Den anden revolution". *Red*.

Note 5:

Cordelier-klubben: En revolutionær fraktion, der talte bl.a. Marat, Danton og Desmoulins. *Red.*

Note 6:

Den ubestikkelige: Robespierre. *Red.*